

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANA BİLİM DALI
PSİKOLOJİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**ÇEVREYE İLİŞKİN TUTUM VE DAVRANIŞLARDA SOSYAL
VE EKOLOJİK BASKINLIK YÖNELİMLERİNİN ROLÜ**

Yüksek Lisans Tezi

Seher KARASU

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Hilal PEKER DURAL

SAMSUN
2024

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANA BİLİM DALI
PSİKOLOJİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**ÇEVREYE İLİŞKİN TUTUM VE DAVRANIŞLARDA SOSYAL
VE EKOLOJİK BASKINLIK YÖNELİMLERİNİN ROLÜ**

Yüksek Lisans Tezi

Seher KARASU

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Hilal PEKER DURAL

SAMSUN
2024

TEZ KABUL VE ONAYI

Seher KARASU tarafından, Dr. Öğr. Üyesi Hilal PEKER DURAL danışmanlığında hazırlanan “ÇEVREYE İLİŞKİN TUTUM VE DAVRANIŞLARDA SOSYAL VE EKOLOJİK BASKINLIK YÖNELİMLERİNİN ROLÜ ” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 20.2.2024 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	Sonuç
Başkan	Dr. Öğr. Üyesi Hilal PEKER DURAL Ondokuz Mayıs Üniversitesi Psikoloji Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Doç. Dr. Yeliz KINDAP TEPE Ondokuz Mayıs Üniversitesi Psikoloji Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KARASU Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Psikoloji Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Ahmet TABAK
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi?

Evet ☒

Hayır ☐

21/11/2023
Seher KARASU

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı: ÇEVREYE İLİŞKİN TUTUM VE DAVRANIŞLARDA SOSYAL VE EKOLOJİK BASKINLIK YÖNELİMLERİNİN ROLÜ

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 28.12.2023 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 5

Tek kaynak oranı : % 1 çıkmıştır.

28/12/2023
Dr. Öğr. Üyesi Hilal PEKER DURAL

ÖZET

ÇEVREYE İLİŞKİN TUTUM VE DAVRANIŞLARDA SOSYAL VE EKOLOJİK BASKINLIK YÖNELİMLERİNİN ROLÜ

Seher KARASU

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Psikoloji Ana Bilim Dalı

Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans, Ocak/2024

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hilal PEKER DURAL

Antropojenik iklim değişikliğinin olumsuz etkileri, ekosistemin sağlıklı işleyişine zarar vermektedir. Bu olumsuz etkileri hafifletme hedefi ile çevre yanlısı davranışları arttırmaya yönelik müdahalelerin gerçekleştirilmesi ve önlemlerinin alınması önem arz etmektedir. Alınacak önlemlerin ancak bireylerin katılımı ile sürdürülebilir olacağı aşikardır. Bu çalışmada da çevreci tutum ve ekolojik kayırma davranışlarını açıklayabilmek için bireysel katılımı etkileyebilecek faktörler (sosyal baskınlık, ekolojik baskınlık, meşrulaştırma ve insan/çevre merkezci tutumlar) üzerinde durulmuştur. Çalışmaya 370 katılımcı katılmış olup, veri toplama araçları, Sosyal/Ekolojik Baskınlık Yönelimi, Tajfel Matrisi, Meşrulaştırma, Yeni Çevresel Paradigmalar Ölçekleri olarak belirlenmiştir. Tutumlar, çevresel konularda insan/çevre merkezli düşünme; davranışlar ise ekolojik kayırma davranışları (insan-doğa-hayvan türleri arasında kaynak dağıtma) ile açıklanmıştır. İnsan ve çevre merkezci tutumların yordanmasında, sosyal baskınlık yönelimi, ekolojik baskınlık yönelimi ve meşrulaştırma değişkenlerinin aracı etkisi incelenmiş olup, Hayes'in Process Makro eklentisi ile aracılık analizi gerçekleştirilmiştir. Ekolojik kayırma davranışları ise Tajfel Matrisi kullanılarak ölçülmüştür. Ekolojik kayırma davranışlarının, sosyal/ekolojik baskınlık ve çevresel tutumlar tarafından yordanmasına ilişkin varsayımlar, Hiyerarşik Regresyon Analizi ile incelenmiştir. Ayrıca temel değişkenlerin birbirleri ile olan ilişkisine Pearson Korelasyon testi ile bakılmıştır. Elde edilen sonuçlar, sosyal baskınlık yöneliminin; ekolojik baskınlık, meşrulaştırma ve insan/çevre merkezci tutumlarla ilişkili olduğunu göstermiştir. Sosyal baskınlık; ekolojik baskınlık ve meşrulaştırmanın aracı rolü ile çevre/insan merkezci tutumları açıklayabilmiştir. Ekolojik kayırma davranışlarında da insan merkezci tutumlar; doğaya karşı insanı kayırma ile pozitif, insana karşı hayvanı ve hayvana karşı doğayı kayırma ile de negatif yönde ilişki göstermiştir. Çevre merkezci tutumlar ise, insana karşı hayvan kayırma ve hayvana karşı doğayı kayırma ile pozitif yönde ilişki göstermiştir. Sonuçlar, Sosyal Baskınlık Kuramı, Minimal Grup Paradigması, Evrimsel Psikoloji ve Yeni Çevresel Paradigmalar alan yazını kapsamında tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sosyal baskınlık yönelimi, Ekolojik baskınlık yönelimi, Yeni çevresel paradigmalar, Ekolojik kayırma davranışları, Meşrulaştırma

ABSTRACT

THE ROLE OF SOCIAL AND ECOLOGICAL DOMINANCE ORIENTATIONS IN ENVIRONMENTAL ATTITUDES AND BEHAVIOURS

Seher KARASU

Ondokuz Mayıs University

Institute of Graduate Studies

Department of Psychology

Master Programme With Thesis In Psychology

Master, January/2024

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Hilal PEKER DURAL

The negative effects of anthropogenic climate change damage the healthy functioning of the ecosystem. Negative impacts can be mitigated through interventions to promote pro-environmental behaviors and implement measures. It is obvious that the measures to be taken will only be sustainable with the participation of individuals. In this study, the factors that may affect individual participation (social dominance, ecological dominance, legitimation, anthropocentric/environmentalist attitudes) were focused on in order to explain environmentalist attitudes and ecological favoritism behaviours. 370 participants participated in the study and data collection tools were determined as Social/Ecological Dominance Orientation, Tajfel Matrix, Legitimation, New Environmental Paradigms Scales. Attitudes were explained by anthropocentric/environment-centred thinking on environmental issues; behaviours were explained by ecological favouritism behaviours (allocating resources between human-nature-animal species). In the prediction of anthropocentric and ecocentric attitudes, the mediating effect of social dominance orientation, ecological dominance orientation and legitimation variables was examined and mediation analysis was performed with Hayes' Process Macro plug -in. Ecological favouritism behaviours were measured using the Tajfel Matrix. The assumptions regarding the prediction of ecological favouritism behaviours by social/ecological dominance and environmental attitudes were examined by Hierarchical Regression Analysis. In addition, the relationship between the main variables was examined with Pearson Correlation test. The results showed that social dominance orientation was related to ecological dominance, legitimation and anthropocentric attitudes. Social dominance was able to explain ecological dominance and anthropocentric attitudes with the mediating role of legitimation. In ecological favouritism behaviours, anthropocentric attitudes showed a positive relationship with favouring humans over nature, and a negative relationship with favouring animals over humans and nature over animals. On the other hand, ecocentric attitudes were positively correlated with favouring animals over humans and nature over animals. The results are discussed in the context of the literature on Social Dominance Theory, Minimal Group Paradigm, Evolutionary Psychology and New Environmental Paradigms.

Keywords: Social dominance orientation, Ecological dominance orientation, New environmental paradigms, Ecological favoritism behaviour, Legitimization

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

Bu çalışmada, sosyal bir problem haline gelen iklim değişikliği konusu, bireylerin bazı psikolojik yönleri ele alınarak çalışılmıştır.

Bir konuda nitelik kazanmanın zorluğuna rağmen emekleri ve ilgileri ile bu süreci güzelleştiren ve yüksek lisans eğitimime başladığım noktadan çok daha iyi bir noktaya beni taşıyan, akademik titizliğin önemini kavrayabilmeme yardımcı olan, çok değerli, sevgili danışmanıma, Dr. Hilal PEKER-DURAL'a bu süreçte bana rehberlik ettiği için çok teşekkür ederim. İlk tez öğrenciniz olmanın mutluluğunu her zaman üzerimde taşıyacağım. Ayrıca çok saygı duyduğum değerli hocalarım Doç. Dr. Yeliz KINDAP-TEPE ve sevgili Dr. Mehmet KARASU'ya katkılarından ve desteklerinden ötürü çok teşekkür ederim. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Psikoloji Bölümünde henüz lisansta iken öğrencileri olduğum için kendimi çok şanslı hissettiğim sevgili hocalarım, Dr. Ahmet YILDIRIM ve Dr. İsmail Altan TÜLÜ 'ye desteklerinden ötürü teşekkür ederim. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Psikoloji Bölümünün her bir üyesine sonsuz teşekkür ederim. Özellikle çok kıymetli sevgili Dr. Güleycan AKGÖZ-AKTAŞ ve Dr. Yeliz VURAL hocalarım sizlerin desteği ve verdiği motivasyon için ayrıca teşekkürü borç bilirim. İyi ki varsınız. Yaptığım her işi hâlâ ödev olarak gören çok sevgili aileme, fedakarlıklarından ötürü ve bana her zaman güvendikleri için anneme ve babama teşekkür ederim. Son olarak sevgili arkadaşlarıma ve özellikle Arş Gör. Elif TİRYAKİ'ye takıldığım her noktada bana yetiştirdiği için sonsuz teşekkür ederim.

Bazen yaptıklarımı unutuyorum bu tez, ileride yorulursam bana bir şeyleri yapabildiğimi hatırlatsın umarım.

Seher KARASU

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	ii
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
TABLolar DİZİNİ	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
1.3. Araştırmanın Problemi	2
1.4. Araştırmanın Hipotezleri	3
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	4
1.6. Sayıtlar	4
2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
2.1. İklim Değişikliği	5
2.2. İklim Değişikliği ile İlgili Çevresel Tutumlar	6
2.2.1. Yeni Çevresel Paradigmalar	8
2.3. İklim Değişikliği ile İlgili Çevresel Davranışlar	8
2.3.1. Ekolojik Kayırma Davranışlarının, Tajfel'in Minimal Grup Paradigması Bağlamında Ele Alınması	11
2.4. Çevresel Tutum ve Davranışları Etkileyebilen Faktörler	13
2.4.1. Sosyal Baskınlık Yönelimi (SBY)	13
2.4.2. Ekolojik Baskınlık Yönelimi (EBY)	15
2.4.3. Meşrulaştırma	17
2.4.4. Demografik Bazı Faktörler	19
2.5. Türkiye Bağlamında İklim Değişikliğine İlişkin Araştırmalar	20
3. YÖNTEM	22
3.1. Örneklem	22
3.2. Veri Toplama Araçları	24
3.2.1. Demografik Bilgi Formu	25
3.2.2. Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği	25
3.2.3. Ekolojik Baskınlık Yönelimi Ölçeği	26
3.2.4. Meşrulaştırma Ölçeği	28
3.2.5. Yeni Çevresel Paradigmalar Ölçeği	28
3.2.6. Tajfel Matris Ölçeği	31
3.3. İşlem	32
3.4. Araştırmanın Etiği	32
3.5. Verilerin Analizi	32
4. BULGULAR	37
4.1. Yordanan Değişkenlerin Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi	37
4.1.1. Cinsiyetler Arasındaki Farklılıklara İlişkin Sonuçlar	37
4.1.2. Çevre ile İlgili Ders/Eğitim Alma Durumları Arasındaki Farklılıklara İlişkin Sonuçlar	38
4.1.3. Çevre ile İlgili Bir Gruba Dahil Olma Durumları Arasındaki Farklılıklara İlişkin Sonuçlar	39
4.1.4. Eğitim Durumuna Göre Farklılıklara İlişkin Sonuçlar	40
4.1.5. Yerleşim Yerine Göre Farklılıklara İlişkin Sonuçlar	41
4.1.6. Sosyo-Ekonomik Düzey Açısından Yordanan Değişkenlerin Farklılaşmasına İlişkin Sonuçlar	42

4.2. İlişki varsayımları: Araştırmada Ele Alınan Değişkenlerin Birbirleri ile Olan İlişkilerinin İncelenmesi	43
4.3. Aracılık Varsayımları: Çevresel Tutum Hipotezleri Aracılık Analizi Sonuçları	44
4.3.1. Çevre Merkezci Tutumlara İlişkin Aracılık Analizleri	44
4.3.1.1. Sosyal Baskınlık Yönelimi ile Çevre Merkezci Tutumların İlişkisi: Meşrulaştırmanın Aracılık Etkisine İlişkin Sonuçlar	45
4.3.1.2. Ekolojik Baskınlık Yönelimi ile Çevre Merkezci Tutumların İlişkisi: Meşrulaştırmanın Aracılık Etkisine İlişkin Sonuçlar	46
4.3.1.3. Sosyal Baskınlık Yönelimi ile Çevre Merkezci Tutumların İlişkisi: Ekolojik Baskınlık Yöneliminin Aracılık Etkisine İlişkin Sonuçlar	48
4.3.2. İnsan Merkezci Tutumlara İlişkin Aracılık Analizleri	49
4.3.2.1. Sosyal Baskınlık Yönelimi ile İnsan Merkezci Tutumların İlişkisi: Meşrulaştırmanın Aracı Etkisi	49
4.3.2.2. Ekolojik Baskınlık Yönelimi ile İnsan Merkezci Tutumların İlişkisi: Meşrulaştırmanın Aracı Etkisi	51
4.3.2.3. Sosyal Baskınlık Yönelimi ile İnsan Merkezci Tutumların İlişkisi: Ekolojik Baskınlık Yöneliminin Aracı Etkisi	52
4.4. Hiyerarşik Regresyon Modelleri: Ekolojik Kayırma Davranışlarının Tahminine Yönelik Analizlerin Sonuçları	54
4.4.1. İnsana Karşı Hayvan Türünü Kayırma Davranışına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Sonuçları	54
4.4.2. Hayvan Türüne Karşı Doğayı Kayırma Davranışına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Sonuçları	56
4.4.3. Doğaya Karşı İnsan Türünü Kayırma Davranışına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Sonuçları	57
5. TARTIŞMA	59
5.1. Araştırma Değişkenlerinin Demografik Özelliklere Göre İncelendiği Analiz Sonuçlarının Tartışılması	59
5.2. Araştırma Değişkenleri Arasındaki İlişki Tahmini ve Çevresel Tutum Tahminine Yönelik Yürütülen Aracılık Analizlerinin Sonuçlarının Tartışılması	61
5.3. Araştırma Değişkenlerinden “Ekolojik Kayırma Davranışlarının” Tahminine Yönelik Analizlerin Sonuçlarının Tartışılması	66
5.3.1. İnsana Karşı Hayvan Türünü Kayırma Davranışına İlişkin Bulguların Tartışılması	66
5.3.2. Hayvana Türüne Karşı Doğayı Kayırma Davranışına İlişkin Bulguların Tartışılması	69
5.3.3. Doğaya Karşı İnsan Türünü Kayırma Davranışına İlişkin Bulguların Tartışılması	71
6. SONUÇLAR	74
7. SINIRLILIKLAR VE ÖNERİLER	76
KAYNAKLAR	77
EKLER	86
ÖZGEÇMİŞ	94

SİMGELER VE KISALTMALAR

AFA	: Açıklayıcı Faktör Analizi
DFA	: Doğrulamalı Faktör Analizi
EBY	: Ekolojik Baskınlık Yönelimi
IBM SPSS	: Sosyal Bilimler İçin İstatistik Paketi
IPCC	: Devletler Arası İklim Değişikliği Paneli
n	: Örneklem Sayısı
Ort/M	: Aritmetik Ortalama
SBY	: Sosyal Baskınlık Yönelimi
SS/SD	: Standart Sapma
UNEP	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
WMO	: Dünya Meteoroloji Örgütü
YÇPÖ	: Yeni Çevresel Paradigmalar Ölçeği

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1. Ekolojik Baskınlık Yönelimi Ölçeği.....	24
Şekil 3.2. Yeni çevresel paradigmlar ölçeğinin birinci düzey DFA ile standardize edilmiş sonuçları.	27
Şekil 3.3. Hayvan ve insan grupları arasındaki dağıtım matrisi.	28
Şekil 3.4. Doğa ve hayvan grupları arasındaki dağıtım matrisi.	28
Şekil 3.5. İnsan ve doğa grupları arasındaki dağıtım matrisi.	28
Şekil 4.1. Sosyal baskınlık yönelimi ile çevre merkezci tutumların ilişkisi: Meşrulaştırmanın aracılık etkisine ilişkin model.	42
Şekil 4.2. Ekolojik baskınlık yönelimi ile çevre merkezci tutumların ilişkisi: Meşrulaştırmanın aracılık etkisine ilişkin model.	44
Şekil 4.3. Sosyal baskınlık yönelimi ile çevre merkezci tutumların ilişkisi: Ekolojik baskınlık yöneliminin aracılık etkisine ilişkin model.	45
Şekil 4.4. Sosyal baskınlık yönelimi ile insan merkezci tutumların ilişkisi: Meşrulaştırmanın aracı etkisine ilişkin model.	47
Şekil 4.5. Ekolojik baskınlık yönelimi ile insan merkezci tutumların ilişkisi: Meşrulaştırmanın aracı etkisine ilişkin model.	48
Şekil 4.6. Sosyal baskınlık yönelimi ile insan merkezci tutumların ilişkisi: Ekolojik baskınlık yöneliminin aracı etkisine ilişkin model.....	50

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 3.1. Araştırmanın demografik değişkenlerinin sıklık analizi	20
Tablo 3.2. Yeni çevresel paradigmlar ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi bulguları	27
Tablo 3.3. Araştırma değişkenlerinin betimsel istatistikleri.....	30
Tablo 3.4. Ölçek toplam puanlarının çarpıklık ve basıklık değerleri	31
Tablo 4.1. Yordanan değişkenlerin cinsiyetler arasındaki farklılıklarına ilişkin bağımsız örneklem t-testi sonuçları.....	34
Tablo 4.2. Yordanan değişkenlerin çevre ile ilgili ders alma durumuna göre farklılıklarına ilişkin bağımsız örneklem t-testi sonuçları	35
Tablo 4.3. Yordanan değişkenlerin çevre ile ilgili bir gruba dahil durumuna göre farklılıklarına ilişkin bağımsız örneklem t-testi sonuçları	36
Tablo 4.4. Eğitim düzeyine göre yordanan değişkenlerin tek yönlü varyans analizi ile incelenmesi	37
Tablo 4.5. Yerleşim yerine göre tutumlardaki farklılıklara ilişkin tek yönlü varyans analizine ait sonuçlar.....	38
Tablo 4.6. Sosyo-ekonomik düzey bakımından yordanan değişkenlerin farklılaşmasına ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları	39
Tablo 4.7. Yaş ve politik yönelim değişkenlerinin yordanan değişkenlerle olan ilişkisi	39
Tablo 4.8. Araştırma değişkenlerinin korelasyon katsayıları	40
Tablo 4.9. Sosyal baskınlık yönelimi ile çevre merkezci tutumların ilişkisi: Meşrulaştırmanın aracılık etkisine ilişkin sonuçlar.....	41
Tablo 4.10. Ekolojik baskınlık yönelimi ile çevre merkezci tutumların ilişkisi: Meşrulaştırmanın aracılık etkisine ilişkin sonuçlar.....	43
Tablo 4.11. Sosyal baskınlık yönelimi ile çevre merkezci tutumların ilişkisi: Ekolojik baskınlık yöneliminin aracılık etkisine ilişkin sonuçlar.....	45
Tablo 4.12. Sosyal baskınlık yönelimi ile insan merkezci tutumların ilişkisi: Meşrulaştırmanın aracı etkisi.....	47
Tablo 4.13. Ekolojik baskınlık yönelimi ile insan merkezci tutumların ilişkisi: Meşrulaştırmanın aracı etkisi.....	48
Tablo 4.14. Sosyal baskınlık yönelimi ile insan merkezci tutumların ilişkisi: Ekolojik baskınlık yöneliminin aracı etkisi	49
Tablo 4.1. Aracılık modellerine ilişkin kurulan hipotezlerin sonuçları.....	50
Tablo 4.16. İnsana karşı hayvan türünü kayırma davranışına ait hiyerarşik regresyon sonuçları.....	51
Tablo 4.17. Hayvan türüne karşı doğayı kayırma davranışına ait hiyerarşik regresyon sonuçları.....	52
Tablo 4.18. Doğaya karşı insan türünü kayırma davranışına ait hiyerarşik regresyon sonuçları.....	54
Tablo 4.19. Tüm hiyerarşik regresyon sonuçları özet tablosu	55

1. GİRİŞ

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın konusuna, amacına, önemine ve hipotezlerine değinilmiştir.

1.1. Araştırmanın Konusu

Günümüz üretim ve tüketim alışkanlıkları, doğal çevreyi etkileyerek ekolojik dengeyi bozmakta ve bu durumdan ekolojik sistemin her bir parçası etkilenmektedir. Bu sebeple, insan, hayvan ve doğal çevrenin dâhil olduğu ekolojik sistemde, antropojenik (*insan etkisiyle gerçekleşen*) iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltmak için politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun için gereken, ilgili problemi (*iklim değişikliği*), ekonomik, ekolojik, toplumsal ve bireysel alanda ele alarak daha bütüncül bir yaklaşım ile çözmeye çalışmaktır. Bu çalışmanın konusunu da çevresel ve sosyal bir problem haline gelen ve hem sebebi hem de sonucu itibari ile insanları ilgilendiren iklim değişikliği oluşturmaktadır. Böylesi bir problemi, bireysel yönü ile çalışarak, kişilerin tutumlarının öncüllerinin neler olabileceğini öğrenmek önemlidir. Tutumlar, bireyleri davranışa yönlendiren bir eğilim olduğu için (Kağıtçıbaşı, 1999) tutumları ve davranışları bir arada ele almak ve öncüllerini belirlemek, iklim değişikliği probleminin bireysel yönü ile ilgili bütüncül bir yaklaşım sunabilmek açısından önem arz etmektedir. Bununla beraber, tutumların hazırlayıcılarının bilinmesi, onları daha iyi değerlendirmeye yardımcı olacak ve insan davranışlarının sebeplerini anlamakta kolaylık sağlayacaktır. Sonuç olarak, bu çalışmada üzerinde durulan iklim değişikliği konusu, çevreyi ve insanı merkeze alan düşünce yapılarını temsil eden tutumlar ve onların etkilediği davranışlar, şeklinde detaylandırılmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

İklim değişikliğinin etkilerini azaltmak ve şiddetinin artmasına karşı önlem almak amacı ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ile birçok araştırma ve proje yürütülmektedir (UNDP, 2023). Bu iyileştirme çalışmaları birçok alanda yapılsa da (coğrafya, biyoloji, ekonomi gibi) hali hazırda iklim değişikliğinin oluşmasında payı olan insan davranışlarını incelemek, sosyal bilim alanındaki uzmanların da üstlenmesi gereken bir sorumluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal bilimler alanındaki bu araştırmanın amacı, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltma hedefi doğrultusunda yapılan çalışmalarda bireyler hakkında daha fazla bilgi edinmeye yardımcı olmaktır. Başka bir ifade ile bireylerin sosyal ve ekolojik

baskınlık yönelimleri ve çevre ile ilgili tutum ve davranışlarını incelemek, bu konuda bilgi sunmak, bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. İklim değişikliğine yönelik daha bütüncül ve köklü davranış değişiklikleri için bireyi ve bireyden yola çıkarak toplumu anlamak, doğru politika oluşturmak için son derece önemlidir. Bireysel yönelimlerle ilgilenilen bu çalışmada da elde edilecek olan sonuçlar; ekolojik sistemde baskın olma yöneliminin, çevresel tutumlarla ilişkisi ile ilgili bilgi sunmaktadır. Ayrıca çevreci davranış oluşturabilmek için yürütülen politikalarda, bireylerin sosyal ve ekolojik baskınlık yönelimlerinin rolünü anlamaya yardımcı olmaktadır.

Bu araştırmanın konusuna ve amacına uygun olarak seçilen sonuç değişkenleri, çevresel tutum ve ekolojik kayırma davranışlarıdır. Çevresel tutumlar, çevreyi merkeze alan düşünce yapısına karşılık gelen “çevre merkezci yaklaşım” ve insanı merkeze alan düşünce yapısına karşılık gelen “insan merkezci yaklaşım” boyutlarını içeren Yeni Çevresel Paradigmalar Ölçeği (Aytaç ve Öngen, 2012) ile ölçülmüştür.

Ekolojik kayırma davranışı ise araştırmacı tarafından operasyonel olarak tanımlanmıştır. Bu kavram, bireylerin insan, hayvan ve doğa türleri arasında kaynakları dağıtma davranışında, bir türü diğerine kıyasla daha fazla kayırma/desteklemeyi temsil eden davranışlarını yansıtmaktadır. Söz konusu bireylerin hangi grubun lehine kaynak dağıttığını öğrenebilmek amacı ile Tajfel Matrisinden (Billig ve Tajfel, 1973) yararlanılarak oluşturulan matrisler ile ekolojik kayırma davranışları ölçülmüştür. Örnek matrislere “3.2.6 Tajfel Matris Ölçeği” başlığında yer verilmiştir. Hem tutumları hem de davranışları etkileyebilecek olan faktörler olarak da bireylerin diğer birey veya gruplar üzerinde hakimiyet kurma eğilimlerine karşılık gelen sosyal baskınlık ve ekolojik baskınlık yönelimleri üzerinde durulmuştur. Sosyal/ekolojik baskınlık yönelimleri ile tutum-davranış ilişkisinde, iklim değişikliğini meşrulaştırma eğiliminin de aracı rolü incelenmiştir.

1.3. Araştırmanın Problemi

İklim değişikliği ile mücadelede, çevresel tutumlar ve kaynakların kontrolsüz kullanımı önem arz etmektedir. Buradan hareketle, bireylerin bu tutumlarını ve davranışlarını anlamaya yönelik biriken araştırmalara teorik bir katkıda bulunmayı hedefleyen bu çalışmanın üzerinde durduğu problem, çevresel tutumların ve ekolojik kayırma davranışlarının doğasının, sosyal/ekolojik baskınlık yönelimi ve iklim

değişikliğini meşrulaştırma gibi sosyal psikolojik yapılardan negatif/pozitif yönde etkilenip etkilenmediğini öğrenebilmektir.

1.4. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın hipotezleri şu şekildedir:

1. Araştırmada ele alınan değişkenler arasındaki ilişkilere dair hipotezler: İlişki varsayımları

1.1. Ekolojik baskınlık yönelimi ve sosyal baskınlık yönelimi pozitif yönde ilişkilidir.

1.2. Sosyal baskınlık ve ekolojik baskınlık yönelimleri, çevre merkezci tutumlarla negatif yönde ilişkilirken, insan merkezci tutumlarla pozitif yönde ilişkilidir.

1.3. Sosyal baskınlık ve ekolojik baskınlık yönelimleri ekolojik kayırma davranışları ile ilişkilidir.

1.3.1. Sosyal baskınlık yönelimi ve ekolojik baskınlık yönelimi, insan türüne karşı hayvan türünü kayırma ile negatif yönde ilişkilidir.

1.3.2. Sosyal baskınlık yönelimi ve ekolojik baskınlık yönelimi, hayvan türüne karşı doğayı kayırma davranışı ile negatif yönde ilişkilidir.

1.3.3. Sosyal baskınlık yönelimi ve ekolojik baskınlık yönelimi, doğaya karşı insan türünü kayırma davranışı ile pozitif yönde ilişkilidir.

1.4. Sosyal baskınlık yönelimi ve ekolojik baskınlık yönelimleri iklim değişikliğini meşrulaştırma ile pozitif yönde ilişkilidir.

2. Tutum tahminine yönelik geliştirilen hipotezler: Aracılık etkisine dayalı varsayımlar

2.1. Sosyal baskınlık yönelimi çevre merkezci tutumları, iklim değişikliğini meşrulaştırmanın aracılığıyla negatif yönde yordamaktadır.

2.2. Sosyal baskınlık yönelimi insan merkezci tutumları, iklim değişikliğini meşrulaştırmanın aracılığıyla pozitif yönde yordamaktadır.

2.3. Ekolojik baskınlık yönelimi, çevre merkezci tutumları, iklim değişikliğini meşrulaştırmanın aracılığıyla negatif yönde yordamaktadır.

2.4. Ekolojik baskınlık yönelimi, insan merkezci tutumları, iklim değişikliğini meşrulaştırmanın aracılığıyla pozitif yönde yordamaktadır.

2.5. Sosyal baskınlık yönelimi, ekolojik baskınlık yöneliminin aracılığıyla insan merkezci tutumları pozitif yönde yordamaktadır.

2.6. Sosyal baskınlık yönelimi, ekolojik baskınlık yöneliminin aracılığıyla çevre merkezci tutumları negatif yönde yordamaktadır.

3. Ekolojik kayırma davranışının tahminine yönelik geliştirilen hipotezler: Davranışı yordamaya yönelik varsayımlar

3.1. Sosyal baskınlık yönelimi, ekolojik baskınlık yönelimi, çevre merkezci tutumlar ve insan merkezci tutumlar; insana karşı hayvan türünü kayırma davranışını yordamaktadır.

3.2. Sosyal baskınlık yönelimi, ekolojik baskınlık yönelimi, çevre merkezci tutumlar ve insan merkezci tutumlar; hayvana karşı doğayı kayırma davranışını yordamaktadır.

3.3. Sosyal baskınlık yönelimi, ekolojik baskınlık yönelimi, çevre merkezci tutumlar ve insan merkezci tutumlar; doğaya karşı insan türünü kayırma davranışını yordamaktadır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma, varsayımlarının ilişkiye dayalı olduğu ve betimsel bilgiler sunmakta olan bir araştırmadır. Dolayısı ile ölçüm yönteminden dolayı nedensellik çıkarımına izin vermemektedir. Ayrıca kullanılan ölçüm araçları ulaşılabilen kaynaklardan edinilen bilgiler ile sınırlıdır. Çalışma sonuçları, yapıldığı dönem ve örneklem ile sınırlı olup sonuçların güvenilirliği başka zamanlarda ve başka örneklemelerde tekrar yapılarak kontrol edilmelidir.

1.6. Sayıtlar

Bu çalışmaya gönüllü olarak katılan bireylerin kendilerine yöneltilen soruları içtenlikle yanıtladıkları varsayılmıştır. Sosyal baskınlık yönelimini ölçmeyi amaçlayan “Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği”, ekolojik baskınlık yönelimi ölçmeyi amaçlayan “Ekolojik Baskınlık Yönelimi Ölçeği”, iklim değişikliğini meşrulaştırmayı ölçmeyi amaçlayan “Meşrulaştırma Ölçeği”, çevresel tutumları ölçmeyi amaçlayan “Yeni Çevresel Paradigmalar Ölçeği”, türler arasında kaynak dağıtımında kayırma davranışını başka bir ifade ile ekolojik kayırma davranışını ölçmeyi amaçlayan “Tajfel Matrisi” güvenilir ve geçerli ölçüm araçlarıdır.

2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İlgili başlıkta, bu araştırmada hakkında bilgi sahibi olunmak istenen konudan (yordanan değişkenler) itibaren sırasıyla bu konuyu etkileyen, bir diğer deyişle yordayabilecek faktörlere ait bilgiler, kuramsal ve kavramsal bilgiler eşliğinde sunulmuştur.

2.1. İklim Değişikliği

Ekolojik etkisinin yanı sıra sosyal bir problem olarak da nitelendirilen iklim değişikliğinin olumsuz etkileri tüm canlılığı etkileyen son derece önemli bir husustur. Gabric'e (2023) göre antropojenik (*insan kaynaklı*) iklim değişikliği, toplumsal yaşamın fosil yakıtlara olan bağıllığı nedeni ile insan sağlığı, ekonomik, ekolojik alanları olumsuz etkileyen bir krize dönüşmektedir. Bu sebeple yeni paradigma, küresel ısınmadan iklim acil durumuna, başka bir ifade ile iklim değişikliği krizine doğru değişmektedir (Gabric, 2023). Bu çalışmada da iklim değişikliği etkilerinin kriz yönüne dikkat çekilerek, bazı ifadelerde iklim değişikliği yerine "iklim krizi (*climate crisis*)" kavramına da yer verilmiştir. Ulusal ve uluslararası boyutta bu konu, çeşitli kurum ve örgütlerce ele alınmaktadır. 1988 yılında, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (The United Nations Environment Programme, UNEP) ile Dünya Meteoroloji Örgütünün (World Meteorological Organization, WMO) oluşturduğu Devletler Arası İklim Değişikliği Paneli (The Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC); canlılık üzerinde olumsuz etkileri kaçınılmaz olan iklim krizi ile ilgili bilgileri tarama, riskleri tespit etme, ülkelere iklim değişikliği krizinin olumsuz etkilerini en aşağıya çekmeleri için azaltma politikaları önerme amacıyla çeşitli raporlar hazırlayan ve uluslararası düzeyde bilgi akışı yürütmekte olan bir organizasyondur (IPCC, 2023). Türkiye'nin de üyesi olduğu panelde sunulan IPCC raporlarına göre dünyanın ısınması, üç temel alanda olumsuz etkiye sebep olmaktadır. Bunlardan ilki, canlılığın yaşamının tehlikeye girmesinden dolayı ekosistemin zarar görmesiyle meydana gelen yiyecekte ve suda kıtlığın olması; ikincisi, insan zihinsel sağlığının, iyi oluş halinin bozulmaya başlaması ve bulaşıcı hastalıkların artması; üçüncüsü ise yerleşim alanlarında, alt yapıda, kıyı ve buzulların erimesiyle su baskınlarının oluşmaya başlaması, kısacası doğal alanın hasara uğraması gibi çevresel felaketlerin gerçekleşmesidir (IPCC, 2022). Türkiye'de de bu konu dikkate alınmakta ve bunun için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve ona bağlı olarak çalışmalarını yürütmek üzere 29 Ekim 2021 tarihinde kurulan İklim

Değişikliği Başkanlığı, iklim değişikliği ile mücadele ve uyum çalışmaları, azaltma politikaları, çevre krizinin ciddiyeti hakkında farkındalık kazandırma gibi faaliyetler yürütmektedir (İklim Değişikliği Başkanlığı, 2023). Bu faaliyetler, Akdeniz iklim bölgesinde olan ve bu özelliğinden dolayı ısınmadan daha fazla zarar görme potansiyeli olan Türkiye (IPCC, 2007) için kaçınılmaz bir eylem niteliğindedir. Özellikle 1900'lerden sonra çoğalan nüfus ve kentleşme ile enerji, ulaşım, hane talebinin artması, Türkiye'de artan ısınmanın temel nedenlerinden olan sera gazı emisyonlarının nasıl arttığını açıklamaktadır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018: 51-52). Dolayısıyla bu artışın bir sebebinin de insan davranışları olduğu görülmektedir. Bu çalışmada da hem Türkiye'deki kuruluşların hem de uluslararası kuruluşların üzerinde durduğu azaltım ve uyum politikalarının önemi ve çevreci tutumların bu politikalara verilen desteğe katkısı dikkate alınmaktadır. Bu politikaların işlevsel olması ve bir değişim yaratması toplumun her bir üyesinde karşılığının olmasına bağlıdır. Burada da bireyi tanımak, duygu ve düşün dünyasını bilmek, güdüleri, eğilimleri hakkında bilgi sahibi olmak, iklim krizi ile baş etmek için sunulan politikaların nasıl düzenlenmesi gerektiğine yardımcı olabilir ve alıcı kitleye yönelik oluşturulan bu politikalara uyumu arttırmakla birlikte bireylerde çevreci tutumun oluşturulması, iklim krizinin etkilerini azaltmak için yapılan çalışmaların da etki faktörünün artmasına yardımcı olabilir.

2.2. İklim Değişikliği ile İlgili Çevresel Tutumlar

Breckler'e (1984: 1192) göre sosyal olaylar, gruplar, nesneler ve benzeri durumlara ilişkin var olan tutumlarımız üçlü bir yapı ile (*tripartite model*) temsil edilmektedir. Bu üçlü yapı, duygu (*affect*), düşünce (*cognition*) ve davranıştan (*behaviour*) oluşmaktadır. Başka bir ifade ile belirli bir konudaki tutumlar, konu ile ilgili duygu, düşünce, davranış, inanç ve hatta değerler ile ilişkilidir (Cruz ve Manata, 2020; Gifford ve Sussman, 2012). Buradan hareketle insanların çevre ile ilişkili tutumlarını öğrenmenin, iklim değişikliğinin bireysel yönü ile ilgili pek çok yapıyı da tahmin etmeye yardımcı olacağı ifade edilebilir. Heberlein (2012: 5), tutumların somut olmayan psikolojik bir yapı olmasını hayalet metaforu ile açıklamıştır ve bunu "Hayaletlere inanmasak da korktuğumuzu dolayısı ile çevre ile ilgili sorunları çözmek istiyorsak onu dikkate almamız gerektiği" şeklinde belirtmiştir. Daha önceki ifadelerinde de bireyin benliği dışındaki, başka bir ifade ile kendi dışındaki tüm objelerle ilgili tutumlarının "çevresel tutum" olarak anlaşılması

gerektiğini belirtmiştir (Heberlein, 1981: 243; McIntyre ve Milfont, 2016: 94). Bu geniş tanım hem yapılı (*built*) çevreyi hem de insan dışı (*non-human*) çevreyi kapsamaktadır (McIntyre ve Milfont, 2016). Özellikle çevre ile ilgili sorunları değerlendirmek üzere incelenen çevre yanlısı tutumlar; çevresel kaygı, biyosferik değerler ve çevreyi algılama şekli gibi belirleyicileri içeriğinde barındırmaktadır (Kement, 2020). Nitekim Bamberg (2003) de çevresel tutumların bir yönünün çevre ile ilgili endişeleri içerdiğini belirtmiştir. Bu nedenle çevresel tutumlar, psikolojik bir kavram olup, sadece fiziksel çevreyi değil aynı zamanda çevrenin zarar görmesi ve bu durumun bireylerde yarattığı endişeyi de içeren kapsamlı bir kavramdır. Bu yönde yapılan ilk çalışmalarda çevresel tutumlar; çevrenin bozulması, çevreci eylemler, aşırı nüfus artışı (Lounsbury ve Tornatzky, 1977); kirlilik, ekoloji ile ilgili bilgi (Maloney vd., 1975); çevreyi koruma ve kirlilik ile ilgili endişeler, endüstriyel statükonun reddi (Cruz ve Manata, 2020; Weigel ve Weigel, 1978); büyümenin sınırlılığı, insan merkezciğe karşıtlık, doğanın dengesi (Dunlap ve Van Liere, 1978) gibi pek çok başlığı içermiştir. Çevresel tutumlar ağırlıklı olarak çevreye yönelik bakış açısına karşılık gelse de 1980’lerden sonra kaynakların sömürülmesi, su kirliliği, yaban hayatın zarar görmesi, biyoçeşitliliğin azalması, ozon tabakasının incilmesi, ormansızlaşma gibi küresel ısınmadan kaynaklı sorunların da dahil edildiği ve bireylerin bu konularla ilgili endişelerini içeren bir kavram olarak da ele alınmıştır (Dunlap, 2008). Tüm çalışmalar benzer kavramlarla ilişkilendirilse de en nihayetinde, Wiseman ve Bogner (2003: 787) çalışmalarında çevresel tutumların, çevreyi -koruma ve kullanma- olacak şekilde iki boyutta gruplandırılabilceğini belirtmişlerdir. Buna göre biyosentrik (*biocentric*) boyut, çevreye sahip çıkmak ve onu korumak (*preservation*); antroposentrik (*anthropocentric*) boyut ise doğal kaynakları kendi yararına kullanmak (*utilization*) ile açıklanabilir. Sonuç olarak, bireylerin doğal çevre ile etkileşimleri ile doğal alanın sürdürülebilirliğine ilişkin bilişsel inançlarını kavrayabilmek, dünyadaki ekolojik sistemi korumak adına önemli bir noktada durmaktadır (Wang ve Sun, 2021). Buradan hareketle bu çalışmada, çevresel tutumları, insanın çevre ile olan etkileşimindeki ilkel düşüncelerine yer vererek ölçen, Yeni Çevresel Paradigmalara (*New Environmental Paradigms*) yer verilmiştir (Dunlap, 2008).

2.2.1. Yeni Çevresel Paradigmalar

Kitlesel büyümenin ekolojik sınırları, doğal çevrenin dengesi ve doğadaki her şeyin insan yararına kullanılmasının (antroposentrik düşünce) reddi, çevre kirliliğinin kontrolü, kaynakların korunması gibi temel konuları kapsayan ve insan-çevre ilişkisine yeni bir bakış açısı ile yer veren Yeni Çevresel Paradigmalar, bir dünya görüşü olarak ele alınmaktadır (Dunlap, 2008). Aynı zamanda, antroposentrik düşünceye karşı ekosentrik düşünceyi ele alan ve bireylerin çevre yanlısı yönelimlerini incelemek üzere geliştirilen bir tutum, değer, inanç ölçeği olmakla birlikte Dunlap vd. (2000), yaptıkları çalışmada Yeni Çevresel Paradigmalar Ölçeğini, çevre karşısında insanların temel/ilkel inançlarına odaklanan bir ölçek olarak ifade etmişlerdir. Buna göre dünyaya ekolojik yönü ile (çevre merkezci) bakan bireyler, çevre yanlısı tutumları yüksek düzeyde olan bireylerdir. Bu ölçek, yaş ile negatif; liberal tutumlar, eğitim düzeyi ve çevreci politikaları destekleme ile pozitif yönde ilişkili çıkmıştır (Dunlap vd., 2000). Ayrıca, çevre yanlısı olmayan maddeleri, insanın doğaya olan üstünlüğünü ifade eden ve doğayı insan türü yararına kullanmayı savunan, başka bir deyişle antroposentrik inançlara (insan merkezci) karşılık gelmektedir. İnsanın İstisnalığı Paradigmasına (*The Human Exception Paradigm*) karşı oluşturulan Yeni Çevresel Paradigmalar, çevresel inanç sistemlerinin iki ayrı kutuplaşmış boyutunu oluşturan ve birinde insanın merkezde olması gerektiğine yönelik inanç, ötekinde de çevrenin merkezde olması gerektiğine dair inançların hâkim olduğu düşüncelere değinen görüşleri içermektedir (Bechtel vd., 1999).

Sonuçta bu çalışmada, Yeni Çevresel Paradigmalar Ölçeğinden (Aytaş ve Öngen, 2012), çevreye yönelik tutumları, insan veya çevre odaklı düşünme şekli ile ele alabilmek amacı ile yararlanılmıştır. Böylece bireylerin çevre ile olan etkileşiminde kendini konumlandığı yer ile türler arasında kaynakları nasıl paylaştığı ve hem ekolojik hem de sosyal baskınlık düzeyinin bu durumu açıklayıp açıklamadığını öğrenme fırsatı sunulacaktır.

2.3. İklim Değişikliği ile İlgili Çevresel Davranışlar

Tutumlar, duygu ve düşüncenin yanı sıra davranış yolu ile de ortaya çıkabilir (Kement, 2020). Tutum-davranış ilişkisiyle ilgili olarak Planlı Davranış Kuramı (*Theory of Planned Behaviour*; Ajzen, 1985), davranışa giden süreçte, davranış niyeti

ve onun da öncesinde davranış ile ilgili tutumun, öznel normun ve algılanan kontrolün etkili olduğunu belirtmiştir. Başka bir ifade ile davranışı gerçekleştirme durumu, o konu ile ilgili olumlu-olumsuz tutumların varlığı (*davranışa ilişkin tutum*), davranışı gerçekleştirebileceğine dair algı (*algılanan kontrol*), bireyin sosyal çevresinin normunun da davranışı gerçekleştirmeye yönelik olması (*öznel norm*), davranma niyetini öngörmekte ve niyet de başka karıştırıcı bir etki olmadığında davranışı yordamaktadır (Myers, 2015). Çevrecilik alan yazınında da çevre yanlısı davranışlar açıklanırken sıklıkla Planlı Davranış Kuramından yararlanılmıştır. Örneğin, toplu taşıma araçlarını kullanarak karbon emisyonlarını azaltmanın çevreye faydalı olduğu düşünüldüğünde, bireylerin işe toplu taşıma araçlarıyla gitmeye olan olumlu tutumları güçlenmektedir (Balçıklı ve Hasta, 2020: 166). Dolayısıyla bireyin bu davranışı (toplu taşıma kullanma) gerçekleştirmeye eğilimi artmaktadır. Çevre yanlısı davranışlarla ilgili yürütülen çalışmalarda, su ve elektrik tasarrufu yapma (Osbaldiston ve Schott, 2012), organik ürünler satın alma, enerji tasarrufu yapan araç-gereçleri kullanma, dijital gazete, dergi okuma (Kurisu, 2015) gibi pek çok davranışa değinilmektedir. Bu davranışlar, ev, sosyal ortamlar, doğal çevreyle ve diğer türlerle olan etkileşimi de düzenleyen kapsama alanı geniş davranışlardır. İnsanların farklı alanlarda şekillendirdiği bu tür çevreci davranışlar, bireylerin ekosistemle olan ilişkisini de incelemeyi zorunlu hale getirmektedir. Nitekim şu anda ve gelecek nesillerin yaşamı için sağlıklı çevre koşullarının sağlanması, kendini yenileyemeyen enerji kaynaklarının korunması, ekosistemin taşıma kapasitesinin göz önünde bulundurulması anlamına gelen çevresel sürdürülebilirlik (Güner, 2020), bu ilişkinin sağlıklı ilerleyişi ile mümkündür. Bu doğrultuda özellikle tüm yaşam formlarının varlığını destekleyerek, ekolojik dengenin sağlanmasına karşılık gelen biyoçeşitliliğin desteklenmesi önem arz etmektedir (Biyoçeşitlilik, 2023; Campbell vd., 2009). Driscoll vd. (2012), biyoçeşitliliği riske atan eylemler üzerinde çalışılıp, tehditler azaltıldığında, iklim değişikliği etkilerinin önemli ölçüde azaltılmış olacağını belirtmişlerdir. Dolayısı ile bu yönde yapılacak her eylem, çevreci davranışa örnektir. Biyoçeşitliliğin korunması ve zenginleşmesinin önündeki engeller; canlıların yaşam alanlarının tahrip edilmesinden dolayı oluşan habitat kaybı (Pitman vd., 2002), tarım arazisi kullanım şekline göre değişen arazi koşulları ile değişen iklimin ortaya çıkardığı istilacı türler (Duncan ve Blackburn, 2004) ve kaynakların aşırı sömürülmesi (Burgman vd., 2007) olarak açıklanmaktadır. Türlerin yok olması ile ilgili yürütülen bir projeksiyon çalışmasında, karbondioksit oranının

iki katına çıktığı sıcak bölgelerde biotanın (*bitki ve hayvan topluluğu*) yaklaşık %39 oranında yok olduğu ve bu durumun, 56.000 endemik bitki türü ve 3.700 omurgalı hayvan türünün yok olacağı anlamına geldiği belirtilmiştir (Malcolm vd., 2006). Başka bir çalışmada, Tanzanya, Filipinler, Polinezya ve Mikronezya kıyı ormanlarının -eğer ormansızlaşma hızına müdahale edilmez ise- kitlesel yok oluşların en fazla görülebileceği bölgeler olarak belirtilmiştir (Brooks vd., 2002).

Görüldüğü üzere, çevreyi koruma davranışları birçok farklı alanda değişiklik gösterebilir ancak doğal yaşamın korunması, temel bir çevreci eylem olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanların doğal kaynakları aşırı tüketmesi, çevreye zarar verirken aynı zamanda türlerin yok olmasına da yol açmaktadır. Ekolojik denge, canlı topluluklarının nispeten istikrarlı ilerleyen dengeli değişimi ile (Verma, 2017) kendi kendini sürdürme özelliğine sahiptir; fakat kaynakların aşırı tüketimi gibi insan davranışları, ekolojik dengeyi bozmakta (Gutti vd., 2012) ve bu da iklim değişikliğinin kriz boyutuna ulaşan etkilerini azaltmak için biyoçeşitliliği destekleme politikalarının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Öyle ki bu politikalar, türler arasındaki kaynak dağıtımını da kontrol etmeli, dezavantajlı durumdaki türlere iklim krizinden daha az etkilenmeleri için daha fazla iyileştirme sağlamaya yönelik olmalıdır. Başka bir yönü ile biyoçeşitliliğin zarar görmesi sadece hayvan türünün habitat kaybı ve neslinin tükenmesi değil, aynı zamanda ormansızlaşma gibi doğal çevrenin de hasarı ile ilişkilidir (Broadbent vd., 2012). Biyoçeşitliliğin karşısındaki tehlikenin, insan türünün nüfus büyüklüğü ve kaynakları aşırı tüketme eğilimi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bireyleri biyoçeşitliliği korumaya teşvik etmek, doğa ve hayvan türlerine kaynak ayırmak, çevreci bir eylem olarak ele alınabilir. Bu bağlamda, Shklar'ın (1990) belirttiği üzere, doğal kaynakların paylaşımına dair birçok çatışma, adalet ve adaletsizlik kavramları üzerinden anlaşılır hale getirilebilir. Bu çerçevede, Miller (2001) tarafından ortaya konulan bölüşümsel adalet (*distributive justice*) kavramı, ihtiyaç (*need*), eşitlik/adalet (*equity*) ve denklik (*equality*) ilkelerinden türetilen çıktılara odaklanarak kaynakların adil bir şekilde paylaşılmasını açıklamaya yardımcı olabilir. Doğal kaynakların dağıtımının dağıtımcı adalet bağlamında iyi tartışılması, hükümetlerin yürüttüğü cesur iklim değişikliği politikalarının kabul edilebilirliğini arttırabilir (Fischer vd., 2012: 157). Fakat Fischer vd. (2012), dağıtımcı adalet kavramına, dezavantajlı insan grupları için çevresel adaleti (*environmental justice*) sağlamak amacı ile değinmişlerdir. İklim

değişikliğinden, dezavantajlı insan gruplarının etkilenmesi anlamına gelen çevresel adalet kavramının, sadece insan gruplarına kaynak dağıtılması ile ilgili olduğu görülmektedir. Ancak iklim değişikliği başta da ifade edildiği üzere sadece insan türünü değil bütün ekosistemi etkileyen etki alanı geniş bir sosyal krizdir. Nitekim, Stern ve Dietz (1994) çevresel adalet konusunda; insan, insan olmayan hayvan türü, biyosfer ve ekosistem gibi unsurların da kendi yaşam haklarının gözetilmesi gerektiğine değinmiştir. Bu sebeple bu çalışma da sadece insan türü değil, biyoçeşitliliğin desteklenmesi anlamına gelen doğal çevre ve hayvan türünün yararına davranma ve kaynak dağıtmada dengeli/adaletli davranma(ma) durumuna dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda, çevresel bir davranış olarak kaynak dağıtma davranışını, adil olma(ma) stratejisinden yararlanarak ölçmeyi amaçlayan ekolojik kayırma davranışları matrislerinden yararlanılmıştır. Bir sonraki alt başlıkta ekolojik kayırma davranışlarının ölçümünde örnek alınan Tajfel Matrisi ve minimal grup paradigmasının doğasına değinilecek olup, bu çalışmanın yordanan değişkeni olarak kavramsallaştırılan ve çevresel davranış ölçümüne karşılık gelen “Ekolojik kayırma davranışlarının” teorik arka planı ile ilgili bilgiler sunulacaktır.

2.3.1. Ekolojik Kayırma Davranışlarının, Tajfel’in Minimal Grup Paradigması Bağlamında Ele Alınması

Muzaffer Sherif’in (1961) çocuklarla yürüttüğü Hırsızlar Mağarası deneyinde (The Robbers Cave Experiment), anlamaya çalıştığı, gruplar arası ilişkiler ve çatışma konularını Tajfel vd. (1971), bir adım daha öteye götürmüşlerdir. Gruplar arası çatışmanın temel sebepleri olarak Sherif’in ele aldığı, kaynakların sınırlılığı ve düşmanlık hislerinin varlığının yarattığı çatışma ortamını Tajfel vd. (1971), yaptıkları çalışmada göz önünde bulundurarak, ortamda bu sebeplerin olmadığı durumlarda da grup davranışlarını test etmişlerdir. Gruplar arasında düşmanlık ve kaynak kıtlığının söz konusu olmadığı, başka bir ifade ile çatışma için olası sebeplerin asgari düzeye indirildiği durumdaki gruplar arası davranışları, minimal grup paradigması olarak ifade etmişlerdir. Buna göre, çatışma için var olan mevcut sebeplerin asgari düzeye çekildiği ortamlarda bile sosyal bağlamın, bireyleri kategorize ettiği ve basit koşullar altında oluşturulmuş gruplarda dahi bireyin kendi grubu lehine davranabildiği gözlenmiştir. Tajfel vd. (1971), yürüttükleri çalışmada ilk deneyin sonuçları, katılımcıların, bizzat kendilerinin dahil olmadığı, iç grup-iç grup ve dış grup-dış grup arasında kaynak dağıtımda çoğunlukla adalet stratejisini kullandıkları, başka bir ifade

ile karşılaştırılan her iki gruba da eşit miktarda ödül verdiklerini göstermişlerdir. Fakat differansiyel matrislerin kullanıldığı ölçümlerde (iç-dış grup arasında ödül miktarını paylaştırmada), katılımcılar anlamlı ölçüde kendi grupları lehine ödül dağıtmakla birlikte, kendi grupları için çıkarı olabildiğince yüksek düzeyde tutma eğiliminde olmuşlardır. Bu durum, iç grup yanlılığı (*in-group favouritism*) şeklinde ifade edilmiştir. Başka bir ifade ile bireyler, kendilerinin dahil olduğu grup ile başka grup arasında kaldığında, eşitlikçiliğin aksine ayrımcılık yapma eğiliminde olmuşlardır. İç grup yanlılığı bu çalışmada, ekolojik öğeleri de kapsayarak oluşturulan üç grupta (insan-doğa-hayvan) kaynak dağıtma davranışındaki kayırma/yanlılık olarak daha geniş (ekolojik) ölçüde ele alınmıştır. Bu ekolojik boyutların grup olarak dahil edilmesinden dolayı insan, doğa ve hayvan grupları arasında, insanların olası kayırma davranışları “ekolojik kayırma davranışları” şeklinde yeniden ifade edilmiştir. Ekolojik kayırma ile iç/dış grup tanımlarında farklı insan gruplarının yerine farklı türlerin (insan-doğa-hayvan) karşılaştırılması, sosyal psikolojinin önemli bir kavramı olan *iç grup yanlılığının* daha çevresel düzeyde ele alınması açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda, Tajfel vd. (1971) yaptıkları çalışma sonucunda, “Minimal Grup Paradigması” olarak kavramsallaştırdığı ve grup kimliğinin yeterince oluşmadığı en asgari koşullarda bile bireylerin dahil olduğu (iç) grubun yararına ödülleri/kaynakları dağıtma davranışı, bir diğer deyişle iç grup kayırmacılığı (*in-group favouritism*), bu çalışmada insan türünün diğer gruplar (doğa ve hayvan) ile olan ilişkisindeki kayırma davranışı anlamına gelecek şekilde işevuruk tanımı yapılan “Ekolojik Kayırma Davranışı” sonuç değişkenlerinden davranış ölçümüne karşılık gelmektedir. Burada amaç, çevreye aşırı tüketim alışkanlıklarından dolayı zarar veren insan türünün (Weart, 2010: 26), ekosistemin tüm üyelerine (insan-doğa-hayvan) adil bir şekilde mi kaynak ayırdığı yoksa belli bir grup lehine daha yanlı mı davrandığını öğrenebilmektir. Ekolojik kayırma davranışlarının üç grup arasında (*insan-doğa-hayvan*) ölçülmesinin amacı, grupları oluşturan türlerin insan, insan olmayan hayvan ve doğal çevre şeklindeki biyolojik taksonomiye göre sınıflandırılmasıdır (Stern ve Dietz, 1994). Böylece kayırma davranışları daha ekolojik boyutta ele alınabilmektedir. Bir sonraki başlıkta, bu çalışmanın yordanan değişkenleri olan çevresel tutum ve davranışları açıklayabilecek, bu çalışmada da yordayan değişkenler olarak ele alınacak olan sosyal/ekolojik baskınlık, meşrulaştırma gibi değişkenler üzerinde durulacaktır.

2.4. Çevresel Tutum ve Davranışları Etkileyebilen Faktörler

Bu başlıkta, çevresel tutumları ve davranışları etkileyebilecek potansiyele sahip olan faktörler olarak bireylerin sosyal ve ekolojik baskınlık yönelimi ele alınmıştır. Bu başlık altında, doğal kaynakların aşırı kullanımına ilişkin insan türünün baskın olma eğilimlerinin çevreci tutumlar ve davranışlar üzerindeki etkisine dair bilgiler başlıklar halinde sunulmuştur.

2.4.1. Sosyal Baskınlık Yönelimi (SBY)

Sosyal Baskınlık Yönelimi (SBY), bireylerin sosyal ve politik alanla ilgili tutumları, grup temelli sosyal hiyerarşileri, sosyal ve bireysel süreçler ile açıklayan psikolojik bir yapıdır (Pratto vd., 1994; Sidanius ve Pratto, 1993). Bu özellik yüksek seviyelerde gözlemlendiğinde bireyler, kendi gruplarını diğer gruplara göre sosyo-politik açıdan daha üstte olmasını arzulamakla birlikte eşit olmayı engelleyen meşrulaştırıcı mitlere daha fazla tutunmaktadır (Pratto vd., 1994). Bu mitler; cinsiyetçilik (*sexism*), siyasi hegemonyayı (*political hegemony*) destekleme, muhafazakârlık (*conservatism*) eğilimlerinin yüksek olması, ırkçılık (*racism*), çevreci politikaları desteklememe (*environmental policies support*) şeklinde ifade edilebilir (Pratto vd., 2000). Özellikle iç-dış grup çatışmasında sosyo-politik tutumları öngören ve kişilerin eğilimine göre değişen SBY, daha sonra yapılan çalışmalarda eşitliğe karşıtlık ve baskınlık olmak üzere iki boyutta ele alınmıştır (Ho vd., 2012).

Ho vd. (2012), yürüttükleri araştırmada, insanların sosyal baskınlık eğilimlerinin aşırı olması diğer grupla olan iletişimleri ve politik tutumlarından fazlasını belirlediğini göstermişlerdir. Bu insanlar gündelik hayatlarında da bu eğilimin getirdiği bir yaşam tarzına uygun yaşamakta ve tercihlerinde bu eğilimin görünürlüğü yüksek olmaktadır (Ho vd., 2012). Buradan yola çıkarak SBY ve çevreci tutumlar ilişkisine bakıldığında SBY'nin diğer türler üzerinde de baskınlık kurma eğiliminin bir açıklayıcısı olabileceği düşünülmüştür. Çevre politikalarına destek vermenin sorulduğu bir çalışmada, sosyal baskınlık eğilimi yüksek bireylerin çevre politikalarına destek vermedikleri ($r = -.23, p < .05$; Pratto vd., 2000), hayvanları evcilleştiren bireylerin, eşitliğe karşıtlık ve gruplara baskınlık yönelimlerinin daha yüksek olduğu görülmektedir (Çağlar Akoğlu, 2014). Milfont vd. (2018), 25 ülkeyi dahil ederek yürüttükleri çalışmalarında sosyal baskınlık eğilimleri yükseldikçe bireylerin çevre ile ilgili eylemlere katılım düzeylerinin

düştüğünü ve çevrenin faydasına olacak bir konuda daha az bağış yaptıklarını göstermiştir. Bir başka araştırmada ise kadınların sosyal baskınlık eğilimlerinin daha düşük seviyelerde gözlemlendiği, bunun fedakârlık duygusuyla ilişkili olduğu ve buna bağlı olarak da kadınlarda çevreci tutum ve davranışların daha fazla gözlemlendiği gösterilmiştir (Milfont ve Sibley, 2016). Stanley ve Wilson (2019) ise yaptıkları bir meta-analiz çalışmasında sosyal baskınlık yöneliminin çevrecilikle negatif yönde ilişkili olduğunu göstermişlerdir.

Sosyal Kimlik Kuramı (*Social Identity Theory*) ise birey ve onun dışındaki nesneleri, birbirlerine benzeyen gruplar halinde sınıflandırma üzerine temellendirilmiştir (Tajfel vd., 1971). Buna göre birey kendine benzeyen gruba dahil olduğunda onun dışındaki grupları dışlama ve kendi grubunu öne çıkarma başka bir ifade ile kayırma eğiliminde olmaktadır (Levin ve Sidanius, 1999). Dolayısıyla, Sosyal Kimlik Kuramına göre bireyler kendi gruplarını daha fazla kayırma eğiliminde olmaktadır. Fakat sosyal baskınlık söz konusu olduğunda, başka bir deyişle yüksek ve düşük statüdeki iki grup arasında kaynak dağıtılması durumunda bireyler, yüksek statülü grubun lehine davranmaktadır (Sidanius ve Pratto, 2001: 19). Karşılaştırılan bu gruplar sadece insan türü değil aynı zamanda insan olmayan (*non-human*) türler de olabilmektedir. Nitekim Blount-Hill ve Oder'e (2020) göre, insan olmayan türler de bazen kutsal sayılan, bazen rakip görülen ve çoğunlukla insan gruplarının kendilerini diğer türlere karşı baskın gördükleri önemli sosyal aktörlerdir.

İnsan türü kendini ekosistemin geri kalanından üstün görmekte ve kendi çıkarı ile yaban yaşamın çıkarları ters düştüğünde sorun yaratmaktadır (Baynham Herd vd., 2018). Koruma çatışmaları (*conservation conflict*) olarak da bilinen çevreyi ve yaban hayatı koruma ve iyileştirme çalışmalarında, düzeltilmesi gereken insan davranışları olduğundan (Schultz, 2011: 1080) çevreyi korumaya yönelik davranışlar özellikle sosyal baskınlık düzeyi yüksek olan bireyler için tehdit edici olarak algılanabilir. Evrimsel yönü ile bakıldığında, sosyal baskınlık düzeyi yüksek olan bireylerin, başka gruplarla kaynak rekabetinde farklı yeteneklerinin olduğu, hayatta kalmak için gruplar üzerinde hâkimiyet kurma gibi stratejiler ile hayatta kalmayı amaçladığı ifade edilmektedir (Hawley, 1999). Doğa, hayvanlar ve diğer insanlarla olan rekabeti ile geliştirdiği bir yönelim olarak ele alınan sosyal baskınlık, özellikle kısıtlı kaynak olduğu durumlardaki insan davranışlarını açıklayabilen sosyo-biyolojik (*socio-biological*) bir eğilim olarak da tanımlanmaktadır (Hawley, 1999).

Alan yazından elde edilen bu bilgiler ışığında, SBY sadece insan grupları değil başka türden gruplar içinde de baskın olma eğilimini ifade eden ve genellikle çevreci tutum ve davranışlarla negatif ilişki gösteren bir faktördür. Bu çalışmada da çevresel tutumları ifade eden insan/çevre merkezci tutumları ve ekolojik kayırma davranışlarını Sosyal Baskınlık Yöneliminin açıklayabileceği yönünde varsayımlarda bulunulmuştur. Araştırma hipotezleri sosyal baskınlık yönelimi ile oluşturulduğundan araştırmanın bir değişkeni olarak SBY tercih edilmiştir.

2.4.2. Ekolojik Baskınlık Yönelimi (EBY)

Ekolojik baskınlık (*ecological dominance*), biyolojik anlamda bir ya da daha fazla türün, sayı, büyüklük, üretim veya benzeri faaliyetler bakımından diğer tüm türlere baskın olma ve kontrol etkisinin olmasına denmektedir (United Nations Digital Library, 1997: 25). Ekolojik baskınlık yönelimi (*ecological dominance orientation*) ise insanın doğaya hakimiyet kurma eğiliminden yola çıkarak insan, hayvan, doğal çevre üzerinde bireylerin zihinlerindeki hiyerarşik düzeni temsil eden bir kişilik özelliği olarak geliştirilen psikolojik bir yapıdır (Uenal vd., 2022b). Başka bir ifade ile insan türünün ekosistem ile olan ilişkisinde kendini en üstte konumlandırması ve ona göre davranması eğilimidir. Milfont vd. (2013), insanların kültürlerinin bir parçası haline gelen baskınlık yönelimini; dini inanış, bireylerin özel muamele görmeleri gerektiğine inanmaları veya doğadan ayrı bir canlı olarak kendini varlıkların en üstünde görmelerini dolayısıyla tahakküm kurmaları ile düzenlenen bir eğilim olarak açıklamışlardır. Buradan yola çıkarak Milfont vd. (2013), çevresel baskınlığın (*environmental dominance*) temelinde aslında sosyal gruplar arasında baskın olma eğiliminin yüksek olduğu bireylerde, doğayı istediği gibi sömürme ve kaynakları tüketme hakkının kendinde olduğuna inanma eğiliminin olduğunu belirtmektedirler. Fakat sosyal baskınlıkta, rekabet halinde olan alt ve üst grupların varlığı söz konusu iken ekolojik baskınlıkta insanın baskınlığına karşı doğa daha pasif olarak algılandığından bu baskınlık tek taraflı olabilmektedir. Bu durum, iklim krizi gibi felaketlerden doğayla birlikte insanın da zarar göreceği, dolayısıyla baskın olma eğiliminin ekolojik yönünün dikkate alınması gerektiğini göstermektedir (Milfont vd., 2013).

Evrimsel psikoloji çalışmalarına göre baskın olma güdüsü, insanların gruplar ve doğa üzerinde hâkimiyet kurması ile evrimleşen bir süreç olmuştur (Magee ve Galinsky, 2008; Sapolsky, 2005). Antropologlar bu durumu insanın, kendine göre

belirlenmiş bir çevrede yaşamakla sınırlı kalmayıp çevreyi kendine göre düzenleyen bir tür olması şeklinde açıklamışlardır. Öyle ki “İnsan türü ekolojik olarak çevreyi ve onun dışındaki diğer canlıları kendine göre şekillendirebilir, manipüle edebilir ve hatta yok edebilir.” (Alexander, 1990: 6). Diğer canlılarla ortak alanda yaşamının getirdiği kaynaklar üzerinde bir rekabetin söz konusu olduğu evrimsel tarihte, sosyal/ekolojik baskınlık, insan türünün hayatta kalmak için geliştirdiği bir uyum olarak ele alınmakla birlikte kapsamlı olarak Ekolojik Baskınlık-Sosyal Rekabet Modeli (*Ecological Dominance-Social Competition Model*) içerisinde ele alınmıştır (Alexander, 1990; Flinn vd., 2005; Uenal vd., 2022a). Buradan yola çıkarak Magee ve Galinsky (2008), insanların kaynaklar üzerindeki kontrolünü ifade eden baskın olma eğiliminin, kendi kendini güçlendiren bir psikolojik yapıya dönüştüğünü ve güçlü konumda olanların kaynak üzerindeki kontrolünü kaybetmemek için çeşitli meşrulaştırıcı mitleri savunup benimsediği üzerinde durmuştur. Sosyal baskınlık yönelimine sahip bireylerin, baskınlık ve eşitliğe karşı olma boyutları ile insan kaynaklı çevresel sömürünün iklim değişikliği ile çevresel yıkıma dönüştüğü düşünüldüğünde bu kadar derinlere yerleşmiş bir psikolojik yönün gerçekten çevresel tutumları açıklayıp açıklamamasının önem arz ettiği bir kez daha görülmektedir. Sonuç olarak, çevre ile ilgili tutumları, baskınlık eğilimi ile birlikte ele alan çalışmalar bu ilişkinin mevcut olduğu ve çevreci tutumların ve çevresel desteğin öncülü olarak sosyal ve ekolojik baskınlık eğilimlerinin değerlendirilebileceğini ifade etmişlerdir (Milfont, 2007; Milfont vd., 2013; Uenal vd., 2022a, 2022b). Nitekim buna göre bireylerin, hiyerarşik olarak düzenlenmiş toplumsal hayatı benimsemesi, başka bir deyişle sosyal baskınlık eğiliminin olması, çevre dostu düzenlemelere desteğin azalması ile ilişkiliyken (Milfont vd., 2018), sosyal baskınlığın insan merkezli hiyerarşik eksenine (*anthropocentric hierarchical axis*) karşılık gelen ekolojik baskınlık yönelimi de çevreci tutumlarla ilişkili olabilir. Bu yönde yürüttükleri çalışmalarında varsayımlarını doğrulamış, ekolojik baskınlık düzeyinin artmasıyla iklim değişikliği azaltma politikalarına verilen desteğin azaldığını göstermişlerdir (Uenal vd., 2022a). Hyers (2006), sosyal baskınlık yöneliminin, hayvan sömürsünü meşrulaştırmaya yardımcı olduğu dolayısı ile, insan türlerinden insan olmayan diğer türlerine genelleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Uenal vd. de (2022a: 2022b) buradan hareketle, türler arasında ve insanın çevre ile olan ilişkisinde tıpkı sosyal baskınlık gibi ekolojik baskınlık yöneliminin de insan-doğa-hayvan arasında hiyerarşik düzenlemeyi ifade eden

psikolojik bir yapı olabileceğine değinmişlerdir. Türler arasındaki kaynak dağıtım davranışına değinen bu çalışmada, ekolojik baskınlık yöneliminin diğer türler ve doğa ile olan baskınlık ilişkisini ölçmesi, ölçüm aracı olarak tercih edilmesini sağlamıştır. Buradan hareketle bu çalışmada, sosyal baskınlığın ardılı bir değişken olarak ekolojik baskınlık da araştırma hipotezlerinde yer aldığından, çevresel tutumları ve ekolojik kayırma davranışlarını yordayan bir değişken olarak ele alınmıştır. Ayrıca Sosyal/Ekolojik Baskınlık Yönelimlerinin çevresel tutumları açıklamada iklim değişikliğini meşrulaştırma düşüncelerinin de etkili olabileceğine dair kurulan hipotezler sebebiyle iklim değişikliğini meşrulaştırma değişkenine de sonraki başlıkta yer verilmiştir.

2.4.3. Meşrulaştırma

Meşrulaştırma (*justification*), fikir veya davranışların başka düşünceler ile açıklanması, desteklenmesi anlamına gelmektedir (Jost ve Banaji, 1994). Sistemi meşrulaştırma (*system justification*) ise bireyin veya dahil olduğu grubun çıkarlarını gözeterek kişinin var olan sosyal düzeni korumak istemesi veya yanlış uygulamaları haklı çıkarması şeklinde tanımlanabilir (Jost ve Banaji, 1994). Sistem; hükümet, sosyal gruplar, kurumlar ve doğa gibi yapılardan oluşabilmekle birlikte sistemi meşrulaştırma, bu sosyal düzeni yanlı ve değişime kapalı şekilde yorumlamak olarak da açıklanabilir (Jost ve Banaji, 1994). Doğal çevreyi düzenlemeyi de kapsayan sistemi meşrulaştırma, iklim değişikliği ile ilgili psikoloji çalışmalarında dikkat çekilen bir nokta olmuştur. Antropojenik, başka bir deyişle insan kaynaklı iklim değişikliği inkârının öncüllerinin araştırıldığı bir çalışmada sosyal baskınlık yöneliminin, sistemi haklı çıkarma eğiliminin (*sistemi meşrulaştırma*) ve muhafazakâr tutumların, insan kaynaklı iklim değişikliğini inkâr etme ile yüksek düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır (Milfont vd., 2021). Başka bir deneysel çalışmada iklim değişikliği inkârının sosyo-politik tutumlarla ilişkili olduğu, buna göre sosyal baskınlık yöneliminin etkisi ile politik sağ görüşe sahip bireylerin, insan kaynaklı iklim krizini kabul etmedikleri ve bunu meşru görme eğiliminde oldukları belirtilmiştir (Jylhä, 2016). Bu sonuçlar, grup temelli baskın olma ve eşitsizliği destekleme eğilimlerinin sistemi meşrulaştırma ve bununla yüksek düzeyde ilişkili olan sağcı politik ideolojinin çevresel sorunları inkâr etmeyi açıkladığını göstermektedir. Sistemi meşrulaştırma, empati ve otoriterlik değişkenlerinin, iklim krizini inkâr ile ilişkisini, sosyal baskınlık ve doğaya baskınlık (*nature dominance*)

değişkenlerinin aracı rolü ile inceleyen bir çalışmada da sosyal baskınlık ve doğaya olan baskınlık eğilimi, sistemi meşrulaştırma ve çevre problemlerinin inkârı ilişkisinde aracı değişkenler olmuştur (Jylhä ve Akrami, 2015). Başka bir araştırmada, doğal afet mağdurları ile ilgili okutulan bir senaryo üzerine katılımcıların iklim değişikliğine dair şüpheli eğilimleri ölçülmüş ve deney grubu olanlara, afet mağdurlarının iklim krizinden kaynaklanan bir sebeple bu afete maruz kaldıkları bilgisi verilmiştir. Sonuçlar, iklim krizine karşı şüpheli olma eğilimi taşıyan bireylerin, doğal afet mağduru olan bireylere yardım etmemek için iklim değişikliği etkilerini daha fazla meşrulaştırma eğiliminde olduklarını göstermiştir (Chapman ve Lickel, 2016). Buradan hareketle, sistemi meşrulaştırma, çevre ile ilgili konularda dahi sorunları inkâr etmeyi, değişime direnç göstermeyi ve eylemsizliğe yol açmayı açıklayabilen bir yapı olarak ifade edilebilir (Goldsmith vd., 2013). Bu, özellikle cinsiyetini erkek olarak tanımlayan bireylerde daha yaygın görülen bir sonuçtur (Goldsmith vd., 2013). Yine erkek bireylerle çalışan bir araştırmada iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin inkâr edilmesinin, kimliği koruyan bir bilişsel yapı işlevi gördüğü belirtilmiştir (McCright ve Dunlap, 2011).

Verilen bilgiler ışığında, bu araştırmada, Sistemi Meşrulaştırma Kuramından yararlanılarak oluşturulan, iklim değişikliği gerçekliğini ve etkilerini meşrulaştırma ölçümü üzerinde durulacaktır (Baier vd., 2013). Kırıl Uçar vd. (2021), yürüttükleri “Meşrulaştırma Ölçeğini” Türkçe’ye uyarlama çalışmasında, iklim değişikliği etkilerine karşı bireylerin bu sorunu nasıl reddettiği ve meşrulaştırma eğiliminde olup olmadıkları anlamaya çalışılmıştır. Bu çalışmada da bireylerin çevresel konularda var olan düzeni koruma ve sürdürme eğilimlerinin veya sorumluluk alma durumlarının, çevresel tutumları nasıl etkilediğini öğrenmek amaçlanmıştır. Sosyal/Ekolojik baskınlık yönelimleri ile birlikte ele alınan iklim değişikliğini meşrulaştırma eğilimi, sosyal psikoloji araştırmalarında, sosyal ve ekolojik alandaki hiyerarşik düzeni ve bu düzeni bireyin lehine olsa da olmasa da nasıl meşru görebildiğini açıklamak üzere atıfta bulunulan kavramdır. Bu değişkenler, yukarıdaki araştırma bulgularından da anlaşılacağı üzere birbirinin art alanı olan ve tutum ve davranış kalıplarını öğrenebilmek için birlikte incelenmesinin yararlı olabileceği yapılardır. Bu sebeple bu çalışmanın da yordayan faktörleri olarak; SBY, EBY, meşrulaştırma birlikte ele alınmışlardır. Fakat bu çalışmada meşrulaştırma değişkeni ile ölçülmek istenen durum ‘İklim Değişikliğini Meşrulaştırma’ olduğundan, Meşrulaştırma Ölçeği ‘iklim

değişikliğini meşrulaştırma' olarak ifade edilecektir. Yordama etkisinin olabileceği ve bireylerin kendiliğinden taşıdığı bazı demografik faktörler de çevresel tutum/davranışları etkileyebilir. Bu sebeple bir sonraki başlıkta alan yazından yararlanılarak seçilen demografik bazı faktörlere ilişkin sonuçlar da raporlanacaktır.

2.4.4. Demografik Bazı Faktörler

Bireyi merkeze alan çalışmalarda, kişilerin taşıdığı temel özellikler de ölçülmek istenen psikolojik yapıları şekillendirebilir. Eğitim durumu, biyolojik yaş, sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet gibi birçok bireysel özellik, çalışmalardaki sonuç değişkenleri ile ilişkili olabileceğinden, araştırmalardaki temel sorular arasında yer almaktadır. Çevreci davranışların yaş ile ilişkili olabileceğine dair 31 ülkeyi kapsayan (Örneğin: Türkiye, Arjantin, Filipinler, Almanya gibi) geniş çaplı bir araştırmada, yaşın artması ile çevreci davranışlara katılımın artması arasında pozitif bir ilişki olduğu bulunmuştur (Wang vd., 2021). Başka bir çalışmaya göre, evli bireyler bekarlara oranla; orta yaştaki (36-50) bireyler genç (20-35) yaşa oranla; erkek çalışanlar kadın çalışanlara oranla; doktora düzeyinde eğitimi olan bireyler lisans düzeyine kıyasla daha fazla çevreci davranma eğilimindedir (Patel vd., 2017). Sánchez vd. (2016), yaptıkları araştırmada, kadınlarda ve çevre ile ilgili bilgi sahibi olan bireylerde daha fazla çevre dostu ürün satın alma davranışı gözlemlemişlerdir. Bu bulguları destekleyen başka bir çalışmada da kadınların, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha fazla çevreci davranış sergilediğini, ayrıca çevresel bilginin çevreci davranışlarla ilişkisinin doğrudan olmasa da dolaylı olarak ilişkili olabileceği belirtilmiştir (Vicente-Molina vd., 2013). Doğrudan ilişkinin olmamasını araştırmacılar, çevresel bilginin neyi içerdiğinin bilinmemesi ve bireylerin çevresel bilgiyi davranışa yöneltirken yanlış kararlar alması ile açıklamaktadır (Vicente-Molina vd., 2013). Çevreci tutumlarda cinsiyet farkına ilişkin çalışmalarda kadın-erkek arasında bir farkında olmadığı yönünde bulgular da mevcuttur (Behera ve Samal, 2013). Politik görüşleri temel alan bir çalışmada da hükümetlere güven, sol ideolojik tutuma sahip olma ve post-materyalist tutumların, çevreci davranışlarla pozitif yönde ilişkili olduğu belirtilmiştir (Taniguchi ve Marshall, 2018). Ayrıca yaşanılan yerin çevrecilikle ilişkisi incelendiğinde metropol şehirde ikamet eden bireylerin çevreye karşı yüksek düzeyde sorumluluk hissettikleri; fakat bunun çevreci tutum ve davranışa çok fazla yansımadağı, buna karşın kırsalda yaşayan bireylerin ifade ettikleri yüksek çevresel sorumlulukla uyumlu çevreci tutum ve davranışlar

sergilediği görülmüştür (Berenguer vd., 2005). Benzer bir çalışma Meksika’da ikamet eden 9-12 yaşındaki çocuklarla yürütülmüştür (Duron-Ramos vd., 2020). Buna göre kırsalda yaşayan çocuklar, şehirlerde yaşayanlara kıyasla doğayla daha fazla bağ kurmakta ve buna paralel olarak daha fazla çevreci davranışlar sergilemektedir.

Alan yazındaki sosyal ve bireysel demografik değişkenlere bakıldığında tartışmalı sonuçların olması ile birlikte çoğunlukla yüksek eğitim düzeyi, doğa ile temasın olduğu kırsal alanlarda ikamet etme, sol ideolojik görüşlü olma, çevre hakkında eğitim almış olma veya bir organizasyonda görev alma gibi faktörlerin çevreci tutum ve davranışlar ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bu çalışmada da temel hipotezler sınanmadan önce bu faktörlerin sonuç değişkeni üzerindeki etkilerinin ön analizler ile kontrol edilmesi, fark var ise diğer analizlerde bunun göz önünde bulundurulmasının önemli olduğu düşünülmüştür. Bu amaçla, katılımcılardan bu yönde demografik bilgiler istenmiştir.

2.5. Türkiye Bağlamında İklim Değişikliğine İlişkin Araştırmalar

Farklı kültürlerde veya bağlamlarda davranışlar değişebilir, olgular farklı yorumlanabilir. Sosyal psikolojinin insanın diğer gruplarla veya çevre ile etkileşiminde durduğu noktada, bağlam, davranışları etkileyebilen, belirleyebilen önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Kıral Uçar, 2020). İklim değişikliği ile ilişkili Türkiye bağlamında yürütülen çalışmalara bakıldığında bu konu özelinde daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulduğu dikkat çekmektedir (Kıral Uçar, 2020). Buna karşın, yürütülen araştırmalar elbette mevcuttur. Örneğin, bireylerde sağ kanat yetkecilik, politik yönelim ve sosyal baskınlık yöneliminin, çevreci tutum ve davranışlar ile olan ilişkisine değinen bir araştırmada çevreci davranma niyeti ve çevre yanlısı davranışlar; sol ideolojiye yakın olma ile pozitif, sosyal baskınlık düzeyi ve sağ kanat yetkecilik düzeyi yüksek olmakla negatif yönde ilişkili bulunmuştur (Karayeğen, 2015). Başka bir araştırmada, ekolojik adil dünya inancı ile sosyal baskınlık yöneliminin, iklim değişikliğini inkâr etme ile pozitif yönde ilişkili olduğu gösterilmiştir (Kıral Uçar vd., 2019). Ekolojik adil dünya inancı, Baier vd. (2013) yürüttükleri çalışmaya göre, sistemi meşrulaştırma ile benzer bir motivasyon ile hareket etmektedir. Buna göre ekolojik adil dünya inancı kavramı, ekolojide adaletsizlik hisseden bireylerin bu durumu değiştirebileceklerine dair inançları güçlü değilse var olan iklim değişikliğini inkâr ederek bu durum ile baş etmeye

çalıştıklarına karşılık gelmektedir (Kıral Uçar vd., 2019). Yürütülen bir başka araştırmada da canlılığa ilişkin üniversite öğrencilerinin değer yönelimleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Buna göre, üniversiteli öğrencilerde, çevresel değerler, insan yararını merkeze alan, faydacı bir bakış açısı ile şekillenmektedir (Dervişoğlu, 2010). Taşkın'ın (2009) ulaştığı bir bulgu ise genç bireylerin çevreye yönelik tutumlarının yüksek düzeyde olduğu, fakat bitki ve hayvanların insan türü yararına kullanımı söz konusu olduğunda insan merkezli tutumların daha baskın olduğu şeklindedir (Aktaran, Dervişoğlu, 2010). Çevresel tutumlarda, çevre merkezci yaklaşımdan daha ziyade insan merkezli tutumların hâkim olması, biyoçeşitliliği korumak adına gerçekleştirilmesi istenen bazı davranışları (Örneğin, nesli tükenme tehlikesi yaşayan hayvan türlerinden elde edilen ilaçları satın almama davranışı) olumsuz etkilediğine dair bilgiler de alan yazında yer almaktadır (Dervişoğlu, 2007). Son olarak, Kıral Uçar vd. (2023), yürüttükleri çalışmada, sosyal baskınlığın, geçmişteki çevre yanlısı davranışlarla negatif yönde ve iklim değişikliği inkârı pozitif yönde ilişkili olduğu; ekolojik baskınlık yöneliminin ise antroposentrik faaliyetlerden etkilenen iklim değişikliğine ilişkin hissedilen suçluluğun inkârı ile pozitif yönde ilişkili çıktığını göstermişlerdir. Bu sonuçlardan yola çıkarak, çevresel tutumlarda insan/çevre merkezli düşünme eğiliminin, çevreci davranışlarla ve diğer türlerle olan ilişkiyi şekillendirmede etkili olduğu, ayrıca bireylerin sosyal/ekolojik baskınlık eğilimleri ile iklim değişikliği etkilerini meşrulaştırma veya inkâr etme eğilimlerinin de çevreci tutum ve davranışları olumsuz anlamda etkileyen faktörler olduğu çıkarımı yapılabilir. İklim değişikliği ve buna bağlı olarak biyoçeşitliliği koruma davranışlarında, türler arasındaki etkileşimin önemli olduğu ve bireylerin, toplumsal sistemde ve ekolojik sistemde hâkim olma arzularının, yapıcı politikalar ve çevreci davranışları oluşturmada engel teşkil ettiği, Türkiye bağlamında da bu durumun benzer işlediği görülmüştür.

Bu çalışmada da yukarıda ele alınan tüm sebeplerden dolayı ortaya çıkan insan-çevre etkileşiminde, baskın olma arzusunun ve türler arasında kaynakları dağıtımın nasıl olduğuna dair alan yazındaki boşluk doldurulmaya çalışılacaktır.

3. YÖNTEM

Bu araştırmada varsayımlar üç bölümde sınıflandırılmıştır. İlk olarak, ilişkiye dayalı varsayımlar; bireylerin sosyal/ekolojik baskınlık yönelimleri, iklim değişikliğini meşrulaştırma eğilimleri, çevre/insan merkezci tutum ve ekolojik kayırma davranışları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. İkinci olarak aracılık varsayımları; çevre ve insan merkezci tutumların yordamasına ilişkin aracılık hipotezlerinde, sosyal/ekolojik baskınlık yönelimleri yordayıcı değişken olarak, iklim değişikliği etkilerini meşrulaştırma ve ekolojik baskınlık yönelimi aracı (mediatör) değişkenler ile incelenmiştir.

Son olarak ekolojik kayırma davranışlarının tahminine yönelik kurulan hiyerarşik regresyona dayalı varsayımlarda; yordayıcı değişkenleri, SBY, EBY, çevre/insan merkezci tutumlar oluşturmaktadır. Yordanan değişkenler ise kaynakları, hayvan-insan, doğa-hayvan, insan-doğa grupları arasındaki dağıtımına karşılık gelen ekolojik kayırma davranışlarıdır. Hipotez testleri için analizler yürütülmeden önce; katılımcıların eğitim seviyesi, sosyo-ekonomik durumları, yaşadıkları yer, çevre ile ilgili ders almaları veya çevreci bir gruba dahil olmaları ve cinsiyetleri ve politik yönelimleri ve yaşlarının, çevresel tutumlar ve ekolojik kayırma davranışlarına göre farklılaşma durumlarına bakılmıştır. Araştırmada katılımcılar üzerinde herhangi bir manipülasyon yapılmamış ve katılımcılar seçkisiz olarak atanmamıştır. Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılarak değişkenler arası ilişkiler ve değişkenlerin birbirini nasıl yordadığı incelenmiştir.

Kısaca bu bölümde, araştırmanın evrenini temsil ettiği varsayılan örneklem, çalışma grubuna sunulan veri toplama araçları, verinin uygulanma süreci (*işlem*) ve verilerin analizi ile ilgili bilgilere yer verilecektir.

3.1. Örneklem

Araştırmanın örnekleme “kartopu örnekleme” yolu ile ulaşılmıştır. Kartopu örnekleme sosyal bilimlerde sıklıkla tercih edilen, referans veya araştırmacının sosyal çevresi aracılığıyla araştırma koşullarına uygun ve gönüllü bireylerin çalışmaya katılıma davet edildiği örnekleme ulaşma yöntemidir (Parker vd., 2019). Araştırmanın örneklem büyüklüğü, G-Power 3.1 ile etki büyüklüklerine (d) dikkat edilerek belirlenmiştir. Buna göre %95 aralığı ile Pearson Korelasyon testleri için 115 ($d = 0.3$), bağımsız örneklemlerde t -testi için 210 ($d = 0.5$), ANOVA için 305 (d

= 0.25) kişi sayısı belirlenmiştir. Ayrıca aracılık analizlerinin dayandığı regresyon analizleri için de en az 300 kişi beklendiğinden (Tabachnick ve Fidell, 2013) bütün analizleri yapabilmek amacı ile ulaşılan birey sayısının 300'ün üzerinde olmasına dikkat edilmiştir. Çevrim içi ortamda toplanan veride büyük kayıpların olacağı ihtimali göz önünde tutularak toplamda 514 katılımcıya ulaşılmıştır. Ulaşılan veride kayıp değerleri %15'ten fazla olduğu görölen, başka bir deyişle ölçek formlarının büyük çoğunluğunu yanıtlamayan 143 katılımcı ve uç değer olan bir katılımcı güvenilir analizler yapılamayacağı için veri setinden çıkarılmıştır (Çokluk vd., 2021). En nihayetinde araştırmanın hipotezleri 370 katılımcının yanıtları ile analiz edilmiştir. Hipotez testlerine dahil edilen örneklem büyüklüğu (370), Sekaran'a (1992) göre 10.000 kişilik bir evreni temsil etmektedir (Aktaran; Altunışık vd., 2010). Katılımcıların biyolojik yaşı 18-64 aralığında dağılmıştır (Ort = 27.34, SS = 7.85). Örneklemin, %70.5'si (261) kadın ve %29.5'si (109) erkek katılımcılardan oluşmaktadır (SS = .46). Eğitim düzeyleri incelendiğinde, katılımcıların %0.5'i okur-yazar ($n = 2$), %0.3'ü ilköğretim mezunu (1), %4.3'ü lise mezunu (16), %3.8'i yüksekökol/ön lisans mezunu (14), %49.7'ü lisans öğrencisi (184), %20.3'ü lisans mezunu (75), %9.2'ü lisansüstü öğrencisi (34), %11.9'si lisansüstü mezunudur (44). Katılımcıların %7.3'ü hayatlarının büyük bir bölümünü köyde (27), %15.4'ü ilçede (57), %29.7'si şehirde (110), %47.6'sı büyükşehirde (176) geçirmiştir (SS = .94). Araştırma grubuna dahil olan bireylerin çoğunluğunun, hayatının büyük bir kısmını büyükşehirlerde geçirdikleri görölmektedir. Katılımcıların ekonomik düzeyleri, %1.9'u çok fakir (7), %5.7 fakir (21), %21.9'u orta altı (81), %58.1'i orta halli (215), %11.6'sı iyi halli (43), %0.8'i zengin (3) şeklindedir (SS = .83). Katılımcılar, algıladıkları sosyo-ekonomik düzeylerini çoğunlukla "orta halli" olarak ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcıların %47'si (174) daha önce çevre ile ilgili bir ders veya eğitim aldıklarını, %53'ü (196) ise herhangi bir ders veya eğitim almadıklarını ifade etmiştir (SS = .50). Aynı zamanda katılımcıların %17.3'ü (64) çevre ile ilgili bir gruba veya kulübe dahil oldukları, %82.7'si (306) herhangi bir gruba veya kulübe dahil olmadıklarını belirtmişlerdir (SS = .37). Son olarak katılımcıların politik yönelimleri sol ideolojiye biraz daha yakınlık göstermekle birlikte merkeze yakın dengeli dağılım sergilemiştir (Ort = 4.31, SS = 2.14). Detaylı bilgilere Tablo 3.1.'de yer verilmiştir.

Tablo 3.1. Araştırmanın demografik değişkenlerinin sıklık analizi (n = 370)

Demografik değişkenler	Gruplar	n	%
Cinsiyet	Kadın	261	70.5
	Erkek	109	29.5
Eğitim durumu	Okur-yazar	2	.5
	İlköğretim/İlkokul mezunu	1	.3
	Lise mezunu	16	4.3
	Yüksekokul/Ön lisans mezunu	14	3.8
	Lisans öğrencisi	184	49.7
	Lisans mezunu	75	20.3
	Lisansüstü öğrencisi	34	9.2
	Lisansüstü mezunu	44	11.9
Yaşanılan yer	Köy	27	7.3
	İlçe	57	15.4
	Şehir	110	29.7
	Büyükşehir	176	47.6
Politik yönelim	1 (en sol)	41	11.1
	2	42	11.4
	3	57	15.4
	4	47	12.7
	5	101	27.3
	6	20	5.4
	7	29	7.8
	8	14	3.8
	9 (en sağ)	19	5.1
Sosyo-ekonomik düzey	Çok fakir	7	1.9
	Fakir	21	5.7
	Orta altı	81	21.9
	Orta halli	215	58.1
	İyi halli	43	11.6
	Zengin	3	.8
Çevre ile ilgili eğitim/ders alma	Evet	174	47
	Hayır	196	53
Çevreci bir kulübe/gruba dahil olma	Evet	64	17.3
	Hayır	306	82.7

3.2. Veri Toplama Araçları

İlgili araştırmada, örneklemin özelliklerini tanımak amacı ile demografik bilgi formunun, bireylerin sosyal baskınlık ve ekolojik baskınlık yönelimlerini öğrenebilmek amacı ile Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği ve Ekolojik Baskınlık Yönelimi Ölçeğinin kullanılmasına karar verilmiştir. Ayrıca bireylerin iklim krizi etkilerini meşrulaştırma eğilimini öğrenebilmek adına Meşrulaştırma Ölçeği tercih edilmiştir. Çevresel tutumları öğrenebilmek adına Yeni Çevresel Paradigmalar Ölçeği kullanılmıştır. Tutumların yanı sıra türler arasında kaynak dağıtımında bir türü diğerine kayırma davranışının (ekolojik kayırma) ölçümü için, karşılaştırma grupları bu çalışmaya göre düzenlenen Tajfel Matris Ölçeğinden yararlanılmıştır.

3.2.1. Demografik Bilgi Formu

Bu araştırmanın temel değişkenlerinden çevreci tutumlar ve davranışlar ile ilişkili olabilecek, kişilerin kendiliğinden getirdikleri bazı özellikler, demografik bilgi formu aracılığıyla öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu özellikler, ilgili araştırma ile benzer değişkenleri ele alan araştırmalardan yola çıkılarak belirlenmiştir. Alan yazın taraması sonucunda elde edilen bilgilere göre katılımcıların yaşı (Fang vd., 2018; Ogiemwonyi ve Harun, 2021), cinsiyeti (Njeru, 2020), hayatlarının büyük bir bölümünü geçirdikleri yer (Gifford ve Nilsson, 2014), eğitim durumları (Chen vd., 2011), sosyo-ekonomik düzeyleri (Mónus, 2022; Sánchez vd., 2016), politik yönelimleri (Hurst ve Stern, 2020; Taniguchi ve Marshall, 2018) çevreci tutumları etkileyebilecek faktörlerdir. Ayrıca katılımcıların çevre ile ilgili bilgi sahibi olma durumları (Zsóka vd., 2013) ve çevreci bir gruba üye olma gibi faktörler de çevreci tutumları etkileyebilecek değişkenlerdendir (Xie vd., 2023). Bu özellikler, demografik bilgi formunda sorulmuştur (Ek 3).

3.2.2. Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği

Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği (*Social Dominance Orientation Scale*), ilk olarak Pratto vd. (1994) tarafından geliştirilmiştir. İlgili ölçeğin amacı, bireylerin gruplar arası eşitsizliğe katılma derecelerini öğrenebilmektir. Toplam 14 maddeden oluşan ölçekte ilk 7 maddede “*grup temelli baskınlık (group-based dominance)*” ile ilişkili tutumlara değinilirken, 8-14. maddeler ise “*eşitlik (equality)*” ile ilişkili tutumlara değinilmektedir. Ölçekte, eşitlik ile ilgili maddeler ters kodlanmaktadır. Ölçek 7’li Likert tipinde geliştirilmiştir (1 = *Çok negatif* ve 7 = *Çok pozitif*). Tek boyutlu ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .88’dir. Araştırmacılar geliştirdikleri ölçeğin gücünü arttırmak adına başka bir örnekleme ($n = 199$) uyguladıkları Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeğine iki madde daha eklemişler ve 16 maddeli yeni SBY ölçeğinin bir önceki form ile ilişkili olduğunu göstermişlerdir ($r = .75$). Sonuçta tek boyutlu, 16 maddeli SBY ölçek formunun güvenilirliği ($\alpha = .91$) daha yüksek çıkmıştır ve bu sebeple daha fazla tercih edilmiştir (Pratto, 1999: 205). Ölçeğin yeni formunda da ilk 8 madde grup temelli baskınlık (*group-based dominance*) ile ilişkili tutumlara değinirken, ters kodlanmış 9-16. maddeler eşitlik karşıtı (*opposition to equality*) düşünceleri ifade etmektedir.

Bu araştırmada da 16 maddeli SBY leğini Türkçeye uyarlayan Akbaş'ın (2010) lek formundan yararlanılmıştır. İki boyutlu ölçeğin “grup temelli baskınlık” alt boyutu, “Madde: 6: Bazı grupların üstte bazı grupların ise altta olması belki de iyi bir şeydir.” şeklinde maddelerden oluşmakta iken “eşitlik karşıtı” alt boyutu, “Madde 11: Tüm gruplara hayatta eşit şans verilmelidir.” gibi maddelerden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri beş dereceli Likert üzerinden puanlanmaktadır (1-*Kesinlikle katılmıyorum* ile 5-*Kesinlikle katılıyorum*). Ölçeğin grup temelli baskınlık alt boyutunun Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .81, eşitlik karşıtı alt boyutunun iç tutarlılığı ise .91 olarak bulunmuştur. Ayrıca ölçeğin iki boyutun da maddelerinin geçerli olduğu ve toplam varyansın %54.13'n açıkladığı belirtilmiştir (Akbaş, 2010). Bu araştırmada ise ölçeğin orijinal formunda da yer aldığı gibi tek boyutlu yapı kullanılmıştır. Eşitlik karşıtı maddeler ters kodlanarak oluşturulan toplam puan, hipotez testlerinde kullanılmıştır. Bu alışmada SBY'nin grup temelli baskınlık alt boyutu .77, eşitlik karşıtı alt boyutu .88, tek boyutlu yapı için bütün ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .87 olarak hesaplanmıştır.

3.2.3. Ekolojik Baskınlık Yönelimi leği

Ekolojik Baskınlık Yönelimi leği (*Ecological Dominance Orientation Scale*) birey-evre etkileşimine dayanarak oluşturulan ve insan türü ile doğadaki diğer türler arasındaki hiyerarşik kurulumun bireylerde nasıl olduğunu öğrenme amacıyla Uenal vd. (2022b) tarafından geliştirilen ölçüm aracıdır. Ekolojik baskınlık, sosyal baskınlık yöneliminin insan grupları arasındaki güç ilişkileri ile ilgili kuramsal çerçevesine, insan türünün diğer türlerle ve doğal evre ile olan g ilişkisini ekleyerek kuramın devamı olma niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda geliştirilen Ekolojik Baskınlık Yönelimi leği, ikililiğe (*dichotomy*) dayanan grafiksel tanıma dayanmaktadır. Buna göre tek boyutlu ölçeğin en solu, insan, hayvan ve doğal evre arasındaki hiyerarşinin en az olduğu küresel dağılıma; en sağı ise en üstte insan türünün biraz daha altında evcilleştirilen hayvanların yer aldığı ve en altta da doğal çevreye ait unsurların yer aldığı sıralı hiyerarşik (*pyramid*) bir dağılıma karşılık gelmektedir (Uenal vd., 2022b: şekil 1). Küresel dağılım, ekosentrik (*eco-centric-ekoloji merkezli*) perspektifi yansıtmakta iken piramid şekli antroposentrik (*anthropocentric-insan merkezli*) yaklaşıma atıfta bulunmaktadır. Grafiğin en solu 1 puan iken en sağı 100 puana karşılık gelmekte ve puanların artması, insan, insan

olmayan hayvan ve doğal çevre arasında daha fazla hiyerarşik düzenlemeyi ifade etmektedir.

İlgili ölçeğin geçerlik ve güvenirlik analizleri, kuramsal arka planını oluşturan sosyal baskınlık yönelimi ve onunla güçlü ilişkileri olan modern cinsiyetçilik (*modern sexism*), türçülük (*speciesism*), insan merkezcilik (*antroposentrizm*), sağ-kanat yetkecilik gibi faktörler ile olan ilişkisine bakılarak yürütülmüştür. Buna göre ekolojik baskınlık yönelimi; sosyal baskınlık yönelimi ($r = .46, p < .001$), insan merkezcilik ($r = .65, p < .001$), modern cinsiyetçilik ($r = .49, p < .001$), türçülük ($r = .62, p < .001$) ve sağ-kanat yetkecilik ile ($r = .54, p < .001$) pozitif yönde anlamlı ilişkiler göstermektedir (Uenal vd., 2022b). Bu durum EBY ölçeğinin yakınsak geçerliğinin (*convergent validity*) sağlandığını göstermektedir. Ayrıca SBY'nin etkisi kontrol edilerek; EBY'nin farklı değişkenlerle kurulan hiyerarşik regresyon modeline katkısına bakıldığında, açıklanan varyanslara, cinsiyetçilik ve modern ırkçılığa %2 ($R^2 = .02$), türçülüğe %17 ($R^2 = .17$), antroposentrizme %12 ($R^2 = .12$) ve insan baskınlık inancına (*human supremacy beliefs*) %24 ($R^2 = .24$) oranında katkı sunmakta olduğu ve dolayısı ile artımlı geçerliğinin (*incremental validity*) sağlanmış olduğu görülmüştür (Uenal vd., 2022b: Tablo 4). Bu sonuçlar ekolojik baskınlık yöneliminin, sosyal baskınlık kuramını destekleyen ilgili diğer ilişkili faktörlerle birlikte açıklanan varyansa katkıda bulunabilen ayrı bir faktör olabildiğini göstermektedir. Nitekim artımlı geçerlilik tanımı gereği var olan modellere eklenen yeni faktörün daha iyi tahmin gücünün olması ile ilgilidir (Sechrest, 1963). Son olarak Ekolojik Baskınlık Yönelimi Ölçeği, test-tekrar test tekniği kullanılarak 4 hafta arayla tekrar sunulduğunda, elde edilen yüksek ilişkiler ($r = .81, p < .001$) ölçeğin güvenilir olduğunu göstermiştir (Uenal vd., 2022b: Çalışma 2b).

Türkiye kültürüne Kıral Uçar vd. (2023) tarafından uyarlanan tek maddeli ölçeğin sosyal baskınlık yönelimi ile istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde ilişkili ($r = .31, p < .01$) olduğu görülmüş olup kriter geçerliği (*criterion validity*) bu kültürde de sağlanmıştır. Bu araştırmada da ekolojik baskınlık yönelimi ve sosyal baskınlık yönelimi, istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde ilişkili çıkmıştır ($r = .26, p < .01$). İlgili ölçeğin görünümü Şekil 3.1.'de gösterilmiştir.

Daha az hiyerarşik

Daha fazla hiyerarşik

1 _____ 100

Şekil 3.1. Ekolojik baskınlık yönelimi ölçeği (Uenal vd., 2022a; 2022b).

3.2.4. Meşrulaştırma Ölçeği

Meşrulaştırma ölçeği (*Legitimization Scale*), Baier vd. (2013) tarafından geliştirilmiştir. Bireylerin adaletsizlik algıları ile çevre yanlısı davranışları arasında pozitif ilişki olmasına rağmen birçok insanın neden hâlâ çevreci davranışları sergilemediklerini öğrenebilmek amacıyla oluşturulmuştur. Sistemi Meşrulaştırma ve Adil Dünya İnancı Kuramlarından beslenerek oluşturulan 7 maddelik ölçek, enerjiyi korumanın gerektirdiği bireysel sorumlulukları reddetmeyi ve bu sorumlulukları meşrulaştırmayı içeren ifadelerden oluşmaktadır. Bu çalışmada, ölçeğin Kırıl Uçar vd. (2021) yürüttükleri çalışmalarında uyarladıkları Türkçe formu kullanılmıştır. İlgili ölçek maddeleri 1-6 puan aralığında olup “Madde 1: Önlemler benim için fazla maliyetli., Madde 7: Tek başıma çok az etkili olurum., Madde 3: Daha başka birçok önemli yükümlülüklerim var.” gibi maddeleri içermektedir (1 = *Hiç uygun değil* ve 6 = *Tamamen uygun*). Kırıl Uçar vd. (2021) araştırmalarında uyarladığı ölçeğin Cronbach Alfa değeri .82’dir. Bu araştırmada ise Cronbach Alfa değeri .72’dir.

3.2.5. Yeni Çevresel Paradigmalar Ölçeği

Yeni Çevresel Paradigmalar Ölçeği (YÇPÖ), Dunlap ve Liere (1978) tarafından geliştirilen, ekolojik problemlerle ilişkili olan, tek boyutlu ve 12 maddeli bir ölçektir. İçerisinde ters kodlanmış 4 madde (antroposentrizm odaklı maddeler) bulunmakla birlikte yanıtlar 4’lü Likert ölçüme dayanmaktadır (1 = *Kesinlikle katılmıyorum* ve 4 = *Kesinlikle katılıyorum*). Ölçeğin çevresel tutumları ölçebildiğine dair geçerliği ise çevreci bir örgüte dahil olan bireylerden oluşan örneklem ve böyle bir gruba dahil olmayan genel bir örneklem arasında test edilerek sağlanmaya çalışılmıştır (Dunlap ve Liere, 1978). Çevreci bir gruba dahil olmanın çevreci paradigmaları içeren maddeleri daha fazla destekleyeceği varsayımına dayanarak yürütülen araştırmanın sonucunda ölçeğin geçerli olduğu yani çevreci grubun ölçekten daha yüksek puanlar aldığı görülmüştür ($p < .001$). Ayrıca, ölçeğin iç

tutarlılık katsayısı .81 olarak bulunmuştur. Ölçüt geçerliğinin bir türü olan grup geçerliğinin (*group validity*) ve güvenilirliğinin böylece sağlanmış olduğu söylenebilir (Dunlap vd., 2000). Grup geçerliği ile ilgili detaylı bilgilere, Zeller ve Carmines'in (1980) çalışmasında yer verilmiştir.

Türkçeye ilk olarak Furman (1998) tarafından uyarlanan ölçeği daha sonra Aytaç ve Öngen (2012), Türkiye'de geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını tekrar yürütmüştür. Buna göre ilgili ölçeğin Açıklayıcı Faktör Analizinde .30'dan düşük yük alan bir madde analizlerden çıkarılmıştır. Kalan 14 madde, iki alt boyutta toplanmıştır. Araştırmacılar ilk boyutu "*çevre merkezli yaklaşımlar*" ve ikinci boyutu "*insan merkezli yaklaşımlar*" şeklinde isimlendirmiştir. Çevre merkezli yaklaşımlar alt boyutu "Madde 12: Doğanın çok çabuk bozulabilecek kadar çok hassas bir dengesi vardır., Madde 7: Hayvanlar ve bitkilerde en az insanlar kadar yaşama hakkına sahiptirler." gibi maddelerden oluşmaktadır. İnsan merkezli yaklaşımlar alt boyutu ise "Madde 10: Ekolojik kriz denilen olay çok fazla abartılmaktadır., Madde 2: İnsanlar kendi istek ve arzuları doğrultusunda doğayı değiştirme hakkına sahiptirler." şeklinde maddeler içermektedir. Maddeler 5'li Likert şeklinde puanlanmaktadır (1 = *Kesinlikle katılmıyorum* ve 5 = *Kesinlikle katılıyorum*). Ölçek, toplam varyansın %40'ını açıklamakta ve Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .53'tür. AFA sonucunda ulaşılan modelin uyumluluk testi için yürütülen Doğrulayıcı Faktör Analizi için ki-kare uyum testi, RMSEA, GFI ve CFI uyum indeksleri kullanılmıştır [χ^2 (110.1, 76), N = 287, χ^2 /sd = 1.449, RMSEA = .040, CFI = .93, GFI = .94]. Bu değerler, tüm faktörlerin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ve elde edilen modelin iyi bir uyuma sahip olduğunu göstermektedir.

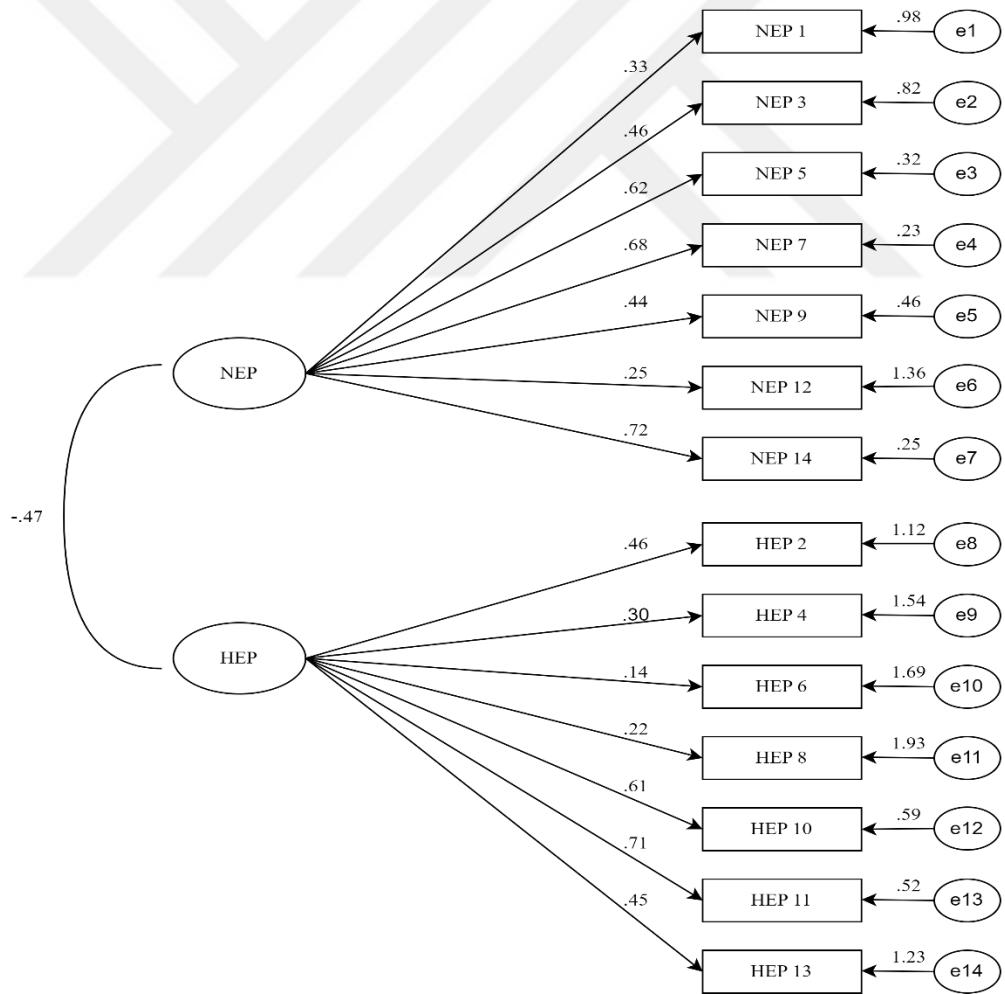
Bu araştırmada da Aytaç ve Öngen (2012) uyarladığı Yeni Çevresel Paradigmalar Ölçeği formu kullanılmıştır. İlgili ölçek, örneklem uygunluğu ve kuramsal alt yapısının bu çalışma ile uyumu sebebi ile çevreyi ve insanı merkeze alan tutumları ölçmek amacıyla tercih edilmiştir. Fakat ölçeğin boyutlarının çeşitli araştırmalarda farklılıklar göstermesi, bu araştırmada da kullanılan modelin örnekleme uygunluğunu test etme ihtiyacını doğurmuştur. Bu sebeple, Aytaç ve Öngen'in (2012) önerdiği modelin uygunluğu, bu çalışmada AMOS analiz programı aracılığıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) kullanılarak test edilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliği için uygulanan DFA sonucunda, Aytaç ve Öngen'in (2012) araştırmasıyla tutarlı olduğu ve bu çalışmanın örneklemi ile iyi uyum gösterdiği ifade

edilebilir [χ^2 (236.302, 76), N = 370, χ^2 /sd = 3.109, RMSEA = 0.08, CFI = 0.80, GFI = 0.91]. Bu araştırma için yürütülen DFA sonuçları, Tablo 3.2.'de gösterilmiştir. Faktör analizine ait yollara Şekil 3.2.'de yer verilmiştir. Son olarak ölçeğin insan merkezci yaklaşım alt boyutunun iç tutarlılık Cronbach Alfa katsayısı .65; çevre merkezci yaklaşım alt boyutunun iç tutarlılık Cronbach Alfa katsayısı .62 şeklindedir. Bu değerler $\alpha \geq .60$ olduğundan güvenilir kabul edilebilir (Tavşancıl, 2006: 29; Aktaran: Can, 2016: 391).

Tablo 3.2. Yeni çevresel paradigmlar ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi bulguları

Model	χ^2	SD	χ^2 /sd	RMSEA	CFI	GFI	AGFI
Birinci düzey çok faktörlü	236,302***	76	3.109	.076	.798	.910	.876

Not: RMSEA = Root Mean Square Error of Approximation; CFI = Comparative Fit Index; GFI = Godness of Fit Index; AGFI = Adjusted of Goodness Fit Index, sd = Serbestlik Derecesi, $p < .001$.

Şekil 3.2. Yeni çevresel paradigmlar ölçeğinin birinci düzey DFA ile standardize edilmiş sonuçları.
Not: Çevre merkezci yaklaşım = NEP (New Environmental Paradigm); İnsan merkezci yaklaşım = HEP (Human Environmental Paradigm).

3.2.6. Tajfel Matris Ölçeği

Minimal grup paradigması ile bilinen Tajfel Matrisi, gruplar arası dinamiklerde iç grup yanlılığı ile ilgili ölçümlerde sıklıkla başvurulmuş yöntemlerden biridir (Bourhis vd., 2013). Bu çalışmada da insan, insan olmayan hayvan ve doğa şeklinde üç grup arasında yanlılığı ölçümlemek amacı ile kullanılmıştır. Doğa, hayvan ve insan grupları arasında kaynak dağıtma davranışı, bu araştırmada çalışmanın amacına uygun olacak şekilde oluşturulan senaryo ve matrisler ile ölçülmüştür. Ekolojik kayırma davranışının ölçülebilmesi için gerekli matrisler, sadece insan grupları arasında değil aynı zamanda çevre ile olan ilişkide insanın, hayvan ve doğa ile olan ilişkisindeki yanlılığını temsil etmesi açısından orijinal formu üzerinde çalışılarak bu çalışmaya uygun olacak şekilde düzenlenmiştir. Bu çalışmada kullanılan matrislere Şekil 3.3, Şekil 3.4 ve Şekil 3.5.'te yer verilmiştir. Her katılımcı kendi grubuna ve diğer gruba ne kadar kaynak ayracağını, şekillerde belirtilen sütunlardan uygun olan harfi işaretleyerek belirlemektedir. Örneğin hayvan-insan matrisinde F harfini tercih eden bireyin iklim değişikliği etkilerini azaltma politikalarında hayvan türüne 6 birim, insan türüne ise 10 birimlik kaynak ayırdığı anlaşılmaktadır. Dolayısı ile aradaki fark, insan türünün lehine arttığından bu bireyin hayvan türüne karşı insanı daha fazla kayırdığı anlaşılmaktadır. İlgili senaryo şu şekildedir:

Uluslararası oturularda, iklim değişikliği etkileri ile mücadele için sürdürülebilir çevre politikaları geliştirilmesi konusu tartışılmaktadır. Bu yönde yürütülen çalışmalar sonucunda, her ülkeye Avrupa Birliği tarafından bir miktar fon ayrılması kararı alınmıştır. Bu kaynağın dağılımını ise Avrupa Birliği, ülkelerin takdirine bırakmıştır. Bu fon, insan, hayvan ve doğa türlerinde iyileştirmenin sağlanması için ayrılan bir bütçedir.

Aşağıda farklı türler arasında, üst ve alttaki birimlerin toplamı 16 birim olan bütçeyi ifade edecek şekilde düzenlenen 3 matris yer almaktadır. Bu fonun hangi türe ne kadarının dağıtılacağına ise sizin karar vermeniz beklenmektedir. Siz bu bütçeyi nasıl paylaşırsınız? Uygun olduğunu düşündüğünüz dağılım sütununa denk gelen harfi seçiniz?

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
Hayvan	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
İnsan	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

Şekil 3.3. Hayvan ve insan grupları arasındaki dağıtım matrisi. Not: Aradaki puan farkının pozitif yönde artması, bireylerin insan türüne karşı hayvan türünü daha fazla kayırmakta olduğu anlamına gelmektedir.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
Doğa	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Hayvan	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

Şekil 3.4. Doğa ve hayvan grupları arasındaki dağıtım matrisi. Not: Aradaki puan farkının pozitif yönde artması, bireylerin hayvan türüne karşı doğayı daha fazla kayırmakta olduğu anlamına gelmektedir.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
İnsan	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Doğa	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

Şekil 3.5. İnsan ve doğa grupları arasındaki dağıtım matrisi. Not: Aradaki puan farkının pozitif yönde artması, bireylerin doğaya karşı insanı daha fazla kayırmakta olduğu anlamına gelmektedir.

3.3. İşlem

Bu araştırmanın verileri çevrim içi ortamda toplanmıştır. SurveyMonkey veri toplama ve anket oluşturma sitesinden yararlanılarak oluşturulan anket formu, link aracılığı ile paylaşılmış olup gönüllü olan katılımcılar araştırmaya katkı sağlamıştır. Bu yöntem, zaman esnekliği tanınması ve daha fazla kitleye ulaşma imkânı sağladığından avantajlı görülmüştür. Veri toplama sürecine geçilmeden önce anket formunun anlaşılabilirliğini test etmek ve gözden kaçan bir yanlışlık olması ihtimaline karşın önlem almak için kartopu örneklem yolu ile ulaşılan 5 öğrenci ile psikoloji ve sosyoloji alanlarından üç akademisyenin yer aldığı bir pilot çalışma yapılmıştır. Yazım yanlışı, ifadelerin anlaşılabilirliği gibi kriterler ile ilgili geri bildirimler dikkate alınarak anket formuna son hali verilmiştir. Sosyal medya, sosyal çevre ve ulaşılabilir gruplara çalışmaya gönüllü katılım şartı ile duyurular yapılmıştır. Ölçeğin yanıtlanma süresi yaklaşık 10-15 dakika sürmüştür.

3.4. Araştırmanın Etiği

İlgili araştırma için veri toplama sürecine geçilmeden önce kullanılan ölçekler için yazarlardan izinler alınmış olup Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulundan 2022-1164 karar numarası ile gerekli etik izinler alınmıştır (Ek 1).

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler, bilgisayar ortamında ve IBM SPSS 20.0 istatistik programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Bu süreçte veri setinin istatistiksel analizlere uygunluğu için gerekli istatistiksel düzenlemelere başvurulmuştur. Nitekim veri setini düzenleme işlemi, çalışmaya verilen yanıtların doğruluğunu arttırmak ve hassasiyetlerini korumak amacı ile gereklidir (Altunışık vd., 2010). Bu doğrultuda

sırasıyla yanlış kodlanmış verinin olup olmadığı, cevaplar arasındaki uyum/uyumsuzluk, yanıtların eksikliği, belirsizliği, birden fazla yanıtın seçilip seçilmediği, uç değerler ve normallik sayıltıları incelenmiştir. Veri setinde, anketin oluşturulduğu SurveyMonkey anket programının veri setini doğrudan SPSS'e kaydetmesinden dolayı insan kaynaklı bir hata ile karşılaşılma olup yanıtların hatalı kodlandığı bir durum ile karşılaşılma değildir. Veri setinde Çokluk vd. (2021) belirttiği üzere kayıp veri %15'ten fazla ise analizlere dahil edilmemektedir. Bu bağlamda yürütülen betimleyici ve sıklık analizlerinin sonuçlara göre 514 katılımcının 143'ü anket formunun yarısından fazlasına katılmamıştır bu sebeple kayıp değer olarak veri setinden çıkarılmıştır. Geriye kalan 371 katılımcının ise eksik verisi %15'i geçmediğinden kayıp verilerinin yerine değer atanması uygun bulunmuştur. Öncelikle kayıp verilerin rassal dağılıp dağılmadığı EM (*expectation maximization*) yöntemi kullanılarak tahmin edilmeye çalışılmıştır. Buna göre Little's Ki-kare değeri (*Little's MCAR Test, p = .42*) anlamlı olmadığından kayıp verilerin rastgele ortalama değerleri kayıp verilere atanmıştır (Çokluk vd., 2021). Tüm bu işlemlerden sonra Sosyal Baskınlık Yönelimi, Meşrulaştırma Ölçeklerinin ve Yeni Çevresel Paradigmalar Ölçeğinin alt boyutları; insan/çevre merkezci tutumların ayrı ayrı toplam puanı, analizleri yürütmek üzere oluşturulmuştur. Ayrıca ekolojik kayırma davranışlarının ölçümünde puan farklarının negatif ve pozitif yönde dağılımının analizlerde yorumlamayı zorlaştırmasının önüne geçmek adına -14 ile +14 puan aralığında değişen matris puanlarına 15 puan eklenerek, puan dağılımının 1-29 arasında olması sağlanmıştır.

Normallik testi, parametrik testlerin sayıltılarından biridir. Merkezi eğilim ölçüleri, dağılımın çarpıklık-basıklık katsayısı, veri yapısını Explore seçeneği ile inceleme, normallik testleri (*test of normality*) gibi birçok farklı yöntem ile normallik test edilebilir (Can, 2016). Bu çalışmada da sıklık ile betimleyici istatistikler incelenmiş olup tüm ölçeklerin, ortalama (*mean*), ortanca (*median*) ve tepe değeri (*mode*) değerleri birbirine yakın bulunmuştur. Elde edilen betimsel istatistikler Tablo 3.3.'te gösterilmiştir.

Tablo 3.3. Araştırma değişkenlerinin betimsel istatistikleri ($n = 370$)

Ölçekler	Min.	Max.	Aralık	Ort.	Mod	Medyan	Standart sapma
Sosyal baskınlık yönelimi	1	4.69	1-5	2.09	1.63	2.06	.70
Meşrulaştırma	1	5.38	1-6	2.97	2.75	3.00	.78
İnsan merkezilik	1	5	1-5	2.49	2.43	2.42	.67

Çevre merkezcilik	2.43	5	1-5	4.38	4.43	4.42	.49
Ekolojik baskınlık yönelimi	0	100	0-100	33.28	00	25	31.32
İnsana karşı hayvanı kayırma	1	29	1-29	13.25	15	13	5.15
Hayvana karşı doğayı kayırma	1	29	1-29	15.88	15	15	4.60
Doğaya karşı insanı kayırma	1	29	1-29	13.27	15	15	5.44

Betimsel analizler sonucunda sadece Yeni Çevresel Paradigmalar Ölçeğinin alt boyutlarından çevre merkezci yaklaşımların normal dağılmadığı görülmüştür (Çarpıklık = 1.32; Basıklık = 2.52). Bu sorunu gidermek amacı ile uç değer analizi yürütülmüştür. Bu bağlamda tek değişkenli uç değer tespiti için Mahalanobis uzaklığı test etmek amacı ile regresyon yapılmıştır. Z puanı -3.29 ile +3.29 aralığında olmayan uç değerler sırası ile veri setinden atılmıştır. Her bir atılma işleminde değişkenlerin normallik testleri düzenli olarak tekrar edilmiştir. Bu aşamada sadece bir katılımcının veri setinden atılması uygun görülmüştür. Buna göre tüm ölçeklerin çarpıklık ve basıklık değerleri -2 ile +2 arasında yer almaktadır. George ve Mallery (2019: 115) göre, -2/+2 arasındaki değerlerin normal dağıldığı ifade edilebilir. Sonuç olarak araştırmanın tüm analizleri 370 kişi ile yürütülmüştür. Çarpıklık ve basıklık değerleri Tablo 3.4.'te gösterilmiştir.

Tablo 3.4. Ölçek toplam puanlarının çarpıklık ve basıklık değerleri

Ölçekler	Çarpıklık	Basıklık
Sosyal baskınlık yönelimi	.55	.06
Meşrulaştırma	.10	.08
İnsan merkezcilik	.38	.60
Çevre merkezcilik	1.13	1.50
Ekolojik baskınlık yönelimi	.65	.68
İnsana karşı hayvan türünü kayırma	.53	1.60
Hayvana karşı doğayı kayırma	.14	1.97
Doğaya karşı insan türünü kayırma	.15	.74

Veriler, demografik değişkenlerle yürütülen analizler de dahil dört başlıkta toplanan hipotezlerle sınanmıştır. İlk olarak demografik değişkenler incelenmiştir. Yordanan değişkenlerin, demografik değişkenlerin gruplarında farklılık gösterip göstermediği öğrenmek amacı ile ilgili gruplar arası farkı görmeye dayalı bağımsız örneklemde *t*-testi ve Tek Faktörlü Varyans Analizleri (ANOVA) yürütülmüştür. Ardından çalışmanın temel değişkenlerin birbiri ile olan ilişkileri, Pearson Korelasyon analizleri ile anlaşılmasına çalışılmıştır. Daha sonra çevresel tutumları (*insan/çevre merkezci tutumlar*) açıklamak amacı ile kurulan aracılık modellerinde, sosyal baskınlık yönelimi ile ekolojik baskınlık yöneliminin etkisine bakılmıştır. Bu

etkide, meşrulaştırmanın ve ekolojik baskınlık yöneliminin aracı rolü incelenmiştir. Aracılık analizleri doğrudan ve dolaylı etkileri görebilmek adına regresyon temelli geliştirilen Process Makro uzantısı ile analiz edilmiştir (Preacher ve Hayes, 2004). Hayes'in aracılık analizi, Baron ve Kenny'den (1986) farklı olarak bağımsız değişkenin bağımlı değişken ve aracı değişkenle anlamlı ilişkilerinin olması gerektiği gibi ön şartları içermemekte, ön koşullar sağlanmasa bile aracılıktan bahsedilebileceğini belirtmektedir (Sürücü vd., 2023: 185). Buna göre aracı değişkenin, yordayıcı değişkenden yordanan değişkene uzanan ilişkideki anlamlılık rolüne Bootstrapping güven aralığı yöntemi ile bakılmaktadır. Bu çalışmada da nedensel etkileri görebilmek adına sıklıkla tercih edilen aracılık analizi istatistiksel tekniği, Baron ve Kenny'nin (1986) geleneksel Sobel Testine karşın, daha çağdaş olan Hayes'in (2017) de daha güvenilir olduğunu belirttiği, Bootstrap güven aralığının kullanılması uygun görülmüştür. Nitekim Gürbüz ve Bayık'a (2021) göre de Bootstrapping güven aralığı yöntemi, Tip 1 ve Tip 2 hata oranını öngörülenden daha az hesapladığından daha güvenilir sonuçlar vermektedir. Bu sebeple bu araştırmada, 5000 bootstrap (önyükleme) başka bir ifade ile yeniden örnekleme yapılarak güven aralıkları belirlenmiştir. Değişkenler arasında aracılık etkisinin anlamlılığı ise alt güven limiti (*Lower confidence limit-UCL*) ve üst güven limiti (*Upper Confidence Limit-UCL*) değerlerine bakılarak yürütülmüştür. İki değer arasında sıfır (0) değerinin yer alması, aracılık etkisinin anlamlı olmadığı, yer almaması ise aracılık etkisinin anlamlı olduğunu belirtmektedir. Hipotezlerde kurulan aracılık etkisinin anlamlılığı, bu yöntem ile kontrol edilmiştir. Aracılık analizi için Hayes'in (2017: 87) önerdiği basit aracılık modeli (Model 4) tercih edilmiştir.

Son olarak, ekolojik kayırma davranışına ilişkin hipotezler sınanmıştır. Bu bağlamda, birden fazla değişkenin yordanan değişken ile olan ilişkisinin yönü ve gücünü görebilmek adına hiyerarşik yöntemle belirlenmiş Çoklu Regresyon Analizi yürütülmüştür. Buna göre kontrol değişkenleri olarak, demografik değişkenler, yordayıcı değişkenler olarak; sosyal baskınlık yönelimi, ekolojik baskınlık yönelimi ile çevre/insan merkezci tutumların etkisi incelenmiştir. Yordanan değişkenler ise ekolojik kayırma davranışının üç ayrı ölçümü; hayvan-insan, insan-doğa ve hayvan-doğa grupları arasındaki dağılım miktarlarıdır. Sosyal ve ekolojik baskınlık faktörleri sosyal-bireysel yönelim olduğundan (Uenal vd., 2022b; Pratto vd., 1994) yordayıcı

değişken olarak atanmaları uygun görülmüştür. Ayrıca Planlı Davranış Kuramına (The Theory of Planned Behavior; Ajzen, 1991) dayanarak, oluşturulan regresyon modelinde, tutumların davranışı açıklayıp açıklamadığını öğrenebilmek adına, yordayıcı faktörlere çevre/insan merkezci tutumlar eklenmiştir. Yordayan değişkenlerin her bir yordanan değişken için ayrı bir regresyon modelinde (çoklu regresyon) tahmin edilebilmesi için gerekli bazı ön koşulları sağlamak gerekmektedir. Buna göre ölçekler eşit aralıklı ve normal dağılım sergilemiştir. Kontrol değişkeni olarak alınan demografik bilgilerden cinsiyet, çevreci bir gruba dahil olma ve çevre ile ilgili ders almış olma değişkenleri iki kategoriye sahip olduğundan kukla (*dummy*) değişkeni olarak düzenlenmiş ve bu hali ile regresyon modeline dahil edilmiştir. Değişkenler arasında çoklu doğrusallık (*multicollinearity*) sorunu korelasyon tablosu ile incelenmiş olup .80'den büyük bir değer ile karşılaşılmamıştır. Ayrıca varyans büyütme faktörü (*Variance inflation factor-VIF değeri*) 2.5'tan küçük, tolerans (*Tolerance-1/VIF*) değerleri ise 0.2'den büyük çıkmıştır. Field'e (2013: 405) göre bu sonuçlar, çoklu bağlantılılığın olmadığını göstermektedir. Değişkenlerin dağılım matrisi incelendiğinde, değerlerin sıfır eksenini etrafında rastgele dağıldığı, bir diğer ifadeyle hataların normal dağıldığı görülmüştür. Ayrıca Durbin-Watson değerleri 1 ile 3 arasında değiştiğinden hataların birbirinden bağımsız olduğu varsayımı da karşılanmıştır (Field, 2013: 419). Bu sonuçlar çoklu regresyon sayıltılarının karşılandığı ve analize devam edilebileceğini göstermiştir.

4. BULGULAR

Önceki bölümde değişkenlerin betimsel özellikleri ve analiz için uygunluğunu ifade eden sonuçlarına yer verilmiştir. Bu bölümde sırasıyla yordanan değişkenlerin, demografik değişkenler açısından incelendiği bağımsız örneklemeler için *t*-testlerine, ilişkisiz örneklemeler için Tek Yönlü Varyans Analizlerine (One-Way ANOVA), temel değişkenlerin kendi aralarındaki ilişkilerini görmek üzere yürütülen Pearson Çarpım Momentler Korelasyon analizi sonuçlarına, araştırmanın çevresel tutumlarla ilgili olan aracılık modellerinin sonuçlarına ve son olarak çalışmanın ekolojik kayırma davranışları ile ilgili olan hipotezlerinin test edildiği Hiyerarşik Regresyon bulgularına yer verilecektir.

4.1. Yordanan Değişkenlerin Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi

Bu başlıkta yürütülen analizler için yordayıcı değişkenler, demografik değişkenler; yordanan değişkenler, çevresel tutumlar ve ekolojik kayırma davranışlardır. Tutumlar; çevre merkezci ve insan merkezci tutumlardır. Ekolojik kayırma davranışları; insana karşı hayvan türünü kayırma, hayvan türüne karşı doğayı kayırma, doğaya karşı insanı kayırma davranışlarıdır. Demografik değişkenler ise yaş, cinsiyet, politik yönelim, eğitim, yaşanılan yer, sosyo-ekonomik düzey, çevre ile ilgili ders almak veya çevreci bir gruba dahil olmaktır.

4.1.1. Cinsiyetler Arasındaki Farklılıklara İlişkin Sonuçlar

Bağımsız örneklemeler için *t*-testi sayıltılarının karşılanıp karşılanmadığı kontrol edilmiştir. Veriler birbirinden bağımsız olup normal dağılım sergilemiştir. Ayrıca cinsiyet değişkenine ait gruplar arası varyans eşitliği Levene testi (Levene's test for equality of variances) ile kontrol edilmiş olup eşitliğin sağlanmadığı görülmüştür ($p < .05$). Bu durumda eşitliğin sağlanmadığı koşuldaki istatistiksel değerler referans alınmıştır. Bulgular, cinsiyet değişkenine ait gruplardan; kadınların çevre merkezci tutumlarının ortalamasının, erkeklerin ortalamasından anlamlı bir farklılık göstermediği yönündedir ($t_{(171,67)} = 1.80, p > .05$). İnsan merkezci tutumlar için yapılan bağımsız örneklemeler için *t*-testinde ise gruplar arası varyansın eşit olduğu görülmüştür (Levene test, $p > .05$). Sonuç olarak, kadınların insan merkezci tutumlarının erkeklerin ortalamasından anlamlı ölçüde farklılaşmadığı görülmüştür ($t_{(368)} = -.09, p > .05$).

İnsana karşı hayvan türünü kayırma davranışının cinsiyetler arasındaki farkına bakıldığında, kadın ile erkek arasında anlamlı farkın olmadığı görülmüştür ($t_{(174.15)} = 1.34, p > .05$). Hayvana karşı doğayı kayırma davranışının cinsiyetler arasındaki farkına bakıldığında, kadın ile erkek arasında anlamlı farkın olmadığı görülmüştür ($t_{(167.91)} = -.37, p > .05$). Doğaya karşı insanı kayırma davranışının cinsiyetler arasındaki farkına bakıldığında kadın ile erkek arasında anlamlı farkın olmadığı görülmüştür ($t_{(368)} = .22, p > .05$). Sonuçlar, Tablo 4.1.'de gösterilmiştir.

Tablo 4.1. Yordanan değişkenlerin cinsiyetler arasındaki farklılıklarına ilişkin bağımsız örneklemeler için *t*-testi sonuçları

Ölçümler	Alt boyutlar	Cinsiyet				<i>t</i> (<i>df</i>)	<i>p</i>
		Kadın		Erkek			
		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>		
Tutum	Çevre merkezci	4.41	.45	4.30	.55	1.80 _(171.67)	.07
	İnsan merkezci	2.49	.68	2.50	.65	-.09 ₍₃₆₈₎	.92
Davranış	İnsana karşı hayvan kayırma	13.50	4.85	12.66	5.79	1.34 _(174.15)	.18
	Hayvana karşı doğayı kayırma	15.82	4.26	16.04	5.35	-.37 _(167.91)	.70
	Doğaya karşı insanı kayırma	13.31	5.16	13.17	6.09	.22 ₍₃₆₈₎	.81

Not: Gruplar arasında anlamlı fark bulunmadığından etki büyüklüğüne ve %95 güven aralığıyla anlamlı bir bulgu olmadığından Bonferroni düzeltmesine yer verilmemiştir.

4.1.2. Çevre ile İlgili Ders/Eğitim Alma Durumları Arasındaki Farklılıklara İlişkin Sonuçlar

Yordayan değişken olarak ele alınan çevre ile ilgili ders/eğitim alma durumuna ilişkin sorunun yanıtı iki kategoriden (evet-hayır) oluştuğundan bu iki grup arasında fark olup olmadığı bağımsız gruplarda *t*-testi ile analiz edilmiştir. Çevre merkezci tutumlarda, çevre ile ilgili ders almış olma ile almamış olma arasında anlamlı bir farkın olmadığını görülmüştür (Levene test, $p > .05$; $t_{(368)} = .37, p > .05$). Benzer şekilde insan merkezci tutumlarda, çevre ile ilgili ders almış olma ile ders almamış olma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır (Levene test, $p > .05$; $t_{(368)} = -.08, p > .05$).

İnsana karşı hayvan türünü kayırma davranışının çevre ile ilgili ders alma durumları arasındaki farklılığına bakıldığında ders alma ile almamış olma arasında anlamlı farkın olmadığı görülmüştür ($t_{(368)} = -.40, p > .05$). Hayvana karşı doğayı kayırma davranışının çevre ile ilgili ders alma durumları arasındaki farklılığına bakıldığında ders alma ile almamış olma arasında anlamlı farkın olmadığı görülmüştür ($t_{(368)} = -.74, p > .05$). Doğaya karşı insanı kayırma davranışının çevre ile ilgili ders alma durumları arasındaki farklılığına bakıldığında ders alma ile

almamış olma arasında anlamlı farkın olmadığı görülmüştür ($t_{(368)} = -1.43, p > .05$). Detaylı bilgiler Tablo 4.2.'de gösterilmiştir.

Tablo 4.2. Yordanan değişkenlerin çevre ile ilgili ders alma durumuna göre farklılıklarına ilişkin bağımsız örneklemeler için *t*-testi sonuçları

Ölçümler	Alt boyutlar	Çevre ile ilgili ders alma				<i>t</i> (df)	<i>p</i>
		Evet		Hayır			
		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>		
Tutum	Çevre merkezci	4.39	.51	4.37	.46	.37 ₍₃₆₈₎	.71
	İnsan merkezci	2.49	.66	2.50	.68	-.08 ₍₃₆₈₎	.93
Davranış	İnsana karşı hayvan kayırma	13.14	5.18	13.36	5.14	-.40 ₍₃₆₈₎	.68
	Hayvana karşı doğayı kayırma	15.69	4.74	16.05	4.48	-.74 ₍₃₆₈₎	.45
	Doğaya karşı insanı kayırma	12.84	5.51	13.65	5.37	-1.43 ₍₃₆₈₎	.15

Not: Gruplar arasında anlamlı fark bulunmadığından etki büyüklüğüne ve %95 güven aralığıyla anlamlı bir bulgu olmadığından Bonferroni düzeltmesine yer verilmemiştir.

4.1.3. Çevre ile İlgili Bir Gruba Dahil Olma Durumları Arasındaki Farklılıklara İlişkin Sonuçlar

Katılımcılara yöneltilen çevre ile ilgili herhangi bir gruba dahil olup olmadıkları sorusunun yanıtı iki kategori (evet-hayır) içerdiğinden, gruplar arası farka bakmak için bağımsız gruplarda *t*-testi tercih edilmiştir. Buradan hareketle çevre merkezci tutumların, çevre ile ilişkili olan bir gruba dahil olma ve olmama arasında anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür (Levene test, $p > .05$; $t_{(368)} = -.55, p > .05$). İnsan merkezci tutumların, çevre ile ilişkili olan bir gruba dahil olma ve olmama arasında anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür (Levene test, $p > .05$; $t_{(368)} = -.53, p > .05$).

İnsana karşı hayvan türünü kayırma davranışının, çevre ile ilgili gruba dahil olma durumları arasındaki farklılığına bakıldığında, dahil olan ve olmayan arasında anlamlı farkın olmadığı görülmüştür ($t_{(368)} = 1.16, p > .05$). Hayvana karşı doğayı kayırma davranışının, çevre ile ilgili bir gruba dahil olma durumları arasındaki farklılığına bakıldığında, dahil olan ve olmayan arasında anlamlı farkın olmadığı görülmüştür ($t_{(368)} = .75, p > .05$). Doğaya karşı insanı kayırma davranışının, çevre ile ilgili bir gruba dahil olma durumları arasındaki farklılığına bakıldığında, dahil olan ve olmayan arasında anlamlı farkın olmadığı görülmüştür ($t_{(368)} = -1.15, p > .05$). İlgili sonuçlar, Tablo 4.3.'te gösterilmiştir.

Tablo 4.3. Yordanan değişkenlerin çevre ile ilgili bir gruba dahil durumuna göre farklılıklarına ilişkin bağımsız örneklemeler için *t*-testi sonuçları

Ölçümler	Alt boyutlar	Çevre ile ilgili bir gruba dahil olma				<i>t</i> (<i>df</i>)	<i>p</i>
		Evet		Hayır			
		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>		
Tutum	Çevre merkezci	4.35	.53	4.39	.48	-.56 ₍₃₆₈₎	.57
	İnsan merkezci	2.45	.70	2.50	.67	-.53 ₍₃₆₈₎	.59
Davranış	İnsana karşı hayvan kayırma	13.93	4.65	13.11	5.24	1.16 ₍₃₆₈₎	.25
	Hayvana karşı doğayı kayırma	16.28	4.16	15.80	4.69	.75 ₍₃₆₈₎	.45
	Doğaya karşı insanı kayırma	12.56	4.91	13.42	5.54	-1.15 ₍₃₆₈₎	.25

Not: Gruplar arasında anlamlı fark bulunmadığından etki büyüklüğüne ve %95 güven aralığıyla anlamlı bir bulgu olmadığından Bonferroni düzeltmesine yer verilmemiştir.

4.1.4. Eğitim Durumuna Göre Farklılıklara İlişkin Sonuçlar

370 katılımcının yer aldığı örnekleme eğitimin her bir kategorisindeki katılımcı sayısı dengeli dağılmadığından Tek Yönlü Varyans Analizi yapabilmek amacı ile eğitim değişkeni; lisans öncesi (Okur-yazar, İlkokul/İlköğretim mezunu, lise mezunu, Yüksekokul/Ön lisans mezunu), lisans (Lisans öğrencisi/mezunu), lisansüstü (Lisansüstü öğrenci/mezunu) olacak şekilde yeniden sınıflandırılmıştır. Üç kategoriye indirgendikten sonra yürütülen analizde gruplar arası varyanslar eşit dağılmıştır ($p > .05$). Tek Yönlü Varyans Analizi sonucunda, çevre merkezci tutumlarda; lisans öncesi eğitim düzeyinde, lisans eğitimi düzeyinde ve lisansüstü düzeyde olanlar arasında çok yakın puanlar olduğu ifade edilebilir. Sonuç olarak, çevre merkezci tutumlarda eğitim seviyesine göre oluşturulan gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($F_{(2-367)} = 1.27, p > .05$). İnsan merkezci tutumlarda, lisans öncesi eğitim düzeyinde, lisans eğitimi düzeyinde ve lisansüstü düzeyde olanlar arasındaki puanlar da insan merkezci tutumlarda eğitim seviyesine göre oluşturulan gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı göstermiştir ($F_{(2-367)} = .12, p > .05$).

İnsana karşı hayvan türünü kayırma davranışının eğitim düzeyleri arasındaki farklarına bakıldığında; lisans öncesi, lisans düzeyi, lisansüstü grupları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($F_{(2-367)} = .18, p > .05$). Hayvan türüne karşı doğayı kayırma davranışının eğitim düzeyleri arasındaki farklarına bakıldığında; lisans öncesi, lisans düzeyi, lisansüstü grupları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($F_{(2-367)} = 1.47, p > .05$). Doğaya karşı insan türünü kayırma davranışının eğitim düzeyleri arasındaki farklarına bakıldığında; lisans öncesi, lisans

düzeyi, lisansüstü grupları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($F_{(2-367)} = .12, p > .05$). Analiz sonuçları için Tablo 4.4.'e bakınız.

Tablo 4.4. Eğitim düzeyine göre yordanan değişkenlerin tek yönlü varyans analizi ile incelenmesi

Ölçümler	Alt boyutlar	Eğitim düzeyi						$F_{(2-367)}$
		Lisans öncesi ($n = 33$)		Lisans düzeyi ($n = 259$)		Lisansüstü ($n = 78$)		
		M	SD	M	SD	M	SD	
Tutum	Çevre merkezci	4.31	.62	4.41	.47	4.32	.48	1.27 ^a
	İnsan merkezci	13.66	5.11	13.27	5.54	13.10	5.32	.12 ^a
Davranış	İnsana karşı hayvan kayırma	12.75	6.49	13.33	5.06	13.21	4.87	.18 ^a
	Hayvana karşı doğayı kayırma	14.57	4.84	16.02	4.65	15.97	4.29	1.47 ^a
	Doğaya karşı insanı kayırma	13.66	5.11	13.27	5.54	13.10	5.32	.12 ^a

Not: ^a = $p > .05$, gruplar arasında anlamlı fark bulunmadığından etki büyüklüğüne ve %95 güven aralığıyla anlamlı bir bulgu olmadığından Bonferroni düzeltmesine yer verilmemiştir.

4.1.5. Yerleşim Yerine Göre Farklılıklara İlişkin Sonuçlar

Yerleşim yeri dört kategoriden oluştuğundan (köy, ilçe, şehir, büyükşehir) insan/çevre merkezci tutumları ve ekolojik kayırma davranışları açısından bu grupların farklılık gösterip göstermediği Tek Yönlü Varyans Analizi ile test edilmiştir. Yordanan değişkenlerden çevre merkezci tutumlar, yerleşim yerini oluşturan köy, ilçe, şehir ve büyükşehir grupları arasında farklılık göstermemiştir ($F_{(3-366)} = 1.22, p > .05$). İnsan merkezci tutumlar, yerleşim yerini oluşturan köy, ilçe, şehir ve büyükşehir grupları arasında farklılık göstermemiştir ($F_{(3-366)} = 2.18, p > .05$).

İnsana karşı hayvan türünü kayırma davranışının, yaşanılan yere göre farklarına bakıldığında; köy, ilçe, şehir ve büyükşehir arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($F_{(3-366)} = .19, p > .05$). Hayvan türüne karşı doğayı kayırma davranışının, yaşanılan yere göre farklarına bakıldığında; köy, ilçe, şehir ve büyükşehir arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($F_{(3-366)} = .96, p > .05$). Doğaya karşı insan türünü kayırma davranışının yaşanılan yere göre farklarına bakıldığında; köy, ilçe, şehir ve büyükşehir arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($F_{(3-366)} = .73, p > .05$). Analiz sonuçları Tablo 4.5.'te gösterilmiştir.

Tablo 4.5. Yerleşim yerine göre tutumlardaki farklılıklara ilişkin tek yönlü varyans analizine ait sonuçlar

Ölçümler		Yerleşim yeri								<i>F</i> (3-366)
		Köy		İlçe		Şehir		Büyükşehir		
		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	
Tutum	Çevre merkezci	4.37	.59	4.34	.48	4.32	.57	4.43	.41	1.22 ^a

	İnsan merkezci	2.52	.54	2.50	.63	2.61	.68	2.41	.69	2.18 ^a
	İnsana karşı hayvan kayırma	12.62	4.03	13.25	5.80	13.17	5.10	13.41	5.14	.19 ^a
Davranış	Hayvana karşı doğayı kayırma	15.74	3.88	15.29	4.28	15.56	5.08	16.29	4.48	.96 ^a
	Doğaya karşı insanı kayırma	11.88	5.47	13.35	5.59	13.62	5.28	13.24	5.50	.73 ^a

Not: ^a = $p > .05$, gruplar arasında anlamlı fark bulunmadığından etki büyüklüğüne ve %95 güven aralığıyla anlamlı bir bulgu olmadığından Bonferroni düzeltmesine yer verilmemiştir.

4.1.6. Sosyo-Ekonomik Düzey Açısından Yordanan Değişkenlerin Farklılaşmasına İlişkin Sonuçlar

Bu başlıkta, düşük, orta ve yüksek olmak üzere üç grupta incelenen sosyo-ekonomik düzeyin yordanan değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Buna göre çevre merkezci tutumlar, sosyo-ekonomik düzeyi düşük, orta ve yüksek olan gruplar arasında farklılık göstermemiştir ($F_{(2-367)} = .16, p > .05$). İnsan merkezci tutumlar, sosyo-ekonomik düzeyi düşük, orta ve yüksek olan gruplar arasında farklılık göstermemiştir ($F_{(2-367)} = .09, p > .05$).

İnsana karşı hayvan türünü kayırma davranışının, sosyo-ekonomik düzeye göre farklarına bakıldığında; düşük, orta ve yüksek grupları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($F_{(3-367)} = .39, p > .05$). Hayvan türüne karşı doğayı kayırma davranışının, sosyo-ekonomik düzeye göre farklarına bakıldığında; düşük, orta ve yüksek grupları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($F_{(3-367)} = .45, p > .05$). Doğaya karşı insan türünü kayırma davranışının sosyo-ekonomik düzeye göre farklarına bakıldığında; düşük, orta ve yüksek grupları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($F_{(3-367)} = .41, p > .05$). Sonuçlar, Tablo 4.6.'da gösterilmiştir.

Tablo 4.6. Sosyo-ekonomik düzey bakımından yordanan değişkenlerin farklılaşmasına ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları

Ölçümler	Alt boyutlar	Sosyo-ekonomik düzey						<i>F</i>
		Düşük		Orta		Yüksek		
		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	
Tutum	Çevre merkezci	4.38	.52	4.39	.47	4.34	.49	.16 ^a
	İnsan merkezci	2.47	.68	2.50	.68	2.47	.64	.09 ^a
Davranış	İnsana karşı hayvan kayırma	12.95	5.03	13.30	5.12	13.79	5.59	.39 ^a
	Hayvana karşı doğayı kayırma	16.19	5.23	15.69	4.31	16.04	4.37	.45 ^a
	Doğaya karşı insanı kayırma	12.88	5.47	13.41	5.40	13.56	5.65	.41 ^a

Not: ^a = $p > .05$, gruplar arasında anlamlı fark bulunmadığından etki büyüklüğüne ve %95 güven aralığıyla anlamlı bir bulgu olmadığından Bonferroni düzeltmesine yer verilmemiştir.

Son olarak demografik değişkenlerden, yaş ve politik yönelim sürekli değişkenler olduğundan yordanan değişkenlerle ilişkileri, Pearson Korelasyon analizi ile incelenmiştir. Buna göre yaş değişkeni, insan/çevre merkezci tutum ve ekolojik kayırma davranışları ile anlamlı ilişki göstermemiştir. Buna karşın politik yönelimlerde, sağ ideolojiye yakınlık ile insan merkezci tutumlar arasında pozitif yönde anlamlı ($r = .15, p < .01$); çevre merkezci tutumlar ($r = -.21, p < .01$) ve insan türüne karşı hayvanı kayırma davranışı ($r = -.27, p < .01$) ile de negatif yönde ve anlamlı ilişki göstermiştir. İlişkiler, Tablo 4.7.'de verilmiştir.

Tablo 4.7. Yaş ve politik yönelim değişkenlerinin yordanan değişkenlerle olan ilişkisi

Değişkenler	Yaş	Politik yönelim (1=sol, 9= sağ)
Çevre merkezci tutumlar	.03	-.21**
İnsan merkezci tutumlar	.07	.15**
İnsana karşı hayvan kayırma	-.00	-.27**
Hayvana karşı doğayı kayırma	.05	-.01
Doğaya karşı insanı kayırma	.07	-.01

Not: ** = $p < .01$

4.2. İlişki Varsayımları: Araştırmada Ele Alınan Değişkenlerin Birbirleri ile Olan İlişkilerinin İncelenmesi

Bu bölümde, bu çalışmanın temel değişkenlerini oluşturan sosyal/ekolojik baskınlık, çevresel tutumlar (insan/çevre merkezci), ekolojik kayırma davranışlarının (insan-doğa ve hayvanı kayırma) birbirileri ile olan ilişkisine Pearson Korelasyon analizi ile bakılmıştır. Analiz sonuçlarına göre ekolojik baskınlık yönelimi ile sosyal baskınlık yönelimi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = .26, p < .01$; Hipotez 1.1. doğrulanmıştır). Aynı zamanda SBY, insan merkezci tutumlarla pozitif yönde ($r = .21, p < .01$); çevre merkezci tutumlarla negatif yönde ($r = -.23, p < .01$) istatistiksel olarak anlamlı ilişki göstermiştir. Ekolojik baskınlık yönelimi ise insan merkezci tutumlarla pozitif yönde ($r = .20, p < .01$); çevre merkezci tutumlarla negatif yönde ($r = -.18, p < .01$) ve anlamlı olarak ilişkilidir (Hipotez 1.2 doğrulanmıştır).

Araştırmanın davranış ölçümü olarak ele alınan ekolojik kayırma davranışları ile olan ilişkilere bakıldığında, SBY, insana karşı hayvan türünü kayırma davranışı ile negatif yönde ve anlamlı bir ilişki göstermektedir ($r = -.14, p < .01$). Sosyal baskınlık yönelimi ile hayvan türüne karşı doğayı ($r = .00, p > .05$) ve doğaya karşı insan türünü kayırma davranışları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür ($r = -.02, p > .05$). Ekolojik baskınlık yönelimi ise insan türüne karşı hayvan türünü

kayıрма davranışı ile negatif yönde ilişkilidir ($r = -.17, p < .01$). Ancak hayvan türüne karşı doğayı kayırma ile ($r = -.01, p > .05$) ve doğaya karşı insan türünü kayırma davranışı ile anlamlı bir ilişki göstermemiştir ($r = .07, p > .05$). Bu sonuçlar, türler arası kaynak dağıtımında SBY ile EBY'nin yüksek olmasının sadece hayvan-insan grupları arasında kalındığında, hayvanları kayırma davranışı ile negatif yönde ve anlamlı ilişkili olduğunu göstermektedir. Son olarak iklim krizini meşrulaştırma eğiliminin hem SBY ($r = .18, p < .01$); hem de EBY ile pozitif yöne anlamlı bir ilişki gösterdiği bulunmuştur ($r = .11, p < .05$; Hipotez 1.4 doğrulanmıştır). Elde edilen sonuçlara, Tablo 4.8.'de yer verilmiştir.

Tablo 4.8. Araştırma değişkenlerinin korelasyon katsayıları

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8
1. SBY	-							
2. EBY	.26**	-						
3. İklim değişikliğini meşrulaştırma	.18**	.11*	-					
4. Çevre merkezilik	-.23**	-.18**	-.01	-				
5. İnsan merkezilik	.21**	.20**	.18**	-.17**	-			
6. Hayvan>İnsan ^a	-.14**	-.17**	-.15**	.22**	-.19**	-		
7. Doğa>Hayvan ^b	.00	-.01	-.01	.19**	-.14*	.13*	-	
8. İnsan>Doğa ^c	-.02	.07	.02	.08	.13*	-.10*	.05	-

Not: SBY = Sosyal Baskınlık Yönelimi; EBY = Ekolojik Baskınlık Yönelimi. (^{a, b, c}), İklim değişikliği etkilerini azaltma politikaları için sunulan kaynağın türler arasında (insan, hayvan, doğa) dağılımını, bir diğer deyişle ekolojik kayırma davranışlarını ifade etmektedir. (^a), insana karşı hayvan türünü destekleme/kayırma; (^b), hayvan türüne karşı doğayı destekleme/kayırma; (^c), doğaya karşı insanı destekleme/kayırma anlamına gelmektedir. ** = $p < .01$, * = $p < .05$.

4.3. Aracılık Varsayımları: Çevresel Tutum Hipotezleri Aracılık Analizi Sonuçları

Bu bölümde sosyal/ekolojik baskınlık yöneliminin, çevre/insan merkezci tutumları (çevresel tutumlar), meşrulaştırma (iklim krizini) ve ekolojik baskınlık yönelimi değişkenlerinin aracılığıyla tahmin edeceğine dair varsayımların aracılık analizleri sonuçlarına yer verilmiştir. Yordanan değişkenlere (insan ve çevre merkezci tutumlar) dair aracılık analizleri iki ayrı başlıkta sunulmuştur (Başlık 4.3.1. ve Başlık 4.3.2.).

4.3.1. Çevre Merkezci Tutumlara İlişkin Aracılık Analizleri

Bu bölümde, çevre merkezci tutumları tahmin etmeye yönelik kurulan aracılık modellerinin sonuçlarına yer verilecektir.

4.3.1.1. Sosyal Baskınlık Yönelimi ile Çevre Merkezci Tutumların İlişkisi: Meşrulaştırmanın Aracılık Etkisine İlişkin Sonuçlar

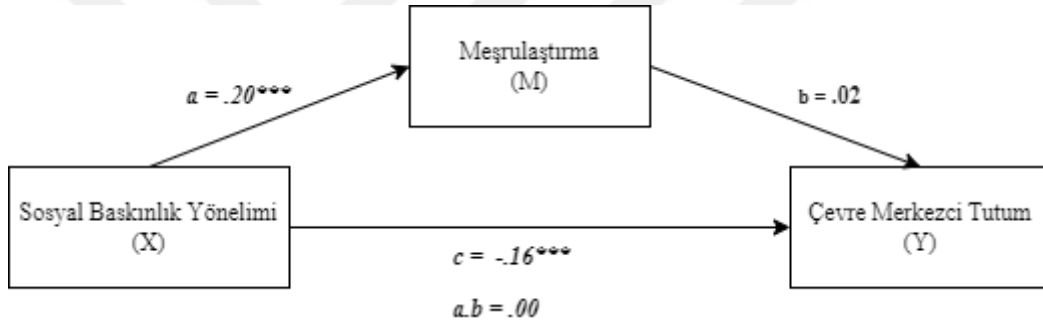
Sosyal baskınlık yöneliminin, çevre merkezci tutumlar ile ilişkisine meşrulaştırmanın aracılık edeceği varsayımı Hayes Process aracılık analizi ile sınanmıştır. Elde edilen sonuçların yer aldığı Tablo 4.9. incelendiğinde; sosyal baskınlık yöneliminin, aracı değişken olan meşrulaştırma üzerindeki etkisi pozitif yönde ve anlamlıdır (a yolu, $\beta = .20$, $t = 3.52$, $p < .001$). Sosyal baskınlıkla birlikte meşrulaştırmanın da çevre merkezci tutumlara olan etkisine bakıldığında, meşrulaştırmanın, çevre merkezci tutumlar üzerindeki etkisi, istatistiksel olarak anlamsızdır (b yolu, $\beta = .02$, $t = .66$, $p > .05$). SBY'nin, meşrulaştırma ile birlikte bakıldığında, çevre merkezci tutumlar üzerindeki etkisi negatif yönde anlamlıdır (c' yolu, $\beta = -.17$, $t = -4.56$, $p < .001$). Ayrıca genel modelin de ($F(2, 367) = 10.43$, $p < .001$) anlamlı olduğu görülmüştür. Sosyal baskınlığın, çevre merkezci tutumlar üzerindeki direkt etkisine bakıldığında, etkinin negatif yönde ve anlamlı olduğu görülmüştür (c yolu, $\beta = -.16$, $t = -4.52$, $p < .001$).

Son olarak, sosyal baskınlığın, çevre merkezci tutumlar üzerindeki etkisinde meşrulaştırmanın aracı rolünün olup olmadığı Bootstrap yeniden örnekleme tekniği kullanılarak elde edilen güven aralıklarına göre analiz edilmiştir. Buna göre sosyal baskınlık yöneliminin (X), iklim krizini meşrulaştırmanın (M) aracılığı ile çevre merkezci tutumları (Y) etkilemesi anlamına gelen dolaylı etki (a yolu * b yolu), güven aralıkları sıfır (0) içerdiğinden anlamsızdır ($\beta = .00$, % 95 GA (LLCI= -.01, ULCI = .02)). Başka bir ifade ile sosyal baskınlık eğilimi yüksek olan bireylerin çevre merkezci tutumlarla olan ilişkisinde, iklim krizini meşrulaştırmanın aracı etkisi görülmemiştir. Fakat aracılık modelinde elde edilen diğer bilgilere göre, sosyal baskınlığın iklim krizini meşrulaştırma ile pozitif yönde ve çevre merkezci tutumlar ile negatif yönde ilişkisinin olması, sosyal baskınlığın iklim krizini meşrulaştırma düşüncelerini ve çevre merkezci tutumları açıklayan önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Aracılık modeli regresyon sonuçları Tablo 4.9.'da sunulmuş olmakla birlikte modelin görünümü de Şekil 4.1.'de gösterilmiştir.

Tablo 4.9. Sosyal baskınlık yönelimi ile çevre merkezci tutumların ilişkisi: Meşrulaştırmanın aracılık etkisine ilişkin sonuçlar

Sonuç Değişkenleri										
Tahmin Değişkenleri	Meşrulaştırma (M)					Çevre Merkezci Tutum (Y)				
	Bootstrap (%95)					Bootstrap (%95)				
	Yol	β	S.H.	LLCI	ULCI	Yol	B	S.H.	LLCI	ULCI
SBY (X)	a	.20***	.06	.09	.32	c	-.16***	.03	-.23	-.09
Model	$R^2 = .03$ $F(1, 368) = 12.43, p < .001$					$R^2 = .05$ $F(1, 368) = 20.47, P < .001$				
SBY (X)						c'	-.17***	.04	-.24	-.09
Meşrulaştırma(M)						b	.02	.03	-.04	.08
Model	$R^2 = .05$ $F(2, 367) = 10.43, p < .001$									
Dolaylı etki	a.b	$\beta = .00, \% 95 \text{ GA (LLCI= -.01, ULCI = .02)}$								

Not: SBY = Sosyal baskınlık yönelimi, X = Yordayan değişken, M = Aracı değişken, Y = Yordanan değişken. β = Standardize olmayan regresyon katsayısı, S.H. = Standart Hata. a yolu = X'ten M'ye giden direkt etki. b = M'den Y'ye giden direkt etki, c = X'ten Y'ye giden direkt etki. c' = X'ten Y'ye M üzerinden giden yol (toplam etki), a.b = Aracılık etkisinin bakıldığı dolaylı etki, R^2 = Açıklanan varyans, GA = Güven aralığı. * = $p < .05$, ** = $p < .01$, *** = $p < .001$.

Şekil 4.1. Sosyal baskınlık yönelimi ile çevre merkezci tutumların ilişkisi: Meşrulaştırmanın aracılık etkisine ilişkin model.

4.3.1.2. Ekolojik Baskınlık Yönelimi ile Çevre Merkezci Tutumların İlişkisi: Meşrulaştırmanın Aracılık Etkisine İlişkin Sonuçlar

Ekolojik baskınlık yöneliminin, çevre merkezci tutumlar ile ilişkisine meşrulaştırmanın aracılık edeceği varsayımı Hayes Process aracılık analizi ile sınanmıştır. Elde edilen sonuçların yer aldığı Tablo 4.10. incelendiğinde; ekolojik baskınlık yöneliminin, aracı değişken olan meşrulaştırmaya etkisi, pozitif yönde ve anlamlıdır (a yolu, $\beta = .003, t = 2.09, p < .05$). Ekolojik baskınlıkla birlikte modele dahil edildiğinde, meşrulaştırmanın çevre merkezci tutumlara olan etkisi, istatistiksel olarak anlamsız (b yolu, $\beta = .007, t = .22, p > .05$); ekolojik baskınlığın, çevre merkezci tutumlar üzerindeki etkisi ise negatif yönde anlamlıdır (c' yolu, $\beta = -.003, t = -3.63, p < .001$) ve ayrıca kurulan regresyon modelinin de anlamlı olduğu görülmüştür ($F(2, 367) = 6.62, p < .01$). Ekolojik baskınlığın, çevre merkezci

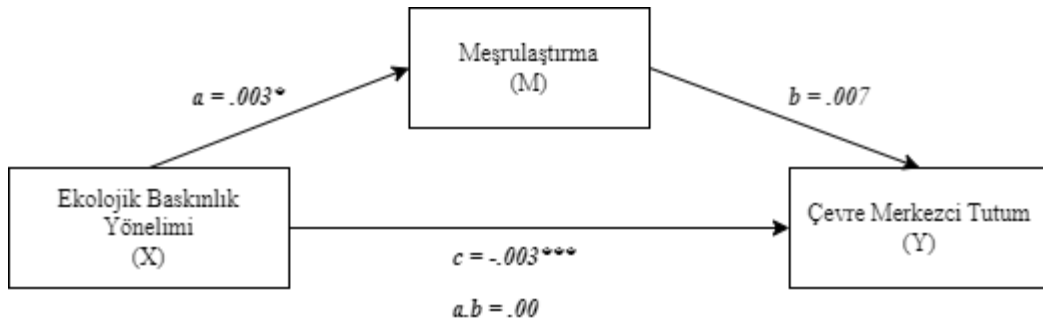
tutumlar üzerindeki direkt etkisine bakıldığında, etkinin negatif yönde ve anlamlı olduğu görülmüştür (c yolu, $\beta = -.003$, $t = -3.63$, $p < .001$).

Son olarak, ekolojik baskınlığın (X), çevre merkezci tutumlar (Y) üzerindeki etkisinde meşrulaştırmanın (M) aracı rolünün olup olmadığı, Bootstrap yeniden örnekleme tekniği kullanılarak elde edilen güven aralıklarına göre analiz edilmiştir. Buna göre X'in M aracılığı ile Y'yi etkilemesi anlamına gelen dolaylı etki (a yolu * b yolu) sıfır olduğundan, kurulan model anlamlı değildir ($\beta = .00$, % 95 GA (LLCI = .000, ULCI = .000)). Başka bir ifade ile ekolojik baskınlık yönelimi yüksek olan bireylerin çevre merkezci tutumlarını tahmin etmede, iklim krizini meşrulaştırmanın aracı etkisi bulunmamaktadır. Regresyon sonuçları için detaylı bilgiler Tablo 4.10.'da sunulmuş olup aracılık modelinin görünümüne de Şekil 4.2.'de yer verilmiştir.

Tablo 4.10. Ekolojik baskınlık yönelimi ile çevre merkezci tutumların ilişkisi: Meşrulaştırmanın aracılık etkisine ilişkin sonuçlar

Tahmin Değişkenleri	Sonuç Değişkenleri									
	Meşrulaştırma (M)					Çevre Merkezci Tutum (Y)				
	Bootstrap (%95)					Bootstrap (%95)				
	Yol	β	S.H.	LLCI	ULCI	Yol	B	S.H.	LLCI	ULCI
EBY (X)	a	.003*	.00	.000	.005	c	-.003***	.001	-.005	-.001
Model	$R^2 = .01$ $F(1, 368) = 4.38, p < .05$					$R^2 = .03$ $F(1, 368) = 13.23, p < .000$				
EBY (X)						c'	-.003**	.001	-.005	-.09
Meşrulaştırma(M)						b	.007	.03	-.06	.07
Model						$R^2 = .03$ $F(2, 367) = 6.62, p < .01$				
Dolaylı etki	a.b	$\beta = .00, \% 95 \text{ GA (LLCI= .000, ULCI = .000)}$								

Not: EBY = Ekolojik baskınlık yönelimi, X = Yordayan değişken, M = Aracı değişken, Y = Yordanan değişken. β = Standardize olmayan regresyon katsayısı, S.H. = Standart Hata, * = $p < .05$, ** = $p < .01$, *** = $p < .001$. a yolu = X'ten M'ye giden direkt etki. b = M'den Y'ye giden direkt etki, c = X'ten Y'ye giden direkt etki. c' = X'ten Y'ye M üzerinden giden yol (toplam etki), a.b = Aracılık etkisinin bakıldığı dolaylı etki, R^2 = Açıklanan varyans, GA = Güven aralığı.

Şekil 4.2. Ekolojik baskınlık yönelimi ile çevre merkezci tutumların ilişkisi: Meşrulaştırmanın aracılık etkisine ilişkin model.

4.3.1.3. Sosyal Baskınlık Yönelimi ile Çevre Merkezci Tutumların İlişkisi:

Ekolojik Baskınlık Yöneliminin Aracılık Etkisine İlişkin Sonuçlar

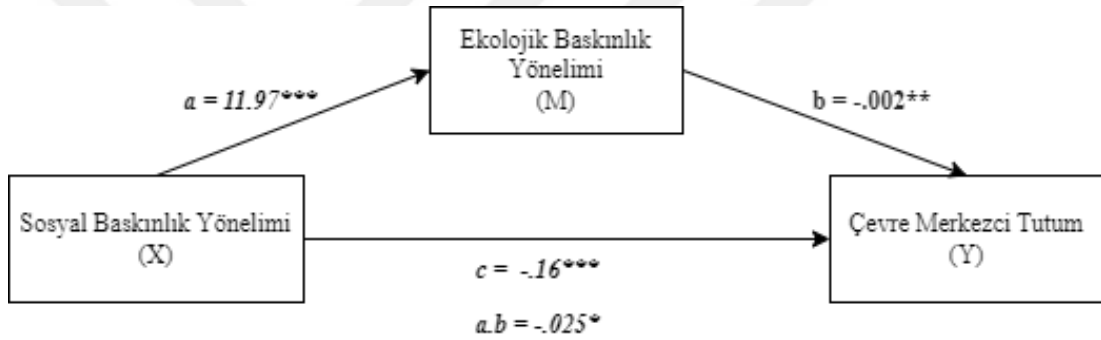
Bu bölümde sosyal baskınlık yöneliminin, çevre merkezci tutumlar ile ilişkisinde, ekolojik baskınlık yöneliminin aracılık etkisi sınanmıştır. Elde edilen sonuçların yer aldığı Tablo 4.11. incelendiğinde; sosyal baskınlık yöneliminin, aracı değişken olan ekolojik baskınlık yönelimine olan etkisi pozitif yönde ve anlamlıdır (a yolu, $\beta = 11.97$, $t = 5.28$, $p < .001$). Sosyal baskınlıkla birlikte ekolojik baskınlık yöneliminin de dahil edildiği modelde, EBY'nin, çevre merkezci tutumlar üzerindeki etkisi (b yolu, $\beta = -.002$, $t = -2.58$, $p < .01$) ve SBY'nin çevre merkezci tutumlar üzerindeki etkisi negatif yönde anlamlıdır (c' yolu, $\beta = -.14$, $t = -3.71$, $p < .001$). Ayrıca kurulan genel modelin de anlamlı olduğu görülmüştür ($F(2, 367) = 13.72$, $p < .001$). Sosyal baskınlığın, çevre merkezci tutumlar üzerindeki direkt etkisine bakıldığında, etkinin negatif yönde ve anlamlı olduğu görülmüştür (c yolu, $\beta = -.16$, $t = -4.52$, $p < .001$).

Son olarak, sosyal baskınlığın (X), çevre merkezci tutumlar (Y) üzerindeki etkisinde, ekolojik baskınlığın (M) aracı rolü Bootstrap yeniden örnekleme tekniği kullanılarak elde edilen güven aralıklarına göre analiz edilmiştir. Buna göre X'in M aracılığı ile Y'yi etkilemesi anlamına gelen dolaylı etkinin (a yolu * b yolu) negatif yönde ve anlamlı olduğu görülmüştür ($\beta = -.025$, % 95 GA (LLCI = $-.052$, ULCI = $-.003$). Başka bir ifade ile sosyal baskınlık düzeyinin, bireylerin çevre merkezci tutumlarını etkilemesinde, ekolojik baskınlık yöneliminin aracı etkisi bulunmaktadır. Elde edilen aracılık etkisinin önemini hesaplamak için Preacher ve Kelley (2011) *tam standardize etki* değerini önermiştir. Buna göre göre tam standardize etki büyüklüğü .25'e yakın ise yüksek etki, .09'a yakın ise orta etki, .01'e yakın ise düşük aracılık etkisinin olduğu söylenebilir (Sürücü vd., 2023: 184). Bu modelde de tam standardize etki büyüklüğü katsayısı (K^2) = $-.025$ olduğundan negatif yönde, düşük bir aracılık etkisinin olduğu ifade edilebilir. Detaylı bilgiler Tablo 4.11.'de ve aracılık modeli için Şekil 4.3'te verilmiştir.

Tablo 4.11. Sosyal baskınlık yönelimi ile çevre merkezci tutumların ilişkisi: Ekolojik baskınlık yöneliminin aracılık etkisine ilişkin sonuçlar

Tahmin Değişkenleri	Sonuç Değişkenleri										
	EBY (M)					Çevre Merkezci Tutum (Y)					
	Bootstrap (%95)					Bootstrap (%95)					
	Yol	β	S.H.	LLCI	ULCI	Yol	B	S.H.	LLCI	ULCI	
SBY (X)	a	11.97***	2.27	7.51	16.43	c	-.16***	.036	-.234	-.092	
Model		$R^2 = .01$ $F(1, 368) = 27.89, p < .000$					$R^2 = .05$ $F(1, 368) = 20.47, p < .000$				
SBY (X)						c'	-.14***	.04	-.210	-.065	
EBY (M)						b	-.002**	.00	-.004	-.001	
Model		$R^2 = .03$ $F(2, 367) = 13.72, p < .000$									
Dolaylı etki	a.b	$\beta = -.025, \% 95 \text{ GA (LLCI= -.052, ULCI = -.003)}$									

Not: SBY = Sosyal baskınlık yönelimi, EBY = Ekolojik baskınlık yönelimi, X = Yordayan değişken, M = Aracı değişken, Y = Yordanan değişken. β = Standardize olmayan regresyon katsayısı, S.H. = Standart Hata, ** = $p < .01$ *** = $p < .001$. a yolu = X'ten M'ye giden direkt etki. b = M'den Y'ye giden direkt etki, c = X'ten Y'ye giden direkt etki. c' = X'ten Y'ye M üzerinden giden yol (toplam etki), a.b = Aracılık etkisinin bakıldığı dolaylı etki, R^2 = Açıklanan varyans, GA = Güven aralığı.

Şekil 4.3. Sosyal baskınlık yönelimi ile çevre merkezci tutumların ilişkisi: Ekolojik baskınlık yöneliminin aracılık etkisine ilişkin model.

4.3.2. İnsan Merkezci Tutumlara İlişkin Aracılık Analizleri

Bu bölümde, insan merkezci tutumları tahmin etmeye yönelik kurulan aracılık modellerinin sonuçlarına yer verilecektir.

4.3.2.1. Sosyal Baskınlık Yönelimi ile İnsan Merkezci Tutumların İlişkisi: Meşrulaştırmanın Aracı Etkisi

Bu bölümde, sosyal baskınlığın meşrulaştırma değişkeni aracılığı ile insan merkezci tutumları etkilemesine ilişkin elde edilen sonuçların yer aldığı Tablo 4.12. incelendiğinde; sosyal baskınlık yöneliminin, aracı değişken olan meşrulaştırma ile ilişkisi pozitif yönde ve anlamlıdır (a yolu, $\beta = .20, t = 3.52, p < .001$). Sosyal baskınlıkla birlikte meşrulaştırmanın da insan merkezci tutumlar üzerindeki etkisine bakıldığında, aracı değişken olan meşrulaştırmanın, insan merkezci tutumlar üzerindeki etkisi (b yolu, $\beta = .13, t = 2.96, p < .01$) ve SBY'nin, insan merkezci

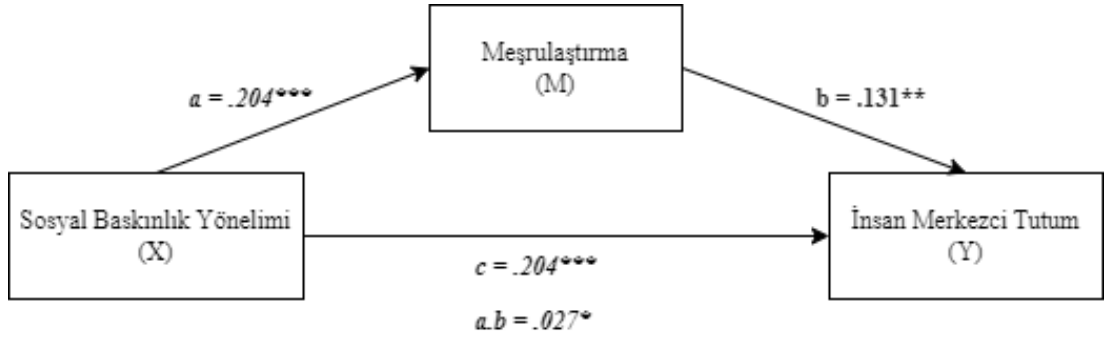
tutumlar üzerindeki etkisi pozitif yönde anlamlıdır (c' yolu, $\beta = .18$, $t = 3.53$, $p < .001$). Ayrıca kurulan regresyon modelinin de anlamlı olduğu görülmüştür ($F(2, 367) = 12.98$, $p < .001$). Sosyal baskınlığın, insan merkezci tutumlar üzerindeki direkt etkisine bakıldığında, etkinin pozitif yönde ve anlamlı olduğu görülmüştür (c yolu, $\beta = .20$, $t = 4.10$, $p < .001$).

Son olarak, sosyal baskınlığın (X), insan merkezci tutumlar (Y) üzerindeki etkisinde meşrulaştırmanın (M) aracı rolü Bootstrap yeniden örneklem tekniği kullanılarak elde edilen güven aralıklarına göre analiz edilmiştir. Buna göre X'in M aracılığı ile Y'yi etkilemesi anlamına gelen dolaylı etkinin (a yolu * b yolu) anlamlı olduğu görülmüştür ($\beta = .027$, % 95 GA (LLCI = .005, ULCI = .055)). Başka bir ifade ile sosyal baskınlık eğiliminin, insan merkezci tutumlarla ilişkisinde, meşrulaştırmanın pozitif yönde aracı etkisi bulunmaktadır. Buna göre sosyal baskınlık eğilimi yüksek olan bireylerin insan merkezci tutumlara sahip olma eğiliminin de yüksek olduğu ve bu ilişkiye meşrulaştırmanın da aracı olduğu ifade edilebilir. Bu modelde de tam standardize etki büyüklüğü katsayısı (K^2) = .027 olduğundan pozitif yönde, düşük bir aracılık etkisinin olduğu ifade edilebilir. Regresyon sonuçları Tablo 4.12.'de ve aracılık modeli için Şekil 4.4.'te gösterilmiştir.

Tablo 4.12. Sosyal baskınlık yönelimi ile insan merkezci tutumların ilişkisi: Meşrulaştırmanın aracı etkisi

Tahmin Değişkenleri	Sonuç Değişkenleri									
	Meşrulaştırma (M)					İnsan Merkezci Tutum (Y)				
	Bootstrap (%95)					Bootstrap (%95)				
	Yol	β	S.H.	LLCI	ULCI	Yol	B	S.H.	LLCI	ULCI
SBY (X)	a	.20***	.06	.090	.318	c	.20***	.05	.10	.30
Model	$R^2 = .03$ $F(1, 368) = 12.43, p < .000$					$R^2 = .04$ $F(1, 368) = 16.80, p < .000$				
SBY (X)						c'	.18***	.05	.08	.27
Meşrulaştırma (M)						b	.13**	.04	.04	.22
Model	$R^2 = .06$ $F(2, 367) = 12.98, p < .000$									
Dolaylı etki	a.b	$\beta = .027, \% 95 \text{ GA (LLCI} = .005, \text{ULCI} = .055)$								

Not: SBY = Sosyal baskınlık yönelimi, X = Yordayan değişken, M = Aracı değişken, Y = Yordanan değişken. β = Standardize olmayan regresyon katsayısı, S.H. = Standart Hata, ** = $p < .01$ *** = $p < .001$. a yolu = X'ten M'ye giden direkt etki. b = M'den Y'ye giden direkt etki, c = X'ten Y'ye giden direkt etki. c' = X'ten Y'ye M üzerinden giden yol (toplam etki), a.b = Aracılık etkisinin bakıldığı dolaylı etki, R^2 = Açıklanan varyans, GA = Güven aralığı.

Şekil 4.4. Sosyal baskınlık yönelimi ile insan merkezci tutumların ilişkisi: Meşrulaştırmanın aracı etkisine ilişkin model.

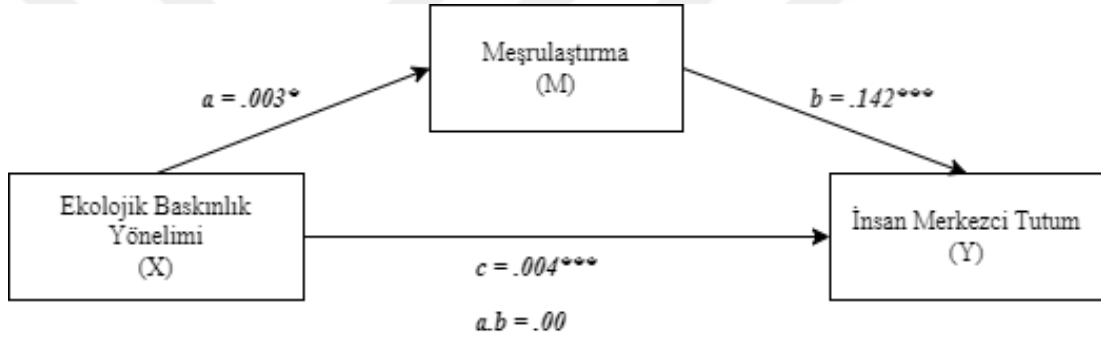
4.3.2.2. Ekolojik Baskınlık Yönelimi ile İnsan Merkezci Tutumların İlişkisi: Meşrulaştırmanın Aracı Etkisi

Ekolojik baskınlık yöneliminin, insan merkezci tutumlar ile olan ilişkisine meşrulaştırmanın aracı rolü ile ilgili varsayımın Hayes aracılık analizi ile sınanmasıyla elde edilen sonuçlara Tablo 4.13.'te yer verilmiştir. Analiz sonucuna göre, ekolojik baskınlık yöneliminin, aracı değişken olan meşrulaştırmaya etkisi pozitif yönde ve anlamlıdır (a yolu, $\beta = .003$, $t = 2.09$, $p < .05$). Ekolojik baskınlıkla birlikte meşrulaştırmanın da insan merkezci tutumlar üzerindeki etkisine bakıldığında, aracı değişken olan meşrulaştırmanın, insan merkezci tutumlar üzerindeki etkisi, istatistiksel olarak anlamlıdır (b yolu, $\beta = .142$, $t = 3.25$, $p < .001$). EBY'nin, insan merkezci tutumlar üzerindeki toplam etkisi pozitif yönde anlamlı olmakla birlikte (c' yolu, $\beta = .004$, $t = 3.61$, $p < .001$) kurulan regresyon modelinin de anlamlı olduğu görülmüştür ($F(2, 367) = 13.27$, $p < .001$). Kurulan modelde ekolojik baskınlık ve meşrulaştırma, insan merkezci tutumların % 6'sını açıklayabilmiştir ($R^2 = .06$). Ekolojik baskınlığın (X), insan merkezci tutumlar üzerindeki (Y) direkt etkisine bakıldığında, etkinin pozitif yönde ve anlamlı olduğu görülmüştür (c yolu, $\beta = .004$, $t = 3.94$, $p < .001$). Son olarak, ekolojik baskınlığın, insan merkezci tutumlar üzerindeki etkisinde meşrulaştırmanın aracı rolü, Bootstrap tekniği ile elde edilen güven aralıklarına göre analiz edilmiştir. Buna göre X'in M aracılığı ile Y'yi etkilemesi anlamına gelen dolaylı etkinin (a yolu * b yolu) güven aralıklarının sıfırı içermesinden dolayı %95 güven aralığı ile anlamlı bir aracılık etkisinin olmadığı görülmüştür ($\beta = .00$, % 95 GA (LLCI = .00, ULCI = .00). Başka bir ifade ile ekolojik baskın bireylerin insan merkezci tutumları etkilemesinde, meşrulaştırmanın aracı etkisi bulunmamaktadır. Aracılık analizi sonuçları Tablo 4.13.'te ve aracılık modeli görünümü Şekil 4.5.'te verilmiştir.

Tablo 4.13. Ekolojik baskınlık yönelimi ile insan merkezci tutumların ilişkisi: Meşrulaştırmanın aracı etkisi

Tahmin Değişkenleri	Sonuç Değişkenleri									
	Meşrulaştırma (M)					İnsan Merkezci Tutum (Y)				
	Bootstrap (%95)					Bootstrap (%95)				
	Yol	β	S.H.	LLCI	ULCI	Yol	B	S.H.	LLCI	ULCI
EBY (X)	a	.003*	.001	.0002	.0053	c	.004***	.001	.002	.006
Model	$R^2 = .01$ $F(1,368) = 4.38, p < .03$					$R^2 = .04$ $F(1,368) = 15.55, p < .000$				
EBY (X)						c'	.004***	.001	.001	.006
Meşrulaştırma (M)						b	.142***	.043	.056	.228
Model	$R^2 = .0675$ $F(2, 367) = 13.27, p < .000$									
Dolaylı etki	a.b					$\beta = .0004, \% 95 \text{ GA (LLCI} = .0000, \text{ULCI} = .0010)$				

Not: EBY = Ekolojik baskınlık yönelimi, X = Yordayan değişken, M = Aracı değişken, Y = Yordanan değişken. β = Standardize olmayan regresyon katsayısı, S.H. = Standart Hata. * = $p < .05$, ** = $p < .01$, *** = $p < .000$. a yolu = X'ten M'ye giden direkt etki. b = M'den Y'ye giden direkt etki, c = X'ten Y'ye giden direkt etki. c' = X'ten Y'ye M üzerinden giden yol (toplam etki), a.b = Aracılık etkisinin bakıldığı dolaylı etki, R^2 = Açıklanan varyans, GA = Güven aralığı.

Şekil 4.5. Ekolojik baskınlık yönelimi ile insan merkezci tutumların ilişkisi: Meşrulaştırmanın aracı etkisine ilişkin model.

4.3.2.3. Sosyal Baskınlık Yönelimi ile İnsan Merkezci Tutumların İlişkisi: Ekolojik Baskınlık Yöneliminin Aracı Etkisi

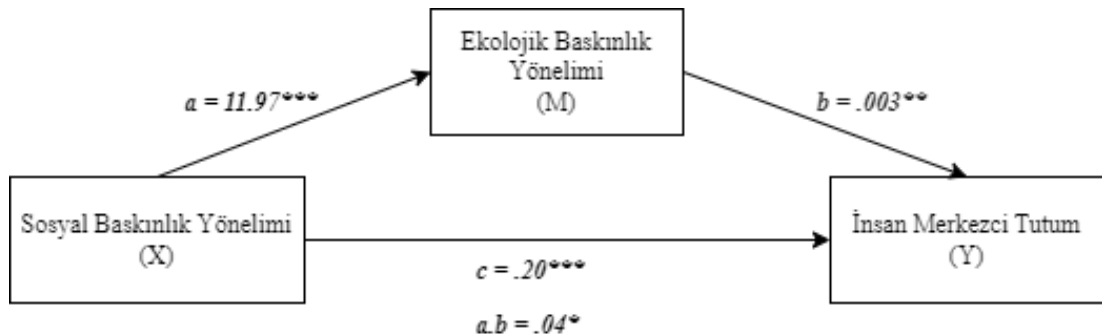
Sosyal baskınlık yöneliminin, ekolojik baskınlık yönelimi aracılığıyla, insan merkezci tutumları pozitif yönde yordayacağına ilişkin kurulan aracılık modeline ait Hayes Aracılık analizi sonuçları Tablo 4.14'te yer verilmiştir. Tablo incelendiğinde, sosyal baskınlık yöneliminin, aracı değişken olan ekolojik baskınlık yönelimine olan etkisi, pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlıdır (a yolu, $\beta = 11.97, t = 5.28, p < .001$). Sosyal baskınlık yönelimi birlikte ekolojik baskınlık yöneliminin, insan merkezci tutumlar üzerindeki etkisine bakıldığında, aracı değişken olan ekolojik baskınlığın, insan merkezci tutumlar üzerindeki etkisi (b yolu, $\beta = .003, t = 3.00, p < .01$) ve sosyal baskınlık yöneliminin, insan merkezci tutumlar üzerindeki toplam etkisi (c' yolu, $\beta = .16, t = 3.20, p < .01$), pozitif yönde anlamlı olmakla birlikte kurulan regresyon modelinin de anlamlı olduğu görülmüştür ($F(2, 367) = 13.08, p < .001$).

.001). Ayrıca kurulan modelde sosyal baskınlık ve ekolojik baskınlık yönelimleri, insan merkezci tutumların % 6'sını açıklayabilmiştir ($R^2 = .06$). Sosyal baskınlık düzeyinin (X), insan merkezci tutumlar üzerindeki (Y) direkt etkisine bakıldığında, etkinin pozitif yönde ve anlamlı olduğu görülmüştür (c yolu, $\beta = .20$, $t = 4.09$, $p < .001$). Kurulan modelde aracılık rolüne, Bootstrap tekniğine dayanarak elde edilen güven aralıkları ile bakılmıştır. Buna göre, sosyal baskınlık yöneliminin, ekolojik baskınlık yönelimi aracılığı ile insan merkezci tutumları açıkladığına yönelik kurulan aracılık modeli anlamlıdır (a yolu * b yolu, $\beta = .04$, % 95 GA (LLCI = .01, ULCI = .07). Ayrıca anlamlı olan aracılık modelinin etkisi de tam standardize etki büyüklüğü katsayısı ile bakılmış olup $K^2 = .04$ ile düşük bir etkinin olduğu görülmüştür. Başka bir ifade ile ekolojik baskınlığın, sosyal baskınlık yönelimi ile insan merkezci tutumlar arasındaki ilişkide aracı rolü mevcuttur fakat bu rol, güçlü bir etkiye sahip değildir. Sonuçlar, Tablo 4.14.'te ve aracılık modeli, Şekil 4.6.'da gösterilmiştir.

Tablo 4.14. Sosyal baskınlık yönelimi ile insan merkezci tutumların ilişkisi: Ekolojik baskınlık yöneliminin aracı etkisi

Tahmin Değişkenleri	Sonuç Değişkenleri									
	EBY (M)					İnsan Merkezci Tutum (Y)				
	Bootstrap (%95)					Bootstrap (%95)				
	Yol	β	S.H.	LLCI	ULCI	Yol	B	S.H.	LLCI	ULCI
SBY (X)	a	11.97***	2.26	7.51	16.43	c	.20***	.05	.10	.30
Model	$R^2 = .07$ $F(1, 368) = 27.89, p < .001$					$R^2 = .04$ $F(1, 368) = 16.80, p < .001$				
SBY (X)						c'	.16**	.05	.06	.26
EBY (M)						b	.003**	.001	.001	.005
Model	$R^2 = .0666$ $F(2, 367) = 13.08, p < .001$									
Dolaylı etki	a.b	$\beta = .04$ % 95 GA (LLCI = .01, ULCI = .07)								

Not: SBY = Sosyal baskınlık yönelimi, EBY = Ekolojik baskınlık yönelimi, X = Yordayan değişken, M = Aracı değişken, Y = Yordanan değişken. β = Standardize olmayan regresyon katsayısı, S.H. = Standart Hata, ** = $p < .01$ *** = $p < .001$. a yolu = X'ten M'ye giden direkt etki. b = M'den Y'ye giden direkt etki, c = X'ten Y'ye giden direkt etki. c' = X'ten Y'ye M üzerinden giden yol (toplam etki), a.b = Aracılık etkisinin bakıldığı dolaylı etki, R^2 = Açıklanan varyans, GA = Güven aralığı.

Şekil 4.6. Sosyal baskınlık yönelimi ile insan merkezci tutumların ilişkisi: Ekolojik baskınlık yöneliminin aracı etkisine ilişkin model.

Araştırmanın üzerinde durduğu tutumları öngörmek amacı ile öne sürülen aracılık varsayımlarının tümüne dair bilgi Tablo 4.15.'te gösterilmiştir.

Tablo 4.15. Aracılık modellerine ilişkin kurulan hipotezlerin sonuçları

Tutumlar	Varsayımlar	Aracılık analizi sonuçları
Çevre merkezci	SBY, çevre merkezci tutumları, meşrulaştırmanın aracı rolü ile negatif yönde yordamaktadır.	Doğrulanmamıştır.
	SBY, ekolojik baskınlık yöneliminin aracılığıyla çevre merkezci tutumları negatif yönde yordamaktadır.	Doğrulanmıştır.
	EBY, çevre merkezci tutumları meşrulaştırmanın aracı rolü ile negatif yönde yordamaktadır.	Doğrulanmamıştır.
İnsan merkezci	SBY, insan merkezci tutumları, meşrulaştırmanın aracı rolü ile pozitif yönde yordamaktadır.	Doğrulanmıştır.
	SBY, ekolojik baskınlık yöneliminin aracılığıyla insan merkezci tutumları pozitif yönde yordamaktadır.	Doğrulanmıştır.
	EBY, insan merkezci tutumları meşrulaştırmanın aracı rolü ile pozitif yönde yordamaktadır.	Doğrulanmamıştır.

Not: SBY= Sosyal baskınlık yönelimi; EBY = Ekolojik baskınlık yönelimi.

4.4. Hiyerarşik Regresyon Modelleri: Ekolojik Kayırma Davranışlarının Tahminine Yönelik Analizlerin Sonuçları

Bu bölümde yordanan değişken, iklim değişikliği etkilerini azaltma politikalarına örnek olması amacı ile geliştirilen bir senaryoda belirli miktardaki fonun türler (insan-hayvan-doğa) arasında dağıtılması ile oluşan farklardır. Bu farklar, ekolojik kayırma davranışları şeklinde ifade edilmiştir. Bireylerin hangi türe daha fazla kaynak ayırdığı, onların ekolojik baskınlık yönelimi, sosyal baskınlık yönelimi, çevre merkezci tutumları veya insan merkezci tutumlarının etkisi ile değişebileceği varsayılmıştır. Türler arasında kaynak dağıtımında ikili kombinasyon kullanıldığından üç ayrı regresyon modeli (insana karşı hayvanı kayırma, hayvana karşı doğayı kayırma, doğaya karşı insanı kayırma) ile türler arasında kaynak dağıtımında ekolojik kayırma davranışının öncülleri tahmin edilmeye çalışılmıştır.

4.4.1. İnsana Karşı Hayvan Türünü Kayırma Davranışına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Sonuçları

Sınanan hipotez “Sosyal/ekolojik baskınlık yönelimi ve çevre/insan merkezci tutumlar; insana karşı hayvan türünü kayırma davranışını yordamaktadır.” şeklindedir. Çevreci gruplara dahil olma, çevre farkındalığını arttıran eğitimler almış olma, sosyo-ekonomik düzey, yaş, politik yönelim, cinsiyet, yerleşim yeri, eğitim seviyesi gibi karıştırıcı olabilecek değişkenler ilk blokta kontrol edilmiş olup modele ikinci olarak bireysel yönelim olan sosyal ve ekolojik baskınlık eğilimleri ardından

üçüncü blokta çevre/insanı merkezci tutumlara sahip olma durumları eklenmiştir. Elde edilen sonuçlara Tablo 4.16.'da yer verilmiştir.

Tablo 4.16. İnsana karşı hayvan türünü kayırma davranışına ait hiyerarşik regresyon sonuçları

Model	Yordayıcılar	R	R ²	F	β	t
1	Model	.29	.08	4.33***		
	Çevreci gruba dahil olma				-.06	-1.15
	Çevre ile ilgili eğitim alma				.01	.20
	Sosyo-ekonomik düzey				.05	.96
	Cinsiyet				-.03	-.73
	Yerleşim yeri				.04	.78
	Eğitim seviyesi				.01	.20
	Yaş				.00	.08
2	Politik yönelim				-.28	5.45***
	Model	.32	.10	4.16***		
	SBY				-.06	-1.15
3	EBY				-.10	-1.99*
	Model	.37	.14	4.76***		
	Çevre merkezci tutum				.14	2.74**
	İnsan merkezci tutum				-.11	-2.26*

Not: SBY = Sosyal Baskınlık Yönelimi; EBY = Ekolojik baskınlık yönelimi. * = $p < .05$, ** = $p < .01$
*** = $p < .001$. Yordanan değişken, insana karşı hayvan türünü kayırma davranışı.

Tablo 4.16. incelendiğinde, ilk modelin yordanan değişken üzerinde anlamlı etkisi olduğu ($R = .29$, $R^2 = .08$, $F(8, 361) = 4.33$, $p < .001$); atanan demografik değişkenlerden sadece politik yönelimin, insan türüne karşı hayvanı kayırma davranışı ile negatif yönde ve anlamlı ilişki göstererek modele önemli bir katkısı olduğu görülmüştür ($\beta = -.28$, $t = -5.45$, $p < .001$). Bu sonuç, politik yönelimin sağ ideolojiye yaklaşması ile bireylerin, insana karşı hayvan türüne daha az kaynak ayırdığını ifade etmektedir.

İkinci aşamada eklenen sosyal/ekolojik baskınlık yönelimleri ile ikinci modelin anlamlı olduğu ve söz konusu değişkenlerin birlikte varyansın %10'unu açıklayabildiği görülmüştür ($R = .32$, $R^2 = .10$, $F(10, 359) = 4.16$, $p < .001$). Modele dahil edilen sosyal/ekolojik baskınlık eğilimleri ayrı ayrı incelendiğinde sosyal baskınlık yöneliminin anlamlı bir ilişki göstermediği ($\beta = -.06$, $t = -1.15$, $p > .05$); ekolojik baskınlık yöneliminin hayvan türünü kayırma davranışında istatistiksel olarak negatif yönde anlamlı yordayıcı faktör olduğu görülmüştür ($\beta = -.10$, $t = -1.99$, $p < .05$). Bu sonuca göre ,bireylerde ekolojik baskınlık yönelimi arttıkça başka bir ifade ile kişiler, türler arasında hiyerarşinin en üstünde insanın olması gerektiğine inandıkça, hayvan ve insan türü arasında kaldığında hayvan türüne daha az kaynak ayırmaktadır.

Hiyerarşik regresyon modelinin son bloğunda ise çevre merkezci tutum ile insan merkezci tutumların modele anlamlı bir katkısının olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($R = .37$, $R^2 = .14$, $F(12, 357) = 4.76$, $p < .001$). Bu adımda dahil edilen tutum değişkenleri (insan/çevre merkezci), açıklanan toplam varyansı %14'e yükseltmiştir. Çevre merkezci tutumlara sahip olmak, insan türüne karşı hayvan türünü kayırmayı, pozitif yönde ve anlamlı olarak yordamaktadır ($\beta = .14$, $t = 2.74$, $p < .01$); insan merkezci tutumlara sahip olmak ise insana karşı hayvan türünü kayırmayı, negatif yönde ve anlamlı olarak yordamaktadır ($\beta = -.11$, $t = -2.26$, $p < .05$). Buna göre çevresel tutumlarda, insanı merkeze alan düşünce sistemine sahip olmanın hayvan ve insan türü arasında kalınca hayvan türünü daha az, çevreyi merkeze alan tutumlara sahip olmanın da hayvan türüne daha fazla kaynak ayırma, bu türü daha fazla kayırma davranışı ile ilişkili olduğu ifade edilebilir.

4.4.2. Hayvan Türüne Karşı Doğayı Kayırma Davranışına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Sonuçları

Bu başlıkta, “Sosyal/ekolojik baskınlık yönelimi ve çevre/insan merkezci tutumlar, hayvana karşı doğayı kayırma davranışını yordamaktadır.” hipotezi sınanmıştır. Önceki regresyon modelinden farklı olarak yordanan değişken (hayvan türüne karşı doğayı kayırma) değişmiştir. Analiz sonuçları Tablo 4.17.’de sunulmuştur.

Tablo 4.17. Hayvan türüne karşı doğayı kayırma davranışına ait hiyerarşik regresyon sonuçları

Model	Yordayıcılar	R	R ²	F	β	t
	Model	.13	.01	.75		
	Çevreci gruba dahil olma				-.05	-.97
	Çevre ile ilgili eğitim alma				.04	.90
	Sosyo-ekonomik düzey				-.01	-.24
1	Cinsiyet				.01	.25
	Yerleşim yeri				.05	1.03
	Eğitim seviyesi				.07	1.28
	Yaş				.02	.46
	Politik yönelim				-.01	-.24
	Model	.13	.01	.62		
2	SBY				.02	.42
	EBY				-.00	-.09
	Model	.26	.06	2.17*		
3	Çevre merkezci tutum				.19	3.63***
	İnsan merkezci tutum				-.11	-2.16*

Not: SBY = sosyal baskınlık yönelimi; EBY = Ekolojik baskınlık yönelimi. * = $p < .05$, *** = $p < .001$. Yordanan değişken, hayvan türüne karşı doğayı kayırma davranışdır.

Tablo 4.17.’ye göre kontrol değişkenleri (çevreci gruplara dahil olma, çevre farkındalığını arttıran eğitimler almış olma, sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet, yaş,

politik yönelim, yerleşim yeri, eğitim seviyesi) ilk modelde sınanmış olup istatistiksel olarak anlamlı yordayıcı faktörler olmadığı görülmüştür ($R = .13$, $R^2 = .01$, $F(8, 361) = .75$, $p > .05$). Modele ikinci sırada eklenen sosyal baskınlık ve ekolojik baskınlık eğiliminin de istatistiksel olarak anlamlı düzeyde açıklayıcı faktörler olmadığı görülmüştür ($R = .13$, $R^2 = .01$, $F(10, 359) = .62$, $p > .05$). Çevre merkezci tutum ve insan merkezci tutumların yer aldığı son blokta ise her iki faktörün, hayvan türüne karşı doğayı kayırma davranışını anlamlı olarak yordadığı görülmüştür ($R = .26$, $R^2 = .06$, $F(12, 357) = 2.17$, $p < .05$). Ayrıca bu iki faktör, toplam varyansın %6'sını açıklamaktadır. Ayrı ayrı ele alındığında çevre merkezci tutumlara sahip olma; hayvan türüne karşı doğayı kayırma davranışını pozitif yönde ve istatistiksel açıdan anlamlı olarak yordamaktadır ($\beta = .19$, $t = 3.63$, $p < .001$). İnsan merkezci tutumlara sahip olma ise hayvan türüne karşı doğayı kayırma davranışını negatif yönde ve anlamlı olarak açıklamaktadır ($\beta = -.11$, $t = -2.16$, $p < .05$). Kısaca bu sonuçlar, çevreyi merkeze alan tutumlara sahip olduğunda hayvan türüne kıyasla doğayı daha fazla, insan merkezci tutumlara sahip olduğunda ise hayvan türüne kıyasla doğayı daha az kayırma eğiliminin olduğunu göstermektedir.

4.4.3. Doğaya Karşı İnsan Türünü Kayırma Davranışına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Sonuçları

Son olarak “Sosyal/ekolojik baskınlık yönelimi, çevre/insan merkezci tutumlar, doğaya karşı insan türünü kayırma davranışını yordamaktadır.” varsayımı test edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, Tablo 4.18.’de raporlanmıştır.

Tablo 4.18. Doğaya karşı insan türünü kayırma davranışına ait hiyerarşik regresyon sonuçları

Model	Yordayıcılar	R	R ²	F	β	t
1	Model 1	.13	.01	.80		
	Çevreci gruba dahil olma				.03	.68
	Çevre ile ilgili eğitim alma				.05	1.01
	Sosyo-ekonomik düzey				.06	1.20
	Cinsiyet				-.01	-.27
	Yerleşim yeri				.02	.42
	Eğitim seviyesi				-.03	-.55
	Yaş				.07	1.29
	Politik yönelim				-.01	-.32
2	Model 2	.15	.02	.86		
	SBY				-.02	-.48
	EBY				.08	1.45

Tablo 4.18. (devamı)

	Model 3	.22	.04	1.54	
3	Çevre merkezci tutum			.10	1.93
	İnsan merkezci tutum			.14	2.62**

Not: SBY = Sosyal baskınlık yönelimi, EBY = Ekolojik baskınlık yönelimi. * = $p < .05$, ** = $p < .01$, *** = $p < .001$. Yordanan değişken, doğaya karşı insan türünü kayırma davranışıdır.

İlk blokta yer verilen kontrol değişkenlerinin yer aldığı modelin “çevreci gruplara dahil olma, yaş, politik yönelim, çevre farkındalığını arttıran eğitimler almış olma, sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet, yerleşim yeri, eğitim seviyesi”, istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür ($R = .13$, $R^2 = .01$, $F(8, 361) = .80$, $p > .05$). Benzer şekilde ikinci blokta sonuçlar, sosyal baskınlık ve ekolojik baskınlık yöneliminin de doğaya karşı insan türünü kayırma ile anlamlı bir ilişki kurmadığını göstermektedir ($R = .15$, $R^2 = .02$, $F(10, 591) = .86$, $p > .05$). Son blokta yer alan çevre merkezci ve insan merkezci tutumların da yordayıcı değişken olan insanı doğadan daha fazla destekleme eğilimini istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yordamadığı görülmüştür ($R = .22$, $R^2 = .04$, $F(12, 357) = 1.54$, $p > .05$). Kurulan modelde sadece üçüncü blokta eklenen değişkenlerden, insan merkezci tutumların, doğaya karşı insan türünü kayırma ile pozitif yönde ve anlamlı olarak ilişkili olduğu görülmüştür ($\beta = .14$, $t = 2.62$, $p < .01$). Buna göre doğa ile insan grupları arasında kaldığında, insanı merkezci tutumlara sahip olan bireyler, kendi iç grubuna (*insan türü*) daha çok kaynak ayırarak onu kayırmaktadır. Tahmin modellerine ilişkin tüm bulgular için Tablo 4.19.’a bakınız.

Tablo 4.19. Tüm hiyerarşik regresyon sonuçları özet tablosu

Ölçüm	Yordanan değişkenler	Yordayıcı değişkenler (yön)
Ekolojik Kayırma Davranışları	İnsana karşı hayvan kayırma	Politik yönelim/sağ ideolojiye kaydıkcı (-)
		Ekolojik baskınlık (-)
		Çevre merkezci tutumlar (+)
	Hayvana karşı doğayı kayırma	İnsan merkezci tutumlar (-)
		Çevre merkezci tutumlar (+)
		İnsan merkezci tutumlar (-)
	Doğaya karşı insanı kayırma	İnsan merkezci tutumlar (+)

5. TARTIŞMA

Bu bölümde, araştırmanın amacı doğrultusunda varsayılan hipotezlerin sınanmasıyla ulaşılan bulguların özetlerine sırası ile yer verilerek alan yazın çerçevesinde tartışılmaktadır. İlk olarak, yordanan değişkenlerin (çevresel tutumlar ve ekolojik kayırma davranışları) demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin sonuçlar, özetlenerek tartışılmıştır (Başlık 5.1.). Ardından araştırmanın temel değişkenlerinin birbirleri ile olan ilişkileri ve çevresel tutumları (insan/çevre merkezci) tahmin etmeye yönelik sınanan aracılık modellerinin sonuçlarına yer verilerek alan yazın bağlamında tartışılmıştır (Başlık 5.2.). Son olarak, bu çalışmanın davranış ölçümünü ifade eden ekolojik kayırma davranışlarına değinilmiştir (Başlık 5.3.). Üç ayrı karşılaştırma içeren ekolojik kayırma davranışlarından ilki, insana karşı hayvan türünü kayırma (Başlık 5.3.1.), ikincisi hayvana karşı doğayı kayırma (Başlık 5.3.2.) ve son olarak üçüncüsü doğaya karşı insan kayırma (Başlık 5.3.3.) ile ilgili bulguların özeti sunulmuş olup, tartışmalar, evrimsel psikoloji, yeni çevresel paradigmlar ile sosyal kimlik kuramı çerçevesinde yürütülmüştür.

5.1. Araştırma Değişkenlerinin Demografik Özelliklere Göre İncelendiği Analiz Sonuçlarının Tartışılması

İlk olarak çevre/insan merkezci tutumlar ile ekolojik kayırma davranışında, cinsiyet değişkeninin gruplarından olan kadın ve erkek arasında herhangi bir fark ile karşılaşılmamıştır. Açıkça bu çalışmanın sonuçlarına göre kadınların çevre merkezci tutumlarda ve insan merkezci tutumlarda, erkeklerden farklı davranmadığı söylenebilir. Aynı zamanda, ekolojik kayırmada; insana karşı hayvan türünü kayırma, hayvana karşı doğayı kayırma, doğaya karşı insanı kayırma davranışında, cinsiyetler arasında farklılık olmadığı görülmüştür. Çevre ile ilgili bilginin olup olmadığını öğrenebilmek adına sorulan çevre konulu ders alma sorusunda dersi alan ve almayan gruplarda çevre/insan merkezci tutumlar ve ekolojik kayırma davranışı arasında farklılık olmamıştır. Aynı sonuç, çevre ile ilgili bir gruba dahil olup olmamada da geçerlidir. Başka bir ifade ile çevre ile ilgili ders alan/almayan veya çevreci bir gruba üye olan/olmayan arasında çevresel tutum ve ekolojik kayırma davranışları farklılaşmamıştır. Aynı zamanda, insan/çevre merkezci tutumlarda ve ekolojik kayırma davranışında, eğitim düzeyi de farklılaşma yaratmamıştır. Bir diğer demografik değişken olan yerleşim yerine göre bakıldığında da köy, ilçe, şehir ile

büyükşehirde yaşamak, çevre/insan merkezci tutumları farklılaştırmamış ayrıca ekolojik kayırma davranışında da farklılığa yol açmamıştır. Sosyo-ekonomik düzeye göre bakıldığında da gelir durumunu düşük, orta ve yüksek düzeyde ifade eden katılımcılar arasında, çevre/insan merkezci tutumlar ile ekolojik kayırma davranışı farklılık göstermemiştir. Çevresel tutum ile ekolojik kayırma davranışların yaş ile ilişkisine bakıldığında ise benzer şekilde herhangi bir ilişki görülmemiştir.

Diğer demografik değişkenlerden farklı olarak, politik yönelimin, çevresel tutum ve ekolojik kayırma davranışları ile ilişkisine bakıldığında, politik yönelimin sağ ideolojiye yaklaşması ile çevre merkezci tutumların azaldığı, insan merkezci tutumların arttığı görülmüştür. Ayrıca ekolojik kayırma davranışında, sağ ideolojiye yaklaştıkça insana karşı hayvanı kayırma davranışında puanların düştüğü görülmüştür. Bu bulgu, sağ ideolojiye yakın bireylerin, insan ve hayvan türleri arasında kaynak dağılımında daha dengeli ve adil bir yaklaşım benimsemedikleri, bunun yerine kaynakları daha çok insan türüne yönlendirdikleri ve hayvan türüne daha az kaynak tahsis ettikleri şeklinde yorumlanabilir. Politik yönelim ile ilgili elde edilen diğer sonuçlar ise hayvana karşı doğayı kayırma ile doğaya karşı insanı kayırma davranışında bir ilişkinin olmamasıdır. Bu durum türler arasında sadece insan ve hayvan arasında kalındığında sağ ideolojiye yakın bireylerin insan türü lehine davrandığını, diğer türler arasındaki kaynak dağıtma davranışında istatistiksel açıdan dikkate değer bir ilişkinin olmadığını göstermiştir.

Sonuç olarak, bu çalışmada demografik özelliklere göre çevresel tutumların ve ekolojik kayırma davranışlarının farklılık göstermediği görülmüştür (politik yönelim haricinde). Yordanan değişkenlerin, demografik faktörleri oluşturan gruplar arasında farklılaşmaması, ulaşılan örneklemdeki her bir grup için yanıtların homojen dağıldığını göstermiştir. Bu durum, gruplar arasında farklılığın neden görülmediği açıklayabilir.

Demografik değişkenlerden sadece politik yönelimin, çevresel tutumlar ve ekolojik kayırma davranışları ile ilişkili çıkması önem arz etmektedir. Buna göre, politik yönelim yelpazesinde sağ ideolojiye kayan bireylerin, çevre merkezci tutumlarla negatif, insan merkezci tutumlarla pozitif yönde ve anlamlı ilişki kurduğu; ekolojik kayırma davranışlarından biri olan insana karşı hayvan türünü kayırmada davranışıyla da negatif yönde ilişkilendiği görülmüştür. Bu sonuç, çevreci tutumlar ve minimal grup paradigması alan yazınından yararlanılarak tartışılmıştır. Fakat bu

bölümde sadece çevreci tutumlarla ilgili alan yazından örnek çalışmalara değinilecek olup, politik yönelimin ekolojik kayırma davranışları ile olan ilişkisinin tartışılmasına, metin akışının bozulmaması ve alan yazın bulgularında tekrara düşülmemesi amacı ile, “5.3. Araştırma Değişkenlerinden “Ekolojik Kayırma Davranışlarının” Tahminine Yönelik Analizlerin Sonuçlarının Tartışılması” başlığında değinilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna paralel olarak, Cheung vd. (2019) yürüttükleri araştırmalarında, liberal bireylerin daha fazla çevreci tutumlar ifade ettiği ve çevre ile ilgili sorumluluk davranışları açıkladığını; daha muhafazakâr (sağ ideolojiye yakın) bireylerin de çok daha az çevreci tutum ve sorumluluk ifade ettikleri sonucuna ulaşmışlardır. Michaels vd. (2021), yürüttükleri araştırmanın bulgularına göre de muhafazakârlık ile çevreci tutumlar negatif ilişkilidir. Bireylerin politik tutumları ile çevreyi iyileştirmek üzere destek vermelerinin ilişkisine yer veren bir çalışmada sonuçlar, Amerika ve İsviçre’deki örnekleme sağ ideolojiye yaklaştıkça kişilerin, çevreci tutumları ve çevre ile ilgili iyileştirmelere verdikleri destek azalmıştır (Plombon, 2011). Avrupa ülkelerinde (Fransa, Hollanda, Norveç, İngiltere gibi), 11.820 katılımcı ile yürütülen ve demografik faktörler ile çevreyle ilgili değerlerin ilişkisine bakan bir çalışmada, kadın ve sol ideoloji yönelimli bireyler, erkek ve sağ yönelimli bireylere kıyasla daha fazla biyosferik ve altruistik değerler belirtirken, tüm örnekleme, sağ (*muhafazakâr*) ideolojiye yakınlık, egoistik değerlerle pozitif ilişkili çıkmıştır (Sargisson vd., 2020). Çevreci değerlere karşılık gelen egoistik, altruistik ve biyosferik değerler; bireyin kendi menfaatini korumak ve sürdürmek için çevreyi kendi yararına kullanma (*egoistik*), diğerlerini de düşünme ve fedakârlık (*altruistik*), insan dışındaki türlerin ve doğanın korunmasına (*biyosferik*) karşılık gelmektedir (Kıral Uçar, 2020). Sonuç olarak, yürütülen bu çalışmaların bulgularının birbirini destekler nitelikte olması, Türkiye örnekleminde de sağ ideolojiye, başka bir ifade ile daha muhafazakâr tutumlara sahip bireylerin çevreci politikaları desteklemede yeterince motive olmadığı ve çevresel konularda insanı merkeze alan zihinsel yapıya sahip oldukları söylenebilir.

5.2. Araştırma Değişkenleri Arasındaki İlişki Tahmini ve Çevresel Tutum Tahminine Yönelik Yürütülen Aracılık Analizlerinin Sonuçlarının Tartışılması

Çevresel tutumlar (insan/çevre merkezci), sosyal/ekolojik baskınlık yönelimi, meşrulaştırma ve ekolojik kayırma davranışları arasındaki ilişki, Pearson Korelasyon

analizleri ile incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, sosyal baskınlık ile ekolojik baskınlık yönelimi pozitif yönde ilişkili çıkmıştır (Hipotez 1.1. doğrulanmıştır). Ekolojik ve sosyal baskınlık yönelimleri, çevre merkezci tutumlarla negatif yönde ve insan merkezci tutumlar ile pozitif yönde ilişkili çıkmıştır (Hipotez 1.2. doğrulanmıştır). Sosyal ve ekolojik baskınlık, ekolojik kayırma davranışlarından sadece insana karşı hayvan türünü kayırma davranışı ile negatif yönde ilişkili çıkmıştır (Hipotez 1.3.1. doğrulanmıştır). Ekolojik/sosyal baskınlık yönelimleri, hayvana karşı doğayı kayırma davranışı ve doğaya karşı insanı kayırma ile istatistiksel olarak anlamlı ölçüde ilişkili çıkmamıştır (Hipotez 1.3.2. ve Hipotez 1.3.3. doğrulanmamıştır). Son olarak ekolojik/sosyal baskınlık yönelimleri ile meşrulaştırma eğilimi (*iklim krizini*) pozitif yönde ve anlamlı olarak ilişkili çıkmıştır (Hipotez 1.4. doğrulanmıştır).

İkinci olarak, insan/çevre merkezci tutumları tahmin etmeye yönelik sonuçlar, sosyal/ekolojik baskınlık ve meşrulaştırma ile kurulan aracılık modelleri ile incelenmiştir. Aracılık modellerine bakıldığında, sosyal baskınlık yöneliminin, çevre merkezci tutumları, meşrulaştırma değişkeninin aracılığı ile açıklayacağına dair model doğrulanmamıştır (Hipotez 2.1.). Modelde, sosyal baskınlık yönelimi, meşrulaştırma ile pozitif yönde, çevre merkezci tutumlarla negatif yönde ilişkili olmasına rağmen kurulan ilişkide meşrulaştırmanın aracılık etkisinin olmadığı görülmüştür (Şekil 4.1). Ekolojik baskınlık yöneliminin, çevre merkezci tutumları, meşrulaştırmanın aracı rolü ile negatif yönde yordayacağına ilişkin kurulan aracılık modeli doğrulanmamıştır (Hipotez 2.3). Başka bir ifade ile, ekolojik baskınlık ile çevre merkezci tutumlar arasında negatif yönde, meşrulaştırma ile pozitif yönde ve anlamlı ilişki kurulmasına rağmen meşrulaştırmanın aracı etkisinin olmadığı dolayısıyla aracılık modelinin kurulamadığı söylenebilir (Şekil 4.2). Sosyal baskınlık yöneliminin, insan merkezci tutumları, meşrulaştırmanın aracılığı ile açıklayacağına dair varsayılan model doğrulanmıştır (Hipotez 2.2). Buna göre sosyal baskınlık yönelimi, meşrulaştırmayı ve insan merkezci tutumları pozitif yönde etkilemektedir. Ayrıca sosyal baskınlık yöneliminden meşrulaştırma değişkeninin aracılığı ile insan merkezci tutumlara giden dolaylı etkinin de anlamlı olması, sosyal baskınlık yönelimi yüksek olan bireylerin çevresel sorunları meşrulaştırarak, çevre ile ilgili sorunlarda, insanı merkeze alan tutumlar sergilediğini göstermektedir (Şekil 4.4). Ekolojik baskınlık yöneliminin, meşrulaştırmanın aracılığı ile insan merkezci

tutumlarla pozitif yönde ilişkili olabileceğine dair kurulan aracılık modeli, doğrulanmamıştır (Hipotez 2.4). Buna göre ekolojik baskınlık yönelimi, insan merkezci tutumlar ve iklim krizini meşrulaştırma ile; meşrulaştırma değişkeni de insan merkezci tutumlarla pozitif yönde ilişkili çıkmıştır. Fakat bu ilişkilerde, meşrulaştırmanın aracı rolünün olmaması, ekolojik baskınlık yönelimi yüksek olan bireylerin, iklim krizini meşrulaştırarak, insan merkezci tutumlara daha fazla tutunmakta olduğuna dair bir çıkarıma ulaşılamayacağını göstermektedir (Şekil 4.5).

Diğer iki aracılık modelinde ise, sosyal baskınlık yöneliminin çevre veya habitatla ilişkilendirilebilecek yönünü dikkate alarak oluşturulan ekolojik baskınlık yönelimi, aracı değişken olarak konumlandırılmıştır. Buna göre, sosyal baskınlığın, ekolojik baskınlık yönelimi aracılığı ile çevre merkezci tutumlarla negatif yönde; insan merkezci tutumlar ile pozitif yönde ilişkili olabileceğine dair kurulan aracılık modelleri doğrulanmıştır (Hipotez 2.5. ile Hipotez 2.6). Sonuçta, sosyal baskınlık eğilimleri yüksek olan bireylerin, çevre merkezci tutumlar ile negatif yönde; insan merkezci tutumlarla pozitif yönde anlamlı olarak ilişkili olması, bu bireylerin aynı zamanda ekolojik baskınlık eğilimlerinin de yüksek olduğu ve bu durumun da çevresel tutumları açıklamaya katkıda bulunduğunu göstermektedir (Şekil 4.3 ve Şekil 4.6). Kurulan her iki modelde diğer modellere kıyasla daha fazla varyansın açıklanması ve aracılık etkisinin daha yüksek olması ekolojik baskınlık yöneliminin, sosyal baskınlık ve çevresel tutumlarla ilişkili çalışmalarda aracı rolünün daha güçlü olabileceğini göstermektedir.

Tüm aracılık modelleri birlikte ele alındığında, ekolojik baskınlık yöneliminin, yordayan değişken konumunda olduğu modellerin anlamsız olması ve EBY'nin aracı rolde olduğu aracılık modellerinin anlamlı olması, bu değişkenin (EBY), çevre/insan merkezci tutumlardaki rolünün, aracı değişken düzeyinde olduğunu başka bir deyişle, öncesinde sosyal baskınlık gibi daha yerleşik bir yönelim ile birlikte değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Ayrıca, aracı rolde olan meşrulaştırma değişkeninin sadece sosyal baskınlık yöneliminin insan merkezli tutumları öngördüğü modelde anlamlı bir etki göstermesi, ancak çevre merkezli tutumlarda aracılık etkisi göstermemesi de önemli bir husustur. Bu durum, sosyal baskınlık yöneliminin insan merkezci tutumları açıklamada çevre merkezci tutumları açıklamaya göre daha etkili bir değişken olabileceğini göstermektedir.

Bu sonuçlar, önceki analizlerde yürütülen ilişki analizlerini biraz daha açık hale getirmekte önem arz etmektedir. Nitekim, kuramsal arka plana dayandırılarak oluşturulan aracılık modellerinde, bağımsız değişkenin ardılı olarak nitelendirilen aracı değişkenin, bağımlı değişkenle olan ilişkisinde; bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki doğrudan etkisine katkıda bulunup bulunmadığı önemlidir (Sürücü vd., 2023: 151). Elde edilen sonuçlar, alan yazındaki sonuçlar ile değerlendirildiğinde ilk olarak, insan zihninde, türler arasında hiyerarşinin düzenlenme şekline karşılık gelen ve baskınlık eğilimi kavramını, çevre literatüründe de değerlendiren ve sosyal baskınlığa göre yeni sayılabilecek bir kavram olan ekolojik baskınlığın bu çalışmadaki sonuçları, Uenal vd. (2022a; 2022b) yürüttüğü çalışmaların sonuçları ile tutarlıdır. Sosyal baskınlık ile ekolojik baskınlık pozitif yönde ilişkili çıkmış ve çevre merkezci tutumlarla da negatif yönde ilişkili çıkmıştır. Benzer bir bulgu, ekolojik baskınlığın Türkiye örneklemine uyarlamasını yapan Kırıl Uçar vd. (2023) çalışmasında da elde edilmiştir. Buna göre hem Türkiye bağlamında hem de ölçeğin geliştirildiği Batı kültüründe, sosyal baskınlık eğilimi yüksek olan bireylerin ekolojik baskınlık eğilimi de yüksek olmaktadır. Bir diğer deyişle, gruplar arasındaki baskınlık eğilimi, insan gruplarını ve ekolojik grupları da kapsayan eğilim olarak açıklanabilir. Diğer sonuç olan, çevreci tutumların, ekolojik baskınlık ve sosyal baskınlık ile ilişkisi de alan yazında yer bulan sonuçlardandır. Örneğin, yürütülen bir çalışmada, sosyal baskınlık ile ekolojik davranışlar (*ecological behaviour*), negatif yönde ilişkili çıkmıştır (Zhao vd., 2018). Ekolojik davranışlar, çevresel aktivitelere katılım davranışlarıdır (Milfont ve Duckitt, 2004). Üstün olma ve tahakküm kurma isteğinin, sosyal baskınlık yönelimi ile ölçüldüğü başka bir çalışmada da SBY'nin artması, çevreyi korumaya yönelik düşük destek ve iklim değişikliğinin gerçek olduğu ve insan aktivitelerinin sonucunda olduğuna ilişkin inançlar ile negatif yönde ilişkili çıkmıştır (Milfont vd., 2013). Yürütülen bir meta-analiz çalışmasının sonuçları, çevrecilikte politik yönelimin ve sosyal baskınlığın önemli faktörler olduğu; yüksek sosyal baskınlık eğiliminin ve sağ kanat yetkeciliğin, çevrecilikle negatif ilişkili olduğunu göstermiştir (Stanley ve Wilson, 2019). Aksi bir bulgu ise, sosyal ve ekolojik baskınlığın, katılımcıların son üç ayda yapmış oldukları çevre yanlısı eylemler ile ilişkili olmadığını göstermiştir (Kırıl Uçar vd., 2023). Bu farklılık, ilişkisel çalışmaların, nedensel olmayan doğasına atfedilebilir veya geçmiş davranış ölçümü ile anda alınan ölçümlerin farklılık yaratması, bu değişkenlerin (SBY, EBY, çevre/insan merkezci tutumlar) farklı

zamanlardaki davranışlar ile ilişkisinin tartışmalı olduğu anlamına gelebilir. Bu da sürdürülebilir çevreci davranışları oluşturmada neden zorlanıldığını açıklayabilir.

Çalışmanın bir başka sonucu olan, SBY ile EBY'nin iklim krizini meşrulaştırma ile pozitif ilişkisi, sosyal baskınlık alan yazının meşrulaştırmaya verdiği önemin doğruluğunu göstermektedir. Jost'a (2020) göre de psikolojik yapılardan, muhafazakârlık ve baskınlık yönelimlerinin diğer yönünü, meşrulaştırma oluşturmaktadır. Buna dayanarak, bireylerdeki benzer yönelimlerin, benzer düşünce yapılarını beslemekte ve davranma(ma)ya ilişkin kararını etkilemekte olduğu ifade edilebilir. Örneğin, sosyal baskınlık düzeyi yüksek bireyler, dünyayı rekabetçi olarak algılama eğilimindedir ve bu sebeple algıladıkları eşitsizliği meşru görmeye yatkındırlar (Duckitt, 2001). Başka bir ifade ile sosyal baskınlık düzeyi yüksek olan bireylerin karşılaştığı adaletsizlikleri açıklamak için kullandığı meşrulaştırıcı mitlere sahip olma eğilimi yüksektir. Meşrulaştırıcı mitlere sahip bireyler ise var olan düzeni meşru gördüklerinden, çevre sorunlarına ilgisiz ve hatta çevresel sorunların varlığını inkâr etmektedirler (Jylhä ve Akrami, 2015). Buna göre sistemi meşrulaştırma, sosyal baskınlık ve doğaya olan baskınlık ile pozitif yönde ilişkilidir (Jylhä ve Akrami, 2015). Boylamsal yürütülen bir çalışmada (5 ay arayla), sağ kanat yetkeciliği (*right-wing authoritarianism*), sosyal baskınlık ve iklim krizini inkâr etmenin pozitif ilişkili olduğu ve bu faktörlerin çevre yanlısı davranışlar ile negatif ilişkili olduğu raporlanmıştır (Stanley vd., 2017). Feygina ve diğerlerine (2010) göre, sistemi meşrulaştırma, iklim değişikliği gerçekliğini inkâr etmekle ve bu konuda gerekli eylemlerin yürütülmesine daha az katkıda bulunmakla ilişkilidir.

Bu çalışmada elde edilen sonuçlar, ulaşılan örneklemin, alan yazındaki bulguları destekler nitelikte davrandığını göstermektedir. Bu durum, sonuçların güvenilirliğinin bir ölçütü olabilir. Bireylerin çevrecilikle ilgili faaliyetleri, onların, sosyal baskınlıkları, ekolojik baskınlıkları, iklim krizini meşrulaştırmaları ile ilişkilidir. Hem ekosistemdeki diğer türler arasında hem de insan habitatları içinde baskın olma ihtiyacı, kişilerde çevreyi önemli görmeme, onu iyileştirmek için sorumluluk almama ve olumsuz etkisini inkâr etme, meşrulaştırma düşünce sistemi ile şekillenmektedir. Nitekim, Feygina vd. (2010) de, toplumsal statükoyu korumaya yönelik geliştirilen ideolojik duruşların çevresel tutumları etkilediğini ifade etmişlerdir. Bu araştırmanın elde ettiği sonuçlar ile bu ifade değerlendirildiğinde, toplumsal statükoyu muhafaza etmekle ilgili baskınlık temelli düşünce yapısının

(sosyal ve ekolojik baskınlık) ve ona eşlik eden diğer psikolojik yapı olarak iklim krizini meşrulaştırmanın, çevre konularında olumsuz etkiye sahip olduğu söylenebilir.

5.3. Araştırma Değişkenlerinden “Ekolojik Kayırma Davranışlarının” Tahminine Yönelik Analizlerin Sonuçlarının Tartışılması

Bu bölümde insanın; doğa, hayvan ve insan türleri arasında kaynakları paylaşma dinamiklerini etkileyebilecek faktörler arasında, insanlardaki sosyal/ekolojik baskınlık yönelimi ile çevre/insan merkezci tutumlarının etkilerinin analiz edildiği hiyerarşik regresyon sonuçları tartışılmıştır. Ekolojik kayırma davranışlarından ilki olan *insana karşı hayvan türünü kayırma davranışına* ilişkin bulgular “5.3.1. İnsana Karşı Hayvan Türünü Kayırma Davranışına İlişkin Bulguların Tartışılması” alt başlığında; *hayvana karşı doğayı kayırma davranışlarına* ilişkin sonuçlar “5.3.2. Hayvan Türüne Karşı Doğayı Kayırma Davranışlarına İlişkin Bulguların Tartışılması” alt başlığında ve *doğaya karşı insan türünü kayırma davranışına* ilişkin bulgular ise “5.3.3. Doğaya Karşı İnsan Türünü Kayırma Davranışlarına İlişkin Bulguların Tartışılması” alt başlığında tartışılacaktır. Tartışmalar, minimal grup paradigması, evrimsel psikoloji, yeni çevresel paradigmalar yaklaşımı alan yazını bağlamında yürütülmüştür.

5.3.1. İnsana Karşı Hayvan Türünü Kayırma Davranışına İlişkin Bulguların Tartışılması

Elde edilen ilk bulgu, *insana karşı hayvan türünü kayırma davranışının* öncülleri ile ilgili kurulan modelin sonuçlarıdır. Buna göre, insana karşı hayvan türünü kayırma davranışını; politik yönelimin sağ ideolojiye kayması, ekolojik baskınlık, insan merkezci tutumlar, negatif yönde; çevre merkezci tutumlar, pozitif yönde yordayan değişkenlerdir. Ekolojik baskınlık düzeyi yüksek olan, başka bir deyişle insanı, ekolojik hiyerarşinin üstünde tanımlayan, çevre ile olan ilişkide insan merkezli düşünen ve sağ ideolojiye yakın bireylerin, ellerindeki kaynakları hayvan ile insan türüne eşit dağıtmadığı, iç grup yanlılığı göstererek kendi türünü, insanı kayırdığı görülmüştür. Bu bireylerde, hayvan-insan grupları arasında kalındığında, insan türünün lehine ve hayvan türünün aleyhine bir kaynak dağıtım stratejisi kullanılmış olup, adil/dengeli bir dağıtım yapılmadığı bulunmuştur. Bir diğer sonuç, antropojenik iklim değişikliği krizini etkilerini azaltmak amacı ile tüm türlere yapıcı

politikalar için kaynak ayrılması teklif edildiğinde, bu kaynakların, hayvanların lehine kullanılmasını isteyenler, çevre merkezci tutumları daha yüksek düzeyde olan bireyler olmuştur.

Tajfel vd. (1971) grup içi kayırma davranışlarını, Sosyal Kimlik Kuramı ile açıklamışlardır. Buna göre bireyin aidiyet hissettiği grup, bireyin benliğinin bir parçasını oluşturmakta ve buna paralel olarak kişiler dahil oldukları grupta olumlu bir benlik elde etmek için (*olumlu sosyal kimlik*) grubunu kayırmaktadır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, sağ ideolojik yönelimi olan, ekolojik baskınlık düzeyi yüksek olan ve insan merkezci (çevre ile olan ilişkide her şeyin insanın yararına düzenlenmesi gerektiği inancı) tutumları benimseyen bireylerin sosyal kimlikleri “insan olma” şeklinde kendini göstermiş olabilir. Başka bir ifade ile sosyal kategorizasyonda (*social categorization*), insan olan ve olmayan ayrımı daha keskin olan benzer bireyler, kendi kimliklerini (insan) korumak için iç gruplarını kayırma eğiliminde olmuş olabilirler. Sosyal kategorizasyon ile bireyler, “biz” ve “onlar” ayrımını benzerlik ve farklılıklara dayanarak bilişsel düzeyde bir gruplandırma eğiliminde olmakta ve kendini dahil ettiği grubun kimliğini sosyal kimlik olarak benimseyerek kendi kimliklerini koruma eğiliminde olmaktadır (Tajfel vd., 1971). Kimlik kavramını, antropolojik yönü ile ve eleştirel bir şekilde ele alan Peggs (2009), insan ve insan olmayan hayvan türleri arasındaki kimlik sınıflandırmaların hiyerarşik bir sisteme atıfta bulunduğu ve insana öncelik tanıyan düşünce sisteminin bu yol ile hayvanları kullanmayı meşrulaştırmasına olanak sağladığına değinmiştir. Peggs (2009: 89), bu durumu “Antropolojik toplumda, hayvanların çıkarları söz konusu olduğunda “insan olma” kimliği, insanın öncelikli (*human primacy*) olduğu politik bir kimlik olmaya başlar.” şeklinde açıklamıştır. Sonuç olarak, sağ politik yönelimli, ekolojik baskınlık düzeyi yüksek ve insan merkezci tutumlara sahip bireylerin, kendi türlerini kayırmasını, sosyal kimliklerinin -insan olması- ve insan olmayan dış grup olarak da -hayvanları- hiyerarşinin daha aşağısından görmeleri ile açıklanabilir. Buradan hareketle, gelecek araştırmalarda politik görüşün düzenleyici etkisine yer verilebilir.

Çevre merkezci tutumlara sahip bireylerin de insana karşı hayvan türünü destekleme ile olan pozitif yönlü ilişkisi, bu tür bireylerin sosyal kimliklerinin daha ekolojik öğeler içerdiğine, başka bir ifade ile ekolojik kimliklerinin olabileceğine işaret etmektedir. Nitekim Zavestoski (2003) de, ekolojik kimliği, bireyin ekosistem

ile bütüncül ilişkisine değinen bir sosyal kimlik olarak nitelendirmiştir. Çevre merkezci tutumlara sahip bireylerin dengeli bir dağıtım stratejisi uygulamayıp insana daha az, hayvan türüne daha fazla kaynak ayırmasının sosyal kimlik perspektifine alternatif bir diğer açıklaması ise, çevresel sorunlar ve hayvan hakları ile ilişkili hassasiyetlerinin bu yanlı dağıtımdaki potansiyel bir rolünün de olabileceğine işaret etmektedir. Fakat bu açıklamalar birbirini destekleyen bir bütünün parçası niteliğinde ifadelerdir. Kısaca, sosyal kimlik perspektifi ve hayvanlarla kurulan ilişkiye yönelik algılar bağlamında, insana karşı hayvan türünü kayırma davranışları açıklanabilir.

Gruplar arasında ayrımcılık/adalet normlarının ne zaman ve neden baskın olacağını Tajfel vd. (1971) sosyal kimlik ile açıklasa da iç gruba güvenmek ve birey kendisi ödülü almasa da iç grubunu kayırdığında dolaylı olarak ödüllendirileceğini düşünmesinin evrimsel yanı da vardır (Smith ve Haslam, 2016). Nitekim hayatta kalma ve soyunu devam ettirebilmek için grup oluşturma stratejisini kullanan bireylerin torunları olarak karşımıza çıkan modern insan (Buss, 1996) hâlâ grup davranışlarında kendine tanıdık gelenlere güvenme eğiliminde olabilir (Ersan, 2023). Gruplar arası ilişkilerde de iç grubu kayırma, bireylerin kendini güvende hissetmek istemesiyle birlikte kaynakların daha verimli kullanılması ve boşa gitmesini önlemek ile ilgili olabilir (Saçaklı, 2018). Kendi grubunu kayırmayı daha biyolojik bir yaklaşımla ele alan Genetik Benzerlik Kuramı (Genetic Similarity Theory) ise bireylerin fenotip (*dış görünüş*) olarak kendine daha fazla benzeyen kişileri - muhtemelen genetik özelliklerin de benzeyeceğini düşünerek- ayırdığını ve aslında genetik kopyasını hayatta tutmaya çalıştığını, bu sebeple kayırdığını iddia etmektedir (Rushton vd., 1984). Evrimsel temelli bu açıklamalar bu çalışmanın bulguları düşünüldüğünde bazı noktalarda yetersiz kalmaktadır. Özellikle ekolojik baskınlık düzeyi yüksek olan, insan merkezci tutumlara sahip ve sağ ideolojiyi benimseyen bireyler, hayatta kalmak, kaynakları korumak veya kendi türünün genetik kopyasını oluşturmak için kendi grubunu (insan türünü) kayırırken, çevre merkezci tutumlara sahip olan bireylerin buna zıt bir şekilde hayvan türünü kayırması, evrimsel yaklaşımların daha çok sosyal hiyerarşide insanın üstte olması gerektiğine yönelik inançları açıklayabildiği, fakat çevre merkezci düşünce yapısını açıklamada başka bir bakış açısına daha ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Bu bakış açısı, bireylerin iklim değişikliğine olan hassasiyetleri, empati düzeyleri, canlılık ve doğa ile olan ilişkisi gibi daha ekoloji temelli yaklaşımlar olabilir.

5.3.2. Hayvan Türüne Karşı Doğayı Kayırma Davranışlarına İlişkin Bulguların Tartışılması

Bir diğer bulgu ise *hayvana karşı doğayı kayırma davranışının* öncüllerini tahmin etmeye yönelik kurulan ikinci modelin sonuçlarıdır. Buna göre, hayvana karşı doğayı kayırma davranışı; çevre merkezci tutumlarla pozitif yönde, insan merkezci tutumlarla negatif yönde ilişki göstermiştir. Aynı zamanda modele eklenen sosyal/ekolojik baskınlık yönelimlerinin, açıklayıcı faktörler olmadıkları görülmüştür. Bu çalışmada, hatırlanacağı üzere, sosyal/ekolojik baskınlık yönelimleri, çevresel tutumlara kıyasla daha temel bir psikolojik yapı olarak kabul edildiği için kurulan regresyon modelinde öncelikli olarak yer verilmişti. Fakat bu temel yapıların hayvana karşı doğayı kayırma ile ilişkili çıkmaması, karşılaştırma grupları içinde insanın olmadığı durumlarda etkili faktörler olmadığına işaret etmektedir. Bu da sosyal/ekolojik baskınlık yönelimlerinin çoğunlukla “insan” türünün dahil olduğu durumlarda ilişkilendirilen ölçümler olduğunu ifade etmeye izin vermektedir. Modelde üçüncü sırada yer verilen çevresel tutumların (insan/çevre merkezci) ise, içinde insan türünün yer almadığı karşılaştırma gruplarında (doğa-hayvan) dahi etkin bir rol alması, ekolojik sistemi ilgilendiren konularda, bireylerin çevresel tutumlarının önemli bir değişken olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle, hayvan türüne karşı doğayı kayırma davranışlarını anlamak için, bireylerin çevre ile olan ilişkisine dair inanç sistemine bakılması, sonuçların daha nitelikli tartışılmasına katkıda bulunacaktır. Nitekim, Braito vd. (2017: 370) da insan-doğa ilişkisini kavramsallaştırmak için ekolojik ve sosyo-psikolojik yaklaşımlarla birlikte geleneksel inanç sistemlerine de atıfta bulunmuşlardır. Buna göre insanın doğa ile olan ilişkisi karmaşık bir yapıdadır. Bu karmaşıklık, insan türünün hayatta kalması için çevre ile olan ilişkisini maddesel ve fiziksel yönü ile ele almasına rağmen aynı zamanda, çevre ile olan ilişkisini sürekli yorumlaması, yeniden inşa etmesinden kaynaklanmaktadır (Glaeser ve Glaser, 2023). Bu ikilem, insan merkezli çevre anlayışından (*antropocentric perspective*) doğa merkezli çevre anlayışına (*aco-centric perspective*) dönüşüm tartışmalarını başlatmış olup; özellikle Aydınlanma Çağı’nın da etkisi ile insanı dünyanın merkezine yerleştiren “Egemen Batı Dünya Görüşünün” beslediği “İnsan İstisnallığı Paradigmasının” reddedilmesi ve yerine “Yeni Çevresel Paradigmaların” konması ile varlığını sürdürmektedir (Özerkmen, 2002: 180). Yeni çevresel paradigmalara göre insan, diğer türlerle aynı durumdadır,

insan eylemlerinden çevre etkilenmektedir ve ondan da yine toplumsal yaşam etkilenmektedir (Dunlap, 2010: 92; Özerkmen, 2002: 179). Fakat bunun karşın -insan merkezci- bakış açısı, insan türünün doğanın yasalarından muaf ve onu istediği gibi yönetme rolünün olduğuna dair inançları içermektedir (Arcury ve Christianson, 1990). Bu tanımlar ile ele alındığında, bu araştırmada insan merkezci tutumlara sahip bireylerin neden hayvana karşı doğayı kayırma ile negatif ilişkili olduğunu, var olan kaynağı eşit dağıtmadığını, bir diğer ifade ile, hayvanların lehine ve doğanın aleyhine dağıttığı anlaşılabilir olmaktadır. Biraz daha açmak gerekirse, çevre ile olan etkileşimini fayda/kullanım şeklinde açıklayan insan merkezci tutumlara sahip bireylerin, doğa ile karşılaştırıldığında hayvana daha fazla kaymak ayırması, hayvan türünü kendi yararına kullanma düşüncesinden kaynaklanıyor olabilir. Nitekim insan-hayvan ilişkisine dair bir araştırmada, tüketim ideolojisi, et yeme gibi sosyal normlar, tarım için hayvan türünü güç kaynağı olarak kullanmak gibi sebeplerden dolayı hayvanların kullanıldığına değinilmiştir (Hoffarth vd., 2019). Aksine çevre merkezci tutumlara sahip bireylerin de hayvan-doğa arasında adil dağıtım yapmayıp doğaya daha fazla kaynak ayırması, hayvan türüne kıyasla doğayı daha savunmasız görmesinin bir sonucu olabilir. Başka bir açıklama ise, çevre merkezci tutumlara sahip bireylerin, iklim değişikliği ile ilgili bilgisinin içeriği olabilir. Bu bireyler, genellikle iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini doğal ekosistemlere verilen zarar olarak algılıyorlarsa, biyoçeşitlilik kaybı ve diğer türlerin yok olması gibi belirgin sonuçları gözlemlemedikleri sürece, kaynak tahsisinde hayvanlara kıyasla doğaya daha fazla öncelik verme eğiliminde olmuş olabilirler. Nitekim, bireylerin, doğal çevre ve ekosistemin diğer parçaları ile ilgili bilgisi anlamına gelen çevresel bilgi, çevre yanlısı tutum ve davranışlara yön verebilen bir faktör olduğundan (Oflaç ve Göçer, 2015), çevre merkezci tutumlara sahip bireylerin çevresel bilgi düzeylerinin, hayvana karşı doğayı kayırma davranışlarını etkilemesi muhtemeldir.

Özetle, her ikisi de çevresel tutum çatısı altında olmasına rağmen çevre ile olan ilişkide insana öncelik veren “insan merkezci tutumlar” ile çevreye öncelik veren “çevre merkezci tutumlara” sahip bireyler, farklı kaynak dağıtım stratejileri benimsemişlerdir. Burada her iki tutumda da bireylerin eşit kaynak dağıtmadığı farklı gruplara yanlı davrandığı unutulmadan, öncelik verdikleri grubu neden kayırdıkları önemlidir. Sebeplerin neler olabileceğine ilişkin varsayımlara yukarıda değinilmesine karşın, hayvan-doğa karşılaştırmasında kaynak dağıtma davranışı çok

spesifik bir ölçüm olduğundan bu duruma getirilecek açıklamalar alan yazında sınırlı kalmıştır.

5.3.3. Doğaya Karşı İnsan Türünü Kayırma Davranışlarına İlişkin Bulguların Tartışılması

Elde edilen son bulgu ise *doğaya karşı insan türünü kayırma davranışının* öncüllerinin tahmin edilmeye çalışıldığı modelin sonuçlarıdır. Buna göre, doğaya karşı insan türünü kayırma davranışında sadece insan merkezci tutumlar pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki göstermiştir. Ekolojik/sosyal baskınlık ve çevre merkezci tutumların, doğaya karşı insan türünü kayırma davranışını açıklamada, insan merkezci tutumlar gibi yordayıcı bir rolde olmadığı görülmüştür. Karşılaştırma gruplarının içinde insan türü yer almasına rağmen (doğa-insan), sosyal/ekolojik baskınlık düzeyi yüksek olan bireylerin iki grup arasındaki kaynak dağıtımında etkili bir rolde olmayışı, insan ile karşılaştırılan grubun doğa olmasından kaynaklanıyor olabilir. Çevre merkezci tutumlara sahip bireylerin de sosyal/ekolojik baskınlık yönelimine sahip bireylerle benzer bir oryantasyon sergilediği, bir başka ifade ile insan-doğa arasında kaynakları eşit dağıtma eğiliminde olup bir türü diğerine kayırmaması göz önünde bulundurulduğunda, bu durum, insan ile karşılaştırılan grubun “doğa” olması ile açıklanabilir. Bu bireylerde, doğa ile rekabetin söz konusu olmadığı, insan-doğa bütünleşik algısının hâkim olduğu anlamına gelebilir. Nitekim, insanın evrimsel süreçte hayatta kalması, doğa ile olan ilişkisine bağlı olmakla birlikte, insan doğanın bir parçası sayılmakta, birbirileri ile rekabet içerisinde olmadıkları kabul edilmektedir (Becerikli ve Dönmez, 2016). Ayrıca insan türünün bedeni, doğaya göre şekillenmiştir, kısaca insan, doğanın kurallarına göre adaptasyon sağlamıştır (Schultz, 2002). Teknolojik gelişmelerden ve en önemlisi sanayileşmeden önce doğa ile doğrudan teması olan insan türü hayatta kalmak için ekolojik sistem ile dengede kalmak zorundadır (Schultz, 2002). Nitekim, doğa-insan ilişkisini, çevresel problemler çerçevesinde ele alan Braitto vd. (2017), doğa ve insan arasındaki ilişkinin yeniden dengelenmesi için uzun vadeli dönüşümlere ihtiyaç olduğunu ifade etmişlerdir. Buna yönelik yürüttükleri çalışmalarında, insan-doğa ilişkisinde, bireylerin kendini konumlandırma şeklinin çevreci davranışlarla olan ilişkisini inceleyen Braitto vd. (2017); doğa ile mesafesini, ilgisiz (*apathy: Hayatta kalmanın doğa ile ilişkili olmadığını düşünmek*), ustası (*master: doğayı değiştirme hakkına sahip olduğunu düşünmek*), doğanın uzak muhafızı (*nature distant guardian: evcil*

hayvanlar, ev bitkileri dışında doğa ile doğrudan temasta olmayan doğayı koruma davranışlarını medyadaki eylemleri ile yeterli bulmak) şeklinde açıklayan bireylerin çevre yanlısı davranışları daha az sergilediğini göstermiştir. Aksine doğanın bir kullanıcısı (*user: doğanın üretim kapasitesinin farkında olan gelecek nesillerin iyi oluşu için çevre problemlerini dikkate almak*), katılımcısı (*participant: kendini doğanın parçası olarak gören ve onu değiştirme hakkında sahip olmadığını düşünmek*), hizmet edeni (*steaward: doğayı insan aktivitelerinin tehlikeye attığını ve doğayı korumak gerektiğini düşünmek*), eşlik edeni (*partner: doğa ile kendini eşdeğer gören ve doğal süreçleri de anlamaya çalışan*) olarak ifade eden bireylerin de raporladığı çevre yanlısı davranışlar daha fazla olmuştur (Braito vd., 2017). İnsan merkezci tutumların, doğaya karşı insan türünü kayırma davranışı ile olan pozitif yönlü ilişkisi ise insanın çevreyi oluşturan tüm öğelere baskın olmasını açıklayan yarar-değer odaklı, başka bir ifade ile dünyanın ve çevrenin insan türü için olduğu ve bu amaç için kullanıldıkça değerli olduğuna yönelik görüşler (Karayeğen, 2015; Stokols, 1990) ile açıklanabilir. Karayeğen'e (2015) göre, bu görüşlere sahip bireyler, çevre üzerinde hakimiyetlerinin olması gerektiğine inanmaktadır.

Çevre yanlısı eylemleri geliştirmenin önündeki engellerin neler olduğuna dair yürütülen bir meta-analiz çalışmasında, içsel unsurlardan biri olarak, bireyde önceden var olan inançların/değerlerin çevre ile ilgili bilgileri öğrenmesinde engelleyici rolde olduğuna dikkat çekilmiştir (Kollmuss ve Agyeman, (2002). Buradan hareketle, bütün ekolojik kayırma davranışlarında, yordayıcı rolünün olduğu başat değişken olarak insan merkezci tutumlar, biyoçeşitliliğe yönelik ve ona bağlı olarak da iklim değişikliğine yönelik iyileştirme politikalarında engelleyici bir rolde olabilir. Bu engelin bir dünya görüşü olarak benimsenmiş olması, ekolojik kayırma davranışları üzerindeki olumsuz etkileri göz önünde bulundurulduğunda, üzerinde çalışılması ve daha ekolojik dünya görüşlerinin benimsetilmesi ile olumlu yönde değiştirilebilir. Buna göre, insan merkezci düşünce yapısına sahip bireylerde çevreye ilişkin sorumluluk üzerinde çalışılarak bireylerin bu yönünden çevre lehine yararlanılabilir. Aynı durum sağ ideolojik görüşlü bireylerin çevre merkezci tutumlar ile olan negatif ilişkisini de iyileştirmek için kullanılabilir. Sağ ideolojik görüşe uyumlu mesajlar ile sağ görüşlü bireyler, çevreci tutum ve davranışlar için teşvik edilebilir. Bu mesajlar, insan türünün, çevre ve hayvan türlerini koruması gerektiğini

vurgulayarak, bireylerin sosyal ve ekolojik sorumluluk bilincini artırması için etkili bir iletişim aracı olarak kullanılabilir.

6. SONUÇLAR

Psikoloji çalışmalarının zamanın ruhundan (*zeitgeist*) etkilenerek değişim ve dönüşüm geçirdiği, özellikle dünya savaşlarının yol açtığı bilimsel çalışmaların etkisiyle sosyal psikoloji alan yazınında hızlı bir kuramsal bilgi birikimi olduğu aşikardır (Bakırtaş, 2020: Ertürk, 2017). Son dönemin değişen paradigmasının iklim değişikliği krizi olması, var olan kuramsal bilginin -insan gruplarını da içine alan- ekolojik boyutta ele alınarak tekrar çalışılması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu ihtiyaca binaen bu çalışmada bireylerin sistemi kurgulama şekilleri (hiyerarşik düzenleme şekilleri) ile çevre ile etkileşiminde çevreye ve kendi türüne yönelik tutumları ile ayrımcılık/adalet normlarının ekolojik yönü ile de ele alınması gerektiğini gösteren ekolojik kayırma davranışları bir arada ele alınmıştır. Ayrıca sosyal psikoloji, çevre psikolojisi ve evrimsel psikoloji alanlarından pay alarak bütünsel bir bakış açısı sunmayı hedefleyen bir araştırma niteliğinde olmuştur. Tajfel vd. (1971), yaptıkları çalışmada gruplar arası kayırma davranışını incelediği matrisleri, iklim değişikliğinden etkilenen doğa ve hayvan unsurlarını da göz önünde bulundurarak tekrar gözden geçirilmiştir. Bireylerin sosyal ve ekolojik baskınlık eğilimlerine değinen bu çalışmada, sosyal alanın düzenlenmesinde rol oynayan hiyerarşik düzenleme eğilimleri, öncül faktörler olarak dikkate alınmıştır. Bu yaklaşım, hiyerarşik düzenlemenin sadece sosyal ilişkileri değil, aynı zamanda ekolojik unsurları da içeren bir perspektife sahip olduğunu vurgulayarak, kayırma davranışının insan gruplarını aşarak türler arası etkileşimi geniş bir perspektiften ele almaktadır.

Sonuçta, bu çalışmanın amacını içeren biyoçeşitliliği korumak adına geliştirilecek olan iklim değişikliği etkilerini azaltma politikalarında bireysel yönelimlerin etkisine bakıldığında, insan türünün çevreci olmayan insan merkezci tutumlarının, diğer türlerin yararına düşünmesini baltalamakta olduğunu göstermektedir. Yürütülen her çevreci politikanın bireylerde karşılığının olması için öncelikle insanın baskın olduğu/olması gerektiğine yönelik düşünce sistemine çevresel öğelerin eklenmesi gerekmektedir. Nitekim evrimsel psikoloji perspektifinden bakıldığında, ilk zamanlarda tehdit ve güvenlik ihtiyacının fazla olması ve buna yönelik gelişen baskınlık eğilimleri ve insan gruplarını koruma eğilimi artık yerini ekolojik sistemdeki tehlikeye, iklim değişikliğine karşı konum almaya bırakmaktadır. Tehdidin var olduğu gerçekliği baki olmakla birlikte içeriği

değişmiştir. Doğal kaynakları ve çevrenin kapasitesini düşünmeden atılacak her adımda yaşamın dengesini sarsacak sorunlara yol açacağı da açıktır. Dolayısı ile insanlığın karşı karşıya kaldığı yeni tehdit, olumsuz etkisi günden güne arttırarak karşımıza çıkan iklim değişikliğidir. İnsanlık tarihinde atlatılan birçok yıkım göz önünde bulundurulduğunda, insanlığın, hayatta kalmak için geliştirdiği stratejiler, onu bugüne taşımıştır. İklim değişikliği gibi bir tehdide karşı da insanlığın strateji geliştirme yeteneği önem arz etmektedir. Yeni yaşam becerilerinin ve alışkanlıklarının, doğal çevreyi ve onun diğer öğelerini de düşünerek tekrar düzenlenmesi, iklim değişikliği ile mücadelede kalıcı ve sürdürülebilir bir yaklaşım olabilir. Bu çalışmanın sonuçlarının da gösterdiği üzere kaynakların bazı durumlarda eşit bir şekilde dağıtılmadığı ve insan türünün kendine atfettiği bir üstünlük olduğu gerçeği (bazı bireylerde), çevre ile olan etkileşimi yeniden ele alan düşünce sistemlerinin benimsetilmesinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bu değerler ve düşünce sisteminin benimsetilmesi, eğitim aracılığı mümkün olmakla birlikte canlı haklarını korumaya yönelik politikalar ile de bu tutumlar desteklenebilir. Örneğin, çevreci politikalar, canlı yaşamının ve biyoçeşitliliğin korunmasının önemini vurgularken, insan merkezli düşünce yapısına sahip bireylerin dikkatini çekmek amacıyla, tüm ekolojik sistemlerin birbirine bağımlı olduğu ve insan türünün sağlıklı bir yaşam sürdürebilmesinin diğer türlerin korunmasına dayandığı vurgulanabilir. Kaynak paylaşımı konusunda, rekabet yerine iş birliğinin önemine dair bilgilendirmelerle çevreci politikalar daha ikna edici bir konuma taşınabilir. Sonuçta, ekolojik sistemde iş birliği, insan, insan olmayan diğer türler ve doğa için önemli bir davranış biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

7. SINIRLILIKLAR VE ÖNERİLER

Bu çalışma da her sosyal bilim araştırmasında olduğu gibi bağlamına, örnekleme ve yürütüldüğü zamanına göre ele alınmalıdır. Ayrıca psikometrik açıdan değerlendirildiğinde, nedensel çıkarıma izin vermeyen ilişkisel bir çalışma olup çevresel tutumların ölçüldüğü Yeni Çevresel Paradigmalar Ölçeğinin iç tutarlılık katsayısı bu çalışmada yeterli olmasına rağmen .70'ten düşük çıktığı göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısı ile bu örneklem için çevresel tutumlar ölçümü güvenilirliğinin düşük olduğu hatırlanarak değerlendirilmelidir. Ölçeğin tarihsel gelişimi de tartışmalı olduğundan bundan sonraki çalışmalarda, Türkiye kültürüne daha uygun çevresel tutuma yönelik ölçekler geliştirilebilir veya kullanılabilir. Ayrıca aracılık modellerinin bazıları anlamlı olsa da etki değerlerinin düşük olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim etki değerinin düşük olması, kurulan aracılık modelindeki aracı değişkeninin etkisinin olduğu fakat bu ilişkileri açıklayan başka önemli faktörlerin olduğuna da işaret etmektedir. Dolayısı ile bu çalışmanın sınırlılığı olan bu bilgi, başka çalışmalar için alan yazın boşluğunu ifade eden bir öneri olabilir. Çalışmanın güçlü yönleri ise çevre psikolojisi alanına dair araştırmalara bir yenisini ekleyerek teorik bilgiye katkıda bulunmasıdır. Ayrıca sosyal psikolojide gruplar arası dinamiklerde ele alınan kayırma davranışlarını daha ekolojik düzeyde, *ekolojik kayırma davranışları* şeklinde ele alarak kavramsallaştırması da kullanılan tanımların içeriğini zenginleştirme açısından önemli bir katkı olarak ifade edilebilir. Ekolojik/sosyal baskınlığın, çevresel tutumlar ile olan ilişkisine başka faktörlerin de güçlü rol alacağı fakat bunun bu kültürde neler olabileceği üzerine yeni çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Son olarak, ekolojik baskınlık yönelimi ve ekolojik kayırma davranışları kavramları ve ölçümleri çok yeni olduğundan alanda henüz yeteri kadar çalışma örneği bulunmamaktadır. Dolayısı ile bu konuda yer verilen alan yazın bilgisi de sınırlı kalmıştır. Bu çalışmanın bulguları da dahil, bu konudaki çalışmaların sonuçlarının evrensel bir yönünün olduğunu tartışmak için elbette daha fazla kültürler arası çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca ekolojik kayırma davranışları için düzenlenen ölçüm aracının bulgularını destekleyen nitel araştırmalara da ağırlık verilebilir.

KAYNAKLAR

- Ajzen, I. (1985). *From intentions to actions: A theory of planned behavior*. In action control: From cognition to behavior (ss. 11-39). Springer, Berlin Heidelberg.
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179-211.
- Akbaş, G. (2010). *Social identity and intergroup relations: The case of Alevis and Sunnis in Amasya* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Alexander, R. D. (1990). How did humans evolve? Reflections on the uniquely unique species. *In the evolution of mind: fundamental questions and controversies* (ss. 42-55). Ann Arbor: University of Michigan.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (6. Baskı). Sakarya Yayıncılık. Sakarya.
- Arcury, T. A. ve Christianson, E. H. (1990). Environmental worldview in response to environmental problems: Kentucky 1984 and 1988 compared. *Environment and Behavior*, 22(3), 387-407.
- Aytaç, M. ve Öngen, B. (2012). Doğrulamalı faktör analizi ile yeni çevresel paradigma ölçeğinin yapı geçerliliğinin incelenmesi. *İstatistikçiler Dergisi: İstatistik ve Aktüerya*, 5(1), 14-22.
- Baier, M., Kals, E. ve Müller, M. M. (2013). Ecological belief in a just world. *Social Justice Research*, 26, 272-300.
- Bakırtaş, T. (2020). Modern psikoloji tarihi. *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(1), 88-9.
- Balçıklı, M. B. ve Hasta, D. (2020). Çevreci davranışa kuramsal yaklaşımlar. *Çevre Psikolojisi: İnsan-Doğa Etkileşimi ve Çevre Davranışı* (ss. 1-330). Nobel Yayınevi, Ankara.
- Bamberg, S. (2003). How does environmental concern influence specific environmentally related behaviors? A new answer to an old question. *Journal of Environmental Psychology*, 23(1), 21-32.
- Baron, M., ve Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Baynham-Herd, Z., Redpath, S., Bunnefeld, N., Molony, T. ve Keane, A. (2018). Conservation conflicts: Behavioural threats, frames, and intervention recommendations. *Biological Conservation*, 222, 180-188.
- Becerikli, R. ve Dönmez, A. (2016). Koca Dünya (2016) filminin toplumsal ekoloji bağlamında çözümlenmesi. *SineFilozofi*, 183-200.
- Bechtel, R. B., Verdugo, V. C. ve Queiroz Pinheiro, J. (1999). Environmental belief systems: United States, Brazil, and Mexico. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 30(1), 122-128.
- Behera, J. ve Samal, R. M. (2013). Pro-environmental behaviour of secondary school students: A topographical analysis. *International Journal of Science and Research*, 4(5), 698-703.
- Berenguer, J., Corraliza, J. A. ve Martin, R. (2005). Rural-urban differences in environmental concern, attitudes, and actions. *European Journal of Psychological Assessment*, 21(2), 128-138.

- Billig, M. ve Tajfel, H. (1973). Social categorization and similarity in intergroup behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 3(1), 27-52.
- Biyoçeşitlilik, (2023). *Biyoçeşitlilik nedir ve neden önemlidir?* Erişim: 13 Aralık 2023. <https://www.semtrio.com/blog/biyocesitlilik-nedir>.
- Blount-Hill, K. L. ve Oder, P. (2020). From power and privilege to dignity and respect: Developing a theory of species stratification and interspecies dominance. *Frontiers in Ecology and Evolution*, 8, 297.
- Bourhis, R. Y., Sachdev, I., Gagnon, A., Zanna, M. P. ve Olson, J. M. (2013, April). Intergroup research with the Tajfel matrices: Methodological notes. *In the psychology of prejudice: The Ontario symposium* (Vol. 7, pp. 209-232).
- Braito, M. T., Böck, K., Flint, C., Muhar, A., Muhar, S. ve Penker, M. (2017). Human-nature relationships and linkages to environmental behaviour. *Environmental Values*, 26(3), 365-389.
- Breckler, S. J. (1984). Empirical validation of affect, behavior, and cognition as distinct components of attitude. *Journal of Personality and Social Psychology*, 47(6), 1191.
- Broadbent, E. N., Zambrano, A. M. A., Dirzo, R., Durham, W. H., Driscoll, L., Gallagher, P. ve Randolph, S. G. (2012). The effect of land use change and ecotourism on biodiversity: A case study of Manuel Antonio, Costa Rica, from 1985 to 2008. *Landscape Ecology*, 27, 731-744.
- Brooks, T. M., Mittermeier, R. A., Mittermeier, C. G., Da Fonseca, G. A., Rylands, A. B., Konstant, W. R. ve Hilton-Taylor, C. (2002). Habitat loss and extinction in the hotspots of biodiversity. *Conservation Biology*, 16(4), 909-923.
- Burgman, M. A., Keith, D., Hopper, S. D., Widyatmoko, D. ve Drill, C. (2007). Threat syndromes and conservation of the Australian flora. *Biological Conservation*, 134(1), 73-82.
- Buss, D. M. (1996). The evolutionary psychology of human social strategies. In E. T. Higgins ve A. W. Kruglanski (Eds.), *Social psychology: Handbook of basic principles* (ss. 3-38). The Guilford Press.
- Campbell, A., Kapos, V., Scharlemann, J.P.W., Bubb, P., Chenery, A. ve Coad, L., (2009). Review of the literature on the links between biodiversity and climate change: Impacts, adaptation and mitigation. *Secretariat of the Convention on Biological Diversity*, Montreal.
- Can, A. (2016). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde veri analizi*. Pegem Akademi. Ankara.
- Chapman, D. A. ve Lickel, B. (2016). Climate change and disasters: How framing affects justifications for giving or withholding aid to disaster victims. *Social Psychological and Personality Science*, 7(1), 13-20.
- Chen, X., Peterson, M. N., Hull, V., Lu, C., Lee, G. D., Hong, D. ve Liu, J. (2011). Effects of attitudinal and sociodemographic factors on pro-environmental behavior in urban China. *Environmental Conservation*, 38(1), 45-52.
- Cheung, L. T., Ma, A. T., Lee, K. M., Lee, J. C. ve Lo, Y. L. (2019). How does political orientation influence one's environmental attitude and behaviour? Debate over country park conservation in Hong Kong. *Environmental Science & Policy*, 99, 115-122.
- Cruz, S. M. ve Manata, B. (2020). Measurement of environmental concern: A review and analysis. *Frontiers in Psychology*, 11, 363.
- Çağlar Akoğlu, S. (2014). *Ekolojik ikilemler ve hayvan hakları: Yetkecilik, sosyal baskınlık yönelimi ve değerler açısından bir inceleme* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2018). *Türkiye'nin yedinci ulusal bildirimi*. Erişim: 13 Aralık 2023. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/icerikler/yed-nc--ulusal-b-ld-r-m-20190909092640.pdf>
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2021). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları* (6. baskı). Pegem Akademi. Ankara.
- Dervişoğlu, S. (2007). *Biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik eğitim için öğrenme ön koşulları* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Dervişoğlu, S. (2010). Üniversite öğrencilerinin canlı türlerine yönelik değer yönelimleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(39), 132-141.
- Driscoll, D. A., Felton, A., Gibbons, P., Felton, A. M., Munro, N. T. ve Lindenmayer, D. B. (2012). Priorities in policy and management when existing biodiversity stressors interact with climate change. *Climatic Change*, 111, 533-557.
- Duckitt, J. (2001). A dual-process cognitive-motivational theory of ideology and prejudice. In *Advances in Experimental Social Psychology*, 33, 41-113.
- Duncan, R. P. ve Blackburn, T. M. (2004). Extinction and endemism in the New Zealand avifauna. *Global Ecology and Biogeography*, 13(6), 509-517.
- Dunlap, R. E. (2008). The new environmental paradigm scale: From marginality to worldwide use. *The Journal of Environmental Education*, 40(1), 3-18.
- Dunlap, R. E. (2010). A New ecological paradigm for sociology. *Sociology: Introductory Readings*, 92.
- Dunlap, R. E. ve Van Liere, K. D. (1978). The "New environmental paradigm." *The Journal of Environmental Education*, 9(4), 10-19.
- Dunlap, R. E., Van Liere, K. D., Mertig, A. G. ve Jones, R. E. (2000). New trends in measuring environmental attitudes: Measuring endorsement of the new ecological paradigm: A revised NEP scale. *Journal of Social Issues*, 56(3), 425-442.
- Duron-Ramos, M. F., Collado, S., García-Vázquez, F. I. ve Bello-Echeverria, M. (2020). The role of urban/rural environments on Mexican children's connection to nature and pro-environmental behavior. *Frontiers in Psychology*, 11, 514.
- Ersan, Ö. (2023). Evrimsel psikoloji kapsamında grup süreçleri. *Evrimsel Psikoloji*. Nobel Yayınevi. Ankara
- Ertürk, E. M. (2017). Bilimsel psikolojinin tarihsel süreci üzerine. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 7(14), 161-180.
- Fang, W. T., Ng, E. ve Zhan, Y. S. (2018). Determinants of pro-environmental behavior among young and older farmers in Taiwan. *Sustainability*, 10(7), 2186.
- Feygina, I., Jost, J. T. ve Goldsmith, R. E. (2010). System justification, the denial of global warming, and the possibility of "system-sanctioned change." *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(3), 326-338.
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics* (4. Baskı). Sage. Washington, DC.
- Fischer, J., Dyball, R., Fazey, I., Gross, C., Dovers, S., Ehrlich, P. R. ve Borden, R. J. (2012). Human behavior and sustainability. *Frontiers in Ecology and the Environment*, 10(3), 153-160.
- Flinn, M. V., Geary, D. C. ve Ward, C. V. (2005). Ecological dominance, social competition, and coalitionary arms races: Why humans evolved extraordinary intelligence. *Evolution and Human Behavior*, 26(1), 10-46.

- Furman, A. (1998). A note on environmental concern in a developing country: Results from an Istanbul survey. *Environment and Behavior*, 30(4), 520-534.
- Gabric, A. J. (2023). The climate change crisis: a review of its causes and possible responses. *Atmosphere*, 14(7), 1081.
- George, D. ve Mallery, P. (2019). *IBM SPSS statistics 26 step by step: A simple guide and reference*. Routledge. New York.
- Gifford, R. ve Nilsson, A. (2014). Personal and social factors that influence pro-environmental concern and behavior: A review. *International Journal of Psychology*, 49(3), 141-157.
- Gifford, R. ve Sussman, R. (2012). *Environmental attitudes*. In *The Oxford Handbook Of Environmental and Conservation Psychology* (ss. 65-80). Oxford University Press. USA.
- Glaeser, B. ve Glaser, M., (2023). *Coastal management revisited: Navigating towards sustainable human-nature relations* (ss. 1-280). Cambridge Scholars Publishing. USA.
- Goldsmith, R. E., Feygina, I. ve Jost, J. T. (2013). The gender gap in environmental attitudes: A system justification perspective. In *Research, Action and Policy: Addressing the Gendered Impacts of Climate Change* (ss. 159-171). Springer, Dordrecht.
- Gutti, B., Aji, M. M., ve Magaji, G. (2012). Environmental impact of natural resources exploitation in Nigeria and the way forward. *Journal of Applied Technology in Environmental Sanitation*, 2(2), 95-102.
- Güner, U. (2020). *Çevresel sürdürülebilirlik* (Versiyon 1.0.1). Google Books. Trakya Üniversitesi, Edirne-Türkiye.
- Gürbüz, S. ve Bayık, M. E. (2021). Aracılık modellerinin analizinde yeni yaklaşım: Baron ve Kenny'nin yöntemi hâlâ geçerli mi? *Turkish Journal of Psychology/Türk Psikoloji Dergisi*, 37(88).
- Hawley, P. H. (1999). The ontogenesis of social dominance: A strategy-based evolutionary perspective. *Developmental review*, 19(1), 97-132.
- Hayes, A. F. (2017). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. Guilford Publications. New York.
- Heberlein, T. A. (1981). Environmental attitudes. *Zeitschrift für Umweltpolitik*, 2(3), 241–270.
- Heberlein, T. A. (2012). *Navigating environmental attitudes*. Oxford University Press, USA.
- Ho, A. K., Sidanius, J., Pratto, F., Levin, S., Thomsen, L., Kteily, N. ve Sheehy-Skeffington, J. (2012). Social dominance orientation: Revisiting the structure and function of a variable predicting social and political attitudes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(5), 583-606.
- Hoffarth, M. R., Azevedo, F. ve Jost, J. T. (2019). Political conservatism and the exploitation of non-human animals: An application of system justification theory. *Group Processes & Intergroup Relations*, 22(6), 858-878.
- Hurst, K. ve Stern, M. J. (2020). Messaging for environmental action: The role of moral framing and message source. *Journal of Environmental Psychology*, 68, 101394.
- Hyers, L. L. (2006). Myths used to legitimize the exploitation of animals: An application of social dominance theory. *Anthrozoös*, 19(3), 194-210.
- IPCC, (2007). *Climate change 2007: Impacts, adaptation, and vulnerability*. Erişim: 3 Kasım 2022. <https://www.ipcc.ch/report/ar4/wg2/>.

- IPCC, (2022). *Climate change 2022: Impacts, adaptation and vulnerability*. Erişim: 3 Kasım 2022. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/>.
- IPCC, (2023). *About the intergovernmental panel on climate change (IPCC)*. Erişim: 13 Aralık 2023. <https://www.ipcc.ch/about/>.
- İklim Değişikliği Başkanlığı, (2023). *İklim Değişikliği Başkanlığı hakkında*. Erişim: 13 Aralık 2023. <https://iklim.gov.tr/hakkimizda-i-4>.
- Jost, J. T. (2020). *A Theory of System Justification* (ss. 1-384). Harvard University Press. USA.
- Jost, J. T. ve Banaji, M. R. (1994). The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness. *British Journal of Social Psychology*, 33(1), 1-27.
- Jylhä, K. M. (2016). *Ideological roots of climate change denial: Resistance to change, acceptance of inequality, or both?* (Doktora tezi). Acta Universitatis Upsaliensis, Sweden.
- Jylhä, K. M. ve Akrami, N. (2015). Social dominance orientation and climate change denial: The role of dominance and system justification. *Personality and Individual Differences*, 86, 108-111.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). *Yeni insan ve insanlar* (10. Baskı). Evrim Yayınevi. İstanbul.
- Karayeğen., G. (2015). *Çevreci tutum ve davranışlar: Sosyal baskınlık yönelimi, yetkecilik ve ahlak açısından bir değerlendirme*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Kement, Ü. (2020). Çevreye ilişkin tutum. *Çevre Psikolojisine Giriş*. Nobel Yayınevi. Ankara
- Kıral Uçar, G., Gezici Yalçın, M. ve Özdemir, G., (2019). İklim değişikliği inkârının sosyal baskınlık yönelimi ve ekolojik adil dünya inancı ile ilişkisi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(37), 739-764.
- Kıral Uçar, G. (2020). Değer yönelimleri ve çevre yanlısı davranışlar. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(39), 801-822.
- Kıral Uçar, G., Baier, M., Müller, M. ve Kals, E. (2021). Ecological belief in a just world: A cross-validation study in a Turkish sample. *Studies in Psychology*, 41(1), 143–166.
- Kıral Uçar, G., Kaynak Malatyalı, M. ve Kaynak, B. D. (2023). Social and ecological dominance orientations, climate change denial, and pro-environmental behavior. *Global Environmental Psychology*, 1, 1-26.
- Kıral Uçar., G. (2020). *Çevre psikolojisi: Alanın tanıtımı ve kısa tarihi* (ss. 1-3). Çevre psikolojisi: İnsan-doğa etkileşimi ve çevre davranışı. Nobel Akademi: Ankara
- Kollmuss, A. ve Agyeman, J. (2002). Mind the gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior? *Environmental education research*, 8(3), 239-260.
- Kurisu, K. (2015). *Pro-environmental Behaviors* (s. 27). Springer Japan. Tokyo.
- Levin, S. ve Sidanius, J. (1999). Social dominance and social identity in the United States and Israel: In-group favouritism or outgroup derogation? *Political Psychology*, 20, 99–126.
- Lounsbury, J. W. ve Tornatzky, L. G. (1977). A scale for assessing attitudes toward environmental quality. *The Journal of Social Psychology*, 101(2), 299-305.
- Magee, J. C. ve Galinsky, A. D. (2008). Social hierarchy: The self-reinforcing nature of power and status. *Academy of Management Annals*, 2(1), 351-398.

- Malcolm, J. R., Liu, C., Neilson, R. P., Hansen, L. ve Hannah, L. E. E. (2006). Global warming and extinctions of endemic species from biodiversity hotspots. *Conservation Biology*, 20(2), 538-548.
- Maloney, M. P., Ward, M. P. ve Braucht, G. N. (1975). A revised scale for the measurement of ecological attitudes and knowledge. *American Psychologist*, 30(7), 787-790.
- McCright, A. M. ve Dunlap, R. E. (2011). Cool dudes: The denial of climate change among conservative white males in the United States. *Global Environmental Change*, 21(4), 1163-1172.
- McIntyre, A. ve Milfont, T. L. (2016). Who cares? Measuring environmental attitudes. *In Research Methods for Environmental Psychology* (ss. 93-114).
- Michaels, J. L., Hao, F., Smirnov, J. ve Kulkarni, I. (2021). Beyond stewardship and dominion? Towards a social psychological explanation of the relationship between religious attitudes and environmental concern. *Environmental Politics*, 30(4), 622-643.
- Miller, D. (2001). *Principles of social justice* (s. 61). Harvard University Press. USA.
- Milfont, T. L. (2007). *Psychology of environmental attitudes* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). The University of Auckland, Auckland, NZ.
- Milfont, T. L. ve Duckitt, J. (2004). The structure of environmental attitudes: A first- and second-order confirmatory factor analysis. *Journal of Environmental Psychology*, 24, 289-303.
- Milfont, T. L. ve Sibley, C. G. (2016). Empathic and social dominance orientations help explain gender differences in environmentalism: A one-year Bayesian mediation analysis. *Personality and Individual Differences*, 90, 85-88.
- Milfont, T. L., Abrahamse, W. ve MacDonald, E. A. (2021). Scepticism of anthropogenic climate change: Additional evidence for the role of system-justifying ideologies. *Personality and Individual Differences*, 168, 110237.
- Milfont, T. L., Bain, P. G., Kashima, Y., Corral-Verdugo, V., Pasquali, C., Johansson, L. O. ve Einarsdóttir, G. (2018). On the relation between social dominance orientation and environmentalism: A 25-nation study. *Social Psychological and Personality Science*, 9(7), 802-814.
- Milfont, T. L., Richter, I., Sibley, C. G., Wilson, M. S. ve Fischer, R. (2013). Environmental consequences of the desire to dominate and be superior. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 39(9), 1127-1138.
- Mónus, F. (2022). Environmental education policy of schools and socioeconomic background affect environmental attitudes and pro-environmental behavior of secondary school students. *Environmental Education Research*, 28(2), 169-196.
- Myers, D. G. (2015). *Sosyal psikoloji* (10. Baskı). Serap Akfırat (Çev. Ed.). Nobel Yayıncılık. Ankara.
- Njeru, F. R. (2020). Comparing pro-environmental attitudes between males and females in Embu North Sub-County, Kenya. *Editon Consortium Journal of Economics and Development Studies*, 2(1), 56-63.
- Oflaç, B. S. ve Göçer, A. (2015). Genç tüketicilerin algılanan çevresel bilgi düzeyleri ve eko-etiketli ürünlere karşı yaklaşımları üzerine bir çalışma. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 216-228.
- Ogiemwonyi, O. ve Harun, A. B. (2021). Theory of planned behaviour approach to understand pro-environmental behaviour among young green consumers in Malaysia. *Israel Journal of Ecology and Evolution*, 67(3-4), 168-181.

- Osbaldeston, R. ve Schott, J. P. (2012). Environmental sustainability and behavioral science: Meta-analysis of proenvironmental behavior experiments. *Environment and Behavior*, 44(2), 257-299.
- Özerkmen, N. (2002). İnsan merkezli çevre anlayışından doğa merkezli çevre anlayışına. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 42(1-2), 167-185.
- Parker, C., Scott, S. ve Geddes, A. (2019). Snowball sampling. *SAGE Research Methods Foundations*.
- Patel, J., Modi, A. ve Paul, J. (2017). Pro-environmental behavior and socio-demographic factors in an emerging market. *Asian Journal of Business Ethics*, 6, 189-214.
- Peggs, K. (2009). A hostile world for non-human animals: human identification and the oppression of non-human animals for human good. *Sociology*, 43(1), 85-102.
- Pitman, N. C., Jørgensen, P. M., Williams, R. S., León-Yáñez, S. ve Valencia, R. (2002). Extinction-rate estimates for a modern neotropical flora. *Conservation Biology*, 16(5), 1427-1431.
- Plombon, E. (2011). Factors affecting pro-environmental attitudes. *Journal of Undergraduate Research*, 25, 1-14.
- Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M. ve Malle, B. F. (1994). Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(4), 741.
- Pratto, F. (1999). The puzzle of continuing group inequality: Piecing together psychological, social, and cultural forces in social dominance theory. *In Advances in Experimental Social Psychology*, 31, 191-263.
- Pratto, F., Liu, J. H., Levin, S., Sidanius, J., Shih, M., Bachrach, H. ve Hegarty, P. (2000). Social dominance orientation and the legitimization of inequality across cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 31(3), 369-409.
- Preacher, K. J. ve Hayes, A. F. (2004). SPSS and SAS procedures for estimating indirect effects in simple mediation models. *Behavior Research Methods, Instruments, and Computers*, 36(4), 717-731.
- Preacher, K. J. ve Kelley, K. (2011). Effect size measures for mediation models: Quantitative strategies for communicating indirect effects. *Psychological Methods*, 16(2), 93.
- Rushton, J. P., Russell, R. J. ve Wells, P. A. (1984). Genetic similarity theory: Beyond kin selection. *Behavior Genetics*, 14, 179-193.
- Saçaklı, A. (2018, Temmuz). Irkçılığın evrimsel temellerine dair. *PiVOLKA*, 8(28), ss.18-19. https://www.elyadal.org/pivolka/28/PiVOLKA_28.pdf#page=18.
- Sánchez, M., López-Mosquera, N. ve Lera-López, F. (2016). Improving pro-environmental behaviours in Spain: The role of attitudes and socio-demographic and political factors. *Journal of Environmental Policy & Planning*, 18(1), 47-66.
- Sapolsky, R. M. (2005). The influence of social hierarchy on primate health. *Science*, 308(5722), 648-652.
- Sargisson, R. J., De Groot, J. I. ve Steg, L. (2020). The relationship between socio-demographics and environmental values across seven European countries. *Frontiers in Psychology*, 11, 2253.
- Schultz, P. W. (2002). Inclusion with nature: The psychology of human-nature relations. *In Psychology of Sustainable Development* (ss. 61-78). Boston, MA: Springer US.
- Schultz, P. W. (2011). Conservation means behavior. *Conservation Biology*, 25(6), 1080-1083.

- Sechrest, L. (1963). Incremental validity: A recommendation. *Educational and Psychological Measurement*, 23(1), 153-158.
- Sekaran, U. (1992). *Research methods for business*. John Wiley and Sons, New York, NY.
- Sherif, M., Harvey, O. J., White, B. J., Hood, W. R. ve Sherif, C. W. (1961). *Intergroup conflict and cooperation: The Robbers Cave experiment*, 10, 150-198. Norman, OK: University Book Exchange.
- Shklar, J. N. (1990). *The faces of injustice*. Yale University Press. New Heaven.
- Sidanius, J. ve Pratto, F. (1993). The inevitability of oppression and the dynamics of social dominance. In P. M. Sniderman, P. E. Tetlock ve E. G. Carmines (Eds.), *Prejudice, politics, and the American dilemma* (ss. 173–211). Stanford University Press. Redwood CA.
- Sidanius, J. ve Pratto, F. (2001). *Social dominance: an intergroup theory of social hierarchy and oppression*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Smith, J. R. ve Haslam, S. A. (2016). *Sosyal psikoloji klasik çalışmaları, yeniden değerlendirmek*. Çoker, Ç., Tekdemir Yurttaş, G., Cesur, S. (çev.). Nobel Yayınevi. Ankara.
- Stanley, S. K., Wilson, M. S. ve Milfont, T. L. (2017). Exploring short-term longitudinal effects of right-wing authoritarianism and social dominance orientation on environmentalism. *Personality and Individual Differences*, 108, 174-177.
- Stanley, S. K. ve Wilson, M. S. (2019). Meta-analysing the association between social dominance orientation, authoritarianism, and attitudes on the environment and climate change. *Journal of Environmental Psychology*, 61, 46-56.
- Stern, P. C. ve Dietz, T. (1994). The value basis of environmental concern. *Journal of social issues*, 50(3), 65-84.
- Stokols, D. (1990). Instrumental and spiritual views of people-environment relations. *American Psychologist*, 45(5), 641.
- Sürücü, L., Şeşen, H. ve Maslakçı, A. (2023). *SPSS, AMOS ve PROCESS macro ile ilişkisel, aracı/düzenleyici ve yapısal eşitlik modellemesi uygulamalı analizler* (2. Baskı). Detay Yayıncılık. Ankara.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (6. Baskı, ss. 497-516). Boston, MA: Pearson.
- Tajfel, H., Billig, M. G., Bundy, R. P. ve Flament, C. (1971). Social categorization and intergroup behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 1, 149–178.
- Taniguchi, H. ve Marshall, G. A. (2018). Trust, political orientation, and environmental behavior. *Environmental Politics*, 27(3), 385-410.
- Taşkın, O. (2009). The environmental attitudes of Turkish senior high school students in the context of post-materialism and the new environmental paradigm. *International Journal of Science Education*, 31(4), 481-502.
- Tavşancıl, E. (2006). *Measuring attitudes and data analysis with SPSS*. Nobel Yayınevi: Ankara.
- Uenal, F., Sidanius, J., Roozenbeek, J. ve Van der Linden, S. (2021). Climate change threats increase modern racism as a function of social dominance orientation and ingroup identification. *Journal of Experimental Social Psychology*, 97, 104228.
- Uenal, F., Sidanius, J. ve van der Linden, S. (2022a). Social and ecological dominance orientations: Two sides of the same coin? Social and ecological dominance

- orientations predict decreased support for climate change mitigation policies. *Group Processes & Intergroup Relations*, 25(6), 1555-1576.
- Uenal, F., Sidanius, J., Maertens, R., Hudson, S. K. T., Davis, G. ve Ghani, A. (2022b). The roots of ecological dominance orientation: Assessing individual preferences for an anthropocentric and hierarchically organized world. *Journal of Environmental Psychology*, 81, 101783.
- UNDP, (2023). *Türkiye’de yüksek koruma değerine sahip Akdeniz ormanlarının entegre yönetimi projesi*. Erişim: 24 Aralık 2023. <https://www.undp.org/tr/turkiye/projects/turkiyede-yuksek-koruma-degerine-sahip-akdeniz-ormanlarinin-entegre-yonetimi-projesi>.
- United Nations Digital Library, (1997). *Ecological dominance*. Erişim: 13 Aralık 2023. <https://digitallibrary.un.org/record/232808?ln=en>.
- Verma, A. K. (2017). Necessity of ecological balance for widespread biodiversity. *Indian Journal of Biology*, 4(2), 158-160.
- Vicente-Molina, M. A., Fernández-Sáinz, A. ve Izagirre-Olaizola, J. (2013). Environmental knowledge and other variables affecting pro-environmental behaviour: Comparison of university students from emerging and advanced countries. *Journal of Cleaner Production*, 61, 130-138.
- Wang, X. ve Sun, Y. (2021). Theoretical exploration of the New Environmental Paradigm Scale in China. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 251, p. 02078). EDP Sciences.
- Wang, Y., Hao, F. ve Liu, Y. (2021). Pro-environmental behavior in an aging world: Evidence from 31 countries. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(4), 1748.
- Weart, S. R. (2010). The idea of anthropogenic global climate change in the 20th century. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 1(1), 67-81.
- Weigel, R. ve Weigel, J. (1978). Environmental concern: The development of a measure. *Environment and Behavior*, 10(1), 3-15
- Wiseman, M. ve Bogner, F. X. (2003). A higher-order model of ecological values and its relationship to personality. *Personality and Individual Differences*, 34(5), 783-794.
- Xie, Y., Chen, Z., Tang, H., Boadu, F. ve Yang, Y. (2023). Effects of executives' pro-environmental education and knowledge sharing activities on eco-friendly agricultural production: Evidence from China. *Journal of Cleaner Production*, 395, 136469.
- Zavestoski, S. (2003). Constructing and maintaining ecological identities: The strategies of deep ecologists. In S. Clayton ve S. Opatow (Eds.), *Identity and the environment* (ss. 297-315). MIT Press. Cambridge, MA.
- Zeller, R. A. ve Carmines, E. G. (1980). *Measurement in the social sciences: The link between theory and data*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Zhao, H., Zhang, H., Xu, Y., Lu, J. ve He, W. (2018). Relation between awe and environmentalism: The role of social dominance orientation. *Frontiers in Psychology*, 9, 2367.
- Zsóka, Á., Szerényi, Z. M., Széchy, A. ve Kocsis, T. (2013). Greening due to environmental education? Environmental knowledge, attitudes, consumer behavior and everyday pro-environmental activities of Hungarian high school and university students. *Journal of Cleaner Production*, 48, 126-138.

EKLER

Ek 1. Etik Kurul Kararı

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI ETİK KURUL KARARLARI

KARAR TARİHİ	TOPLANTI SAYISI	KARAR SAYISI
30.12.2022	11	2022-1164

KARAR NO: 2022-1164
Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü öğrencisi Seher KARASU' nun Dr. Öğr. Üyesi Hilal PEKER DURAL danışmanlığında "Çevreye İlişkin Tutumlarda Sosyal ve Ekolojik Baskınlık Yönelimlerinin Rolü" isimli yüksek lisans tezine ilişkin ölçek çalışmasını içeren 96805 sayılı dilekçesi okunarak görüşüldü.

Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü öğrencisi Seher KARASU' nun Dr. Öğr. Üyesi Hilal PEKER DURAL danışmanlığında "Çevreye İlişkin Tutumlarda Sosyal ve Ekolojik Baskınlık Yönelimlerinin Rolü" isimli yüksek lisans tezine ilişkin ölçek çalışmasının kabulüne oy birliği ile karar verildi.

Ek 2. Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu

Gönüllü Katılımcı Bilgilendirme Formu

Bu çalışma, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Psikoloji bölümü yüksek lisans öğrencisi Seher KARASU tarafından, Dr. Öğr. Üyesi Hilâl PEKER DURAL danışmanlığında yüksek lisans tez çalışması kapsamında yürütülmektedir. Araştırmanın amacı bazı bireysel eğilimler ile çevreci tutumlar arasındaki ilişkiler hakkında bilgi edinebilmektir.

Sizden beklentimiz, ilerleyen sayfalarda sunulacak olan formu doldurmanızdır. Sorular tamamen sizin içten düşüncelerinizi tespit etmeyi amaçlamaktadır, soruların hiçbir doğru veya yanlış cevabı yoktur.

Araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nden Etik Kurul izni alınmıştır (Karar Sayısı: 2022-1164). Araştırma sürecinde sizin kim olduğunuzu tespit etmeye yönelik kimlik bilgileri içeren (isim, e-mail, adres, IP adresi vb.) hiçbir soru sorulmayacağını, araştırmanın tamamen anonim bir katılıma dayandığını, verdiğiniz cevapların araştırma sonrasında hiçbir şekilde sizinle eşleştirilmeyeceğini ve bilimsel amaçlarla toplu analiz edileceğini hatırlatmak isteriz. Araştırmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Katılım sırasında sorulardan ya da başka bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissederseniz cevaplama işlemini sonlandırabilirsiniz.

Araştırmaya katılmayı kabul etmeniz durumunda sizden bazı anketler doldurmanız istenecektir. Çalışmanın sonuçlarının güvenilirliği açısından sorulara içtenlikle cevap vermeniz bizim için çok önemlidir. Anket süresi ortalama 5-10 dakikadır.

Telefon aracılığıyla ankete katılım gösterecek olan katılımcılarımızın telefonlarını yan tutarak soruları yanıtlamaları tavsiye edilir.

Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak için aşağıdaki iletişim bilgisini kullanabilirsiniz.

Ek 3. Demografik Bilgi Formu

1. Yukarıda verilen bilgiler ışığında,

- Çalışmaya katılmayı onaylıyorum.

* 2. Cinsiyetiniz?

- Kadın
- Erkek
- Diğer
- Belirtmek istemiyorum

* 3. Yaşınız?

* 4. Eğitim durumunuz?

- Okur-Yazar
- İlkokul/İlköğretim mezunu
- Lise mezunu
- Yüksekokul/Ön lisans mezunu
- Lisans öğrencisi
- Lisans mezunu
- Lisansüstü öğrencisi
- Lisansüstü mezunu

* 5. Hayatınızın büyük bölümünü geçirdiğiniz yerleşim merkezini işaretleyiniz.

- Köy
- İlçe
- Şehir
- Büyükşehir

* 6. Siyasi konularda sol ve sağdan bahsedildiğini sık sık duyuyoruz. Aşağıda bir sağ- sol cetveli var. Burada “1” en solu, “9” en sağ gösteriyor. Sizin kendi görüşleriniz bu cetvelin neresinde yer alıyor?

1 (sol) 2 3 4 5 6 7 8 9 (sağ)

* 7. Size göre ekonomik düzeyiniz hangi gruba girer?

- Çok fakir
- Fakir
- Orta altı
- Orta halli
- İyi halli
- Zengin

* 8. Daha önce çevre sorunlarıyla ilgili bir ders veya eğitim aldınız mı?

- Evet
- Hayır

* 9. Çevre ile ilgili bir gruba, kulübe dahil misiniz?

- Evet
- Hayır

Ek 4. Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği

Aşağıda, toplumda bulunan her türden gruplara (sosyal, siyasi ya da dini gruplar) ilişkin ifadeler yer almaktadır. Bu ifadeler herhangi bir duruma ya da görüşe dayanmamaktadır. Dolayısıyla hiçbirinin doğru veya yanlış cevabı yoktur. Sadece sizin nasıl düşündüğünüz ve algınız önemlidir. Sizin görüş ve düşüncenize karşılık gelen seçeneği (rakamı) 1'den (*kesinlikle katılmıyorum*) 5'e (*kesinlikle katılıyorum*) kadar derecelendirilmiş ölçek üzerinde daire içine alarak belirtiniz. Lütfen ölçekte bulunan tüm ifadeleri değerlendiriniz.

Maddeler	1	2	3	4	5
1.Bazı gruplar diğerlerinden daha değerlidir.					
2.Grubunuzun istediklerini elde etmek için bazen diğer gruplara karşı güç kullanmak gereklidir.					
3.Bazı grupların hayatta diğerlerinden daha fazla şansa sahip olması kabul edilebilir bir şeydir.					
4.Hayatta istediğini elde etmek için, bazen diğer grupların üstüne basmak gereklidir.					
5.Eğer bazı gruplar yerlerinde kalsalardı, daha az sorunumuz olurdu.					
6.Bazı grupların üstte bazı grupların ise altta olması belki de iyi bir şeydir.					
7.Daha alttaki gruplar kendi yerlerinde kalmalıdır.					
8.Bazen diğer gruplar kendi yerlerinde tutulmalıdır.					
9.Eğer tüm gruplar eşit olabilseydi, iyi olurdu.					
10.Grup eşitliği idealimiz olmalıdır.					
11.Tüm gruplara hayatta eşit şans verilmelidir.					
12.Farklı grupların koşullarını eşitlemek için elimizden geleni yapmalıyız.					
13.Gruplar arası sosyal eşitliği arttırmalıyız.					
14.Eğer farklı gruplara daha eşit davransaydık daha az sorunumuz olurdu.					
15.Gelirleri daha eşit kılmak için çabalamalıyız.					
16.Toplumda hiçbir grup baskın olmamalıdır.					

Ek 5. Ekolojik Baskınlık Ölçeği

İnsanların, hayvanların ve doğal çevrenin birbiri ile ilişkisinin nasıl olması gerektiğine ilişkin görüşler kişiden kişiye değişebilir. Lütfen, aşağıdaki görsele bakarak, bu ilişkilerle ilgili hangi düzenlemenin sizin kişisel tercihinizi daha çok yansıttığını belirtiniz. Bu sorunun doğru ya da yanlış bir cevabı yoktur. Önemli olan sizin kişisel tercihinizi samimi bir şekilde yansıtmmanızdır.

İmleci sağa doğru kaydırmanız insanlar, hayvanlar ve doğal çevrenin birbiri ile daha fazla hiyerarşik bir ilişkisinin olmasını tercih ettiğinizi gösterecektir. İmleci sola kaydırmanız ise bu ilişkilerin daha az hiyerarşik olmasını tercih ettiğinizi gösterecektir.

Daha az hiyerarşik

Daha fazla hiyerarşik

1 _____ 100

Ek 6. Meşrulaştırma Ölçeği

Çevrenin korunmasını gözeterek hareket etmek veya kendimizi buna adanmak oldukça zor olabilir. Aşağıdaki ifadeler, kişisel olarak sizin için ne derece önemlidir?

Lütfen işaretleyiniz: 1 = “hiç uygun değil” ... 6 = “tamamen uygun”

Maddeler	1	2	3	4	5	6
1) Önlemler benim için fazla maliyetli.						
2) Çok az zamanım var.						
3) Daha başka birçok önemli yükümlülüklerim var.						
4) Desteklemek benim için çok yüksek bir finansal yük oluşturuyor.						
5) Sevdiğim birçok alışkanlığımı bırakmak zorunda kalırım.						
6) Bu konuda ne yapabileceğimden emin değilim.						
7) Tek başıma çok az etkili olurum.						
8) Çevre sorunları bana bir şey ifade etmiyor.						

Ek 7. Yeni Çevresel Paradigmalar Ölçeği

(1 = Kesinlikle katılmıyorum ve 5 = Kesinlikle katılıyorum).

Maddeler	1	2	3	4	5
1.Nüfus dünyanın taşıma kapasitesinin üstünde bir hızla artmaktadır.					
2.İnsanlar kendi istek ve arzuları doğrultusunda doğayı değiştirme hakkına sahiptirler.					
3.İnsanoğlunun doğaya müdahalesi genellikle felaketlerle sonuçlanır.					
4.İnsanoğlu aklı ve yaratıcılığı sayesinde, her durumda dünyayı yaşanabilir kılacaktır.					
5. İnsanlar doğayı ve doğal kaynakları aşırı kullanmakta ve tüketmektedir.					
6.Aslında doğru kullanmayı ve geliştirmeyi bildiğimiz takdirde dünyadaki doğal kaynaklar sınırsızdır.					
7. Hayvanlar ve bitkilerde en az insanlar kadar yaşama hakkına sahiptirler.					
8. Doğanın modern endüstrileşmiş toplumların tüm negatif etkilerini edecek kadar güçlü bir dengesi vardır.					
9. İnsanoğlu zekâ gibi çok özel yeteneklere sahip olsa da yine de doğa kanunlarına tabiidir.					
10.Ekolojik kriz denilen olay çok fazla abartılmaktadır.					
11.İnsanoğlu doğaya hükmetme hakkına sahiptir.					
12. Doğanın çok çabuk bozulabilecek kadar çok hassas bir dengesi vardır.					
13.İnsan düşünce gücü ve zekâsı sayesinde doğanın tüm inceliklerini öğrenecek ve onu istediği gibi kontrol altına alacaktır.					
14. Bugünkü tüketim alışkanlıkları değiştirilmezse ileride çok büyük çevre problemleri ile karşı karşıya gelinecektir.					

Ek 8. Ekolojik Kayırma Davranışları Ölçüm Matrisleri

Uluslararası oturumlarda, iklim değişikliği etkileri ile mücadele için sürdürülebilir çevre politikaları geliştirilmesi konusu tartışılmaktadır. Bu yönde yürütülen çalışmalar sonucunda, her ülkeye Avrupa Birliği tarafından bir miktar fon ayrılması kararı alınmıştır. Türkiye'ye ise toplamda 16 birimlik bir fon ayrılmıştır. Bu kaynağın dağılımını ise Avrupa Birliği, ülkelerin takdirine bırakmıştır. **Bu fon, insan, hayvan, doğa türleri arasında iyileştirmenin sağlanması için ayrılan bir bütçedir.**

Aşağıda farklı türler arasında, üst ve alttaki birimlerin toplamı 16 birim olan bütçeyi ifade edecek şekilde düzenlenen 3 matris yer almaktadır. Bu fonun hangi türe ne kadarının dağıtılacağına ise sizin karar vermeniz beklenmektedir. Siz bu bütçeyi nasıl paylaştırırsınız? Uygun olduğunu düşündüğünüz dağılım sütununa denk gelen harfi seçiniz.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
Hayvan	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
İnsan	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

Şekil 3.3. Hayvan ve insan grupları arasındaki dağıtım matrisi. *Not:* Aradaki puan farkının pozitif yönde artması, bireylerin insan türüne karşı hayvanı daha fazla kayırmakta olduğu anlamına gelmektedir.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
Doğa	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Hayvan	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

Şekil 3.4. Doğa ve hayvan grupları arasındaki dağıtım matrisi. *Not:* Aradaki puan farkının pozitif yönde artması, bireylerin hayvan türüne karşı doğayı daha fazla kayırmakta olduğu anlamına gelmektedir.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
İnsan	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Doğa	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

Şekil 3.5. İnsan ve doğa grupları arasındaki dağıtım matrisi. *Not:* Aradaki puan farkının pozitif yönde artması, bireylerin doğaya karşı insanı daha fazla kayırmakta olduğu anlamına gelmektedir.

ÖZ GEÇMİŞ

Şanlıurfa Anadolu Lisesi'ni bitirdikten sonra Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji bölümünden 11.06.2020 tarihinde mezun oldu. 2021 yılında OMÜ, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Genel Psikoloji Tezli Yüksek Lisans programına girdi. Mezuniyetinden bu yana Karadeniz Teknik Üniversitesi, Psikoloji Bölümünde, Araştırma Görevlisi olarak görev yapmakla birlikte çalışma alanı Sosyal Psikolojidir.

23.11.2023

İletişim Bilgileri

ORCID ID : 0000-0002-8116-4722

Yayınlar:

1. Karasu, S. ve Yalçinkaya-Alkar, Ö. (2020). Evcil hayvanını kaybeden bireylerin yaşadıkları yas süreci ile ilgili bir nitel araştırma. *Veteriner Hekimler Derneği Dergisi*, 91(2), 86-97.
2. Cambaz, H.Z., Aslan, A. ve Karasu, S. (2018). Üniversite öğrencilerinin Suriyeli mültecilere yönelik algı ve görüşlerine yönelik bir nitel araştırma. *Research Studies Anatolia Journal*, 1(3), 472.

Bildiriler:

3. Karasu, S., Kındap Tepe, Y. ve Peker-Dural, H., (2022). Çevresel ikilemler içeren tercihlerin çevreci niyet ve davranışlar ile ilişkisinin incelenmesi. *Psikolojide Çevre ve İklim Değişikliği Çalışmaları Sempozyumu*, Çanakkale, Türkiye.
4. Karasu, S., Yıldırım, A., Aslan, A. ve Yalçinkaya-Alkar, Ö., (2023). *Çevrim içi derslere katılımı temel eğitim öğrencilerinin motivasyon ve tutumlarının etkisi*. Toplumsal Araştırmalar Kongresi. Antalya, Türkiye.

Kitap Bölümü

5. Karasu, S. ve Dervişoğlu-Akpınar, H., (2023). *Demokrasi ve Psikoloji*. Zamanın İzleri: 100. Yıl'da Cumhuriyet. Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları. Trabzon.